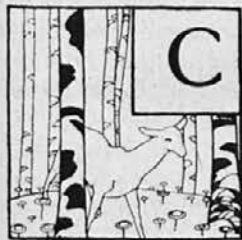

[3]

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. Ruski spisal [grof] Aleksej K. Tolstoj; prevlel Al. Benkovič.

7. Aleksandrova Sloboda.

Cesta iz Moskve do Trojicke Lavre in od Lavre do Aleksandrovske Slobode je nudila najživahnjšo sliko. Neprestano so jahali po njej carski sli; krdela ljudi vseh vrst in stanov so hodila peš na božjo pot; od-delki opričnikov so hiteli v obe

smeri; sokolniki so hodili iz Slobode v razne vasi po žive golobe; kupci so vozili svoje blago na vozovih sede ali pa so na konjih spremljali dolge vrste tovorov. Potovale so tudi tolpe komedijantov z goslimi, dudami in plunkami. Bili so pisano oblečeni; vodili so s sabo ukročene medvede, peli pesmi ali pa prosjačili pri bogatih potovalcih.

»Usmilite se nas, gospodje!« so kričali na vse grlo. »Bog vam je dal dedna posestva in vsake vrste imetje, nam pa je ukazal živeti od vaše miloščine; ne pozabite nas, siromakov, gospodje!«

»Otci naši, batjuške!« so zopet zateglo peli drugi, sedeč tik ob cesti, »daj vam Bog dobro zdravje! Pripelji vas Bog k Trojici Sergijevi.«

Drugi so prikladali tem besedam razne dodatke, tako da jim je marsikak popotnik v zahvalo za vesele besede vrgel celo cekin.

Večkrat so se komedijanti spopadli s tolpami razcapanih prosjakov, ki so hiteli iz mest in samostanov v Slobodo po carsko miloščino.

Tod so hodili tudi slepi goslarji in pravljčarji z goslimi na hrbtu, držeč se drug drugega.

Vse vprek je kričalo, pelo in se prepiralo. Konji, ljudje in medvedi so rezgetali, vpili in tulili. Cesta je držala skozi gost gozd. Dasi je bila polna ljudi, se je včasih dogajalo, da so oboroženi razbojniki napadli kupce in jih obrali do golega.

Razbojniki v okolici Moskve so se razmnožili posebno od takrat, ko so opričniki pregnali cele vasi seljakov in cele naselbine meščanov. Oropani domov in prehrane, so se priklopili ti ljudje razbojniškim tolpam, se utrdili v soteskah in so postali zaradi svoje številnosti v resnici nevarni. Če so opričniki

ujeli razbojnika, so ga obesili takoj brez usmiljenja; zato pa jim tudi razbojniki niso ostali dolžni, če se jim je posrečilo zalotiti opričnika. Sicer pa niso samo razbojniki ropali po cestah. Če so komedijanti in berači ob mraku naleteli na slabo zavarovane trgovske vozove, so kaj radi razbojnikom prihranili delo. Najhuje je bilo kupcem. Ropali so jih razbojniki, komedijanti, berači in pijani opričniki. Vendar niso nehali hoditi v Slobodo, češ, Bog je milostiv, morda pa le dospemo! Kako je bilo to mogoče, vedi Bog, gotovo pa je, da so imeli kupci vedno svoj zaslužek.

V Trojicki Lavri se je Serebrjani izpovedal in je bil obhajan. To so storili tudi njegovi vojaki. Poslavljajoč se od Nikite Romanoviča, ga je arhimandrit blagoslovil, kakor da gre v gotovo smrt.

Tri vrste pred Slobodo je stala pri zagrāji vojaška straža, ki je prihajajoče ustavljala in vsakega izpraševala, kdo je in zakaj gre v nevoljo (robstvo). S tem nazivom je ljudstvo porogljivo zamenjalo besedo »sloboda«, ki je v prejšnjih časih pomenjala svobodo. Tudi Serebrjanega in njegove vojake so zaslišali o cilju njihovega potovanja. Potem jim je načelnik vzel orožje in štirje opričniki so sedli na konje, da bi jih spremljali. Kmalu so se v daljavi pokazale barvaste kupole in čudovite pozlačene strehe carske palače. Čujte, kaj pripoveduje o tej palači naš zgodovinar po svedočbah inozemskih vrstnikov Ivanovih:

»V tem grozno razveseljivem bivališču je prebil Ivan večji del časa v molitvah, da bi z neprestano delavnostjo upokojil svojo dušo. Hotel je celo vso palačo izpremeniti v samostan in svoje ljubljence v redovnike; izbral je iz opričnikov tri sto najhujobnejših in jih je imenoval za brate, sebe za igumena, kneza Afanazija Vjazemskega za samostanskega kletarja, Maljuto Skuratova za paraklisiarha, dal jim je meniške čepice in črne halje, pod katerimi so nosili bogate, v zlatu lesketajoče se, s sobolovino obšite kaftane; sestavil je zanje samostanska pravila in jim je bil sam za zgled, kako naj jih izpolnujejo.«

Ivanovo samostansko življenje opisujejo tako-le:

»Ob štirih zjutraj je hodil s carjeviči in Maljuto Skuratovim v zvonik zvonit k prvi maši, bratje so hiteli v cerkev; kdor ni prišel, je bil kaznovan z osemdnevnim zaporom. Služba božja je trajala do šeste ali sedme ure. Car je pel, čital in molil tako goreče, da so se mu na čelu poznali znaki silnih poklonov do tal. Ob osmih so šli zopet k maši, ob desetih pa so sedli k bratovski mizi — vsi, razen Ivana, ki je stoji na glas čital svete nauke. Potem so bratje jedli in pili do sitega; vsak dan je bilo kakor na praznik: pogrešali niso ne vina ne medice; kar je ostalo, so odnesli na trg za reveže. Igumen, to je car, je obedoval pozneje in se je razgovarjal s svojimi ljubljenci o zakonu božjem, po kosilu je dremal ali pa je šel v ječo mučiti kakega nesrečnika. Zdelo se je, da ga ti grozni prizori zabavajo; vračal se je z izrazom prisrčne zadovoljnosti, šalil se je in je bil veselejši nego navadno. Ob osmih so šli k večerni pobožnosti; ob desetih je car odhajal v spalnico, kjer so mu trije slepci pravili pripovedke; med pripovedovanjem je zaspal, a ne za dolgo. O polnoči je vstajal in njegov dan se je pričenoval z molitvijo. Včasih so mu v cerkvi poročali o vladnih stvareh, včasih je dajal Ivan najkrutejša povelja med jutranjo pobožnostjo ali pa med mašo. Enakomernost tega življenja je prekinjal s tako imenovanimi obhodi; obiskoval je samostane, bližnje in daljnje, pregledoval trdnjave na mejah, ali pa po gozdih in stepah lovil divje zveri, posebno je ljubil lov na medvede, zraven pa se je vsekdar in povsod pečal z državnimi posli, kajti navidezno pooblaščen deželni bojarji niso smeli ničesar odločati brez njega.«

Ko je Serebrjani prišel v Slobodo, je zapazil, da loči carski dvorec ali samostan globok jarek in nasip od drugih poslopij. Težko je opisati krasoto in raznolikost tega bivališča. Niti eno okno ni bilo podobno drugemu, niti en steber ni bil enak drugemu po obliki in barvi. Množica kupol je venčala zgradbo. Stiskale so se druga ob drugo, se gromadile druga na drugo, segale druga v drugo in se napihovale. Zlato, srebro in pisane ploščice so kakor bleščeče luskinke pokrivalo palačo od vrha do tal. Kadar jo je obsevalo solnce, ni bilo mogoče razločiti, je li to palača ali velikanski cvetoč grm ali ogromna jata žar-ptic,* ki so na solncu razprostrle svoje ognjeno perje.

Nedaleč od palače je stala tiskarna z livarno za črke, z bivališčem za stavce in s posebnim stanovanjem za tuje mojstre, ki jih je bil Ivan poklical iz Anglije in Nemčije. Dalje so se vrstila brez konca gospodarska poslopja, v katerih so živeli ključarji, podključarji, točaji, kuharji, peki, hlevarji, psarji, sokolniki in razni dvorski ljudje za razne potrebe.

V silnem bogastvu so žarele slobodske cerkve. Slavni hram Matere božje je bil zunaj pokrit s svetlimi slikami, na vsaki opeki se je lesketal križ; videti je bilo, kakor bi bila cerkev pokrita z zlato mrežo.

Ta čarobni pogled je za hip pregnal črne misli, ki niso zapustile Serebrjanega vso pot. A kmalu je neprijeten prizor kneza opomnil na njegov položaj. Šli so mimo več vislic, ki so stale druge poleg drugih. Tu je bilo morišče s kladami in sekirami. Morišče in vislice so bile črno pobarvane, trdno in trpežno izdelane, ne za en dan, ne za eno leto, marveč za mnogo let.

* Žar-ptica je čudežna ptica iz ruskih pravljic.

Najsi je človek še tako pogumen, vendar ga pretrese misel, da ga čaka skorajšnja smrt, — ne slavna smrt, v žvenketanju mečev ali v gromu topov, temveč mračna in nečastna smrt pod roko zaničevanega krvnika. Ko je šel Serebrjani mimo morišča, očitvidno ni mogel premagati notranje razburjenosti, ki se je nehote pokazala na njegovem izrazitem obrazu; spremljevalci so se posmehnil, ko so se ozrli na kneza.

»To so naše gugalnice, bojar,« je rekel eden izmed njih, kažoč na vislice. »Kaže, da so ti vseč, ker ne odvrneš oči od njih!«

Mihejič, ki je šel zadaj, ni rekel ničesar, samo požvižgal je in zmajal z glavo.

Knez in njegovi tovariši so prišli do nasipa in privezali konje k stebrom, v katere so bili v ta namen vdeleni obroči. Jezdec so stopili na ogromno dvorišče, polno prosjakov, ki so glasno molili, peli psalme in razkrivali gnusne rane. Carski nadvorni sluga, stoječ na stopnicah, jim je v imenu Ivanovem delil jedila in denarna darila. Zdaj in zdaj je šel preko dvorišča kak opričnik, drugi so sedeli na klopeh in igrali šah ali kocke.

Drugi zopet so bili napravili kolo, metalí svajko* ter se glasno smejali, ko je kak igralec zgubival in je moral iz zemlje potegniti globoko vsajeno redkev.** Obleka opričnikov je bila čisto drugačna nego obleka prosjakov; carski osebni stražniki so se lesketali v zlatu. Vsak je imel baržunasto ali brokatno čepico, okrašeno z dragulji in biseri, vsi pa so bili kakor živ okrask čarobne palače, s katero so tvorili celoto.

Eden izmed opričnikov je prav posebno obračal nase pozornost Serebrjanega. Bil je mlad, kakih dvajset let star človek, nenavadne krasote, a z nekakim neprijetnim, drznim izrazom v obrazu. Bil je še bolj razkošno oblečen od drugih in je imel proti takratni navadi dolge lase; brade sploh ni imel in je kazal v kretnjah nekako žensko malomarnost. Tudi občevanje njegovih tovarišev z njim je bilo dokaj čudno. Govorili so z njim kakor z vrstnikom in mu niso izkazovali nikake posebne časti; kadar pa je stopil h kaki skupini, se je krog odprl in na klopeh sedeči so vstali in mu odstopili mesto. Zdelo se je, kakor da ga negujejo ali pa kakor da se ga boje. Ko je ugledal Serebrjanega in Mihejiča, ju je pomeril z ošabnim pogledom, poklical k sebi spremljevalca in ga, kakor je bilo videti, vprašal po njunih imenih. Nato je s stisnjenimi očmi pogledal na Serebrjanega, se posmejal in nekaj pošepetal tovarišem. Ti so se tudi posmejali in se razšli na razne strani. On sam pa je šel na stopnice pred vhodom, se uprl ob držaj in ni nehal posmehljivo gledati na Nikito Romanoviča. Zdajci je nastal dirindaj med prosjaki. Gosta tolpa je navalila na kneza in ga skoro podrla. Prosjaki so kričeč bežali od palače; groza jim je gledala iz obrazov. Knez se je začudil, toda kmalu je izprevidel vzrok njihovega strahu. Silen medved je skokoma zasledoval berače. V enem samem trenutku je bilo dvorišče prazno in knez je ostal sam z medvedom. Da bi zbežal, mu niti na misel ni prišlo. Serebrjani je dostikrat sam šel na medvedji lov. Ta lov mu je bila zabava. Ustavil se je in tisti hip, ko je medved ušesa nagnil nazaj in se zagnal na Nikito Romanoviča, je knez segel z

* Neka igra.

** Potek igre.

roko in hotel izdreti sabljo. A sablje ni imel: pozabil je, da jo je bil oddal opričnikom pred vhodom v Nev oljo. Mladec, ki je to gledal s stopnjic, se je zasmejal.

»Dobro dobro!« — je rekel — »le išči sabljo!«

Prvi udar medvedove tace je zvalil kneza po tleh, drugi bi mu bil preklal lobanjo, a v svoje začudenje knez ni dobil drugega udarca, marveč je čutil, da ga je oblila topla kri.

»Vstani, bojar!« je rekel nekdo in mu podal roko.

Knez je vstal in je ugledal kakih sedemnajst let starega opričnika, ki ga doslej še ni bil opazil, s krvavečo sabljo v roki. Medved je ležal s preklano glavo vznak in je s tacami mahaje poginjal pri njegovih nogah.

Zdelo se je, da opričnik ni bil ponosen na svojo zmago. Mirno obličje njegovo je kazalo globoko žalost. Ko se je prepričal, da medved kneza ni poškodoval, je hotel oditi, ne da bi čakal na zahvalo.

»Dobri mladec!« mu je rekel Serebrjani, »povej mi svoje ime, da bom vedel, za koga naj molim k Bogu!«

»Kaj ti bo moje ime, bojar?« je odgovoril opričnik. »Nimam ga rad. Bog ž njim!«

Takemu čudnemu odgovoru se je zelo čudil Serebrjani, a njegov rešenik je bil že odšel.

»Nu, batjuška, Nikita Romanovič,« je rekel Mihejič, z robom svojega kaftana utiraje kri s kneza, »ali sem se prestrašil! Hu, hu! sem kričal nad medvedom, da bi pustil tebe in planil name, pa mu je ta mladenič, Bog mu daj zdravje, razklal črepinjo. Vse to pa je naredil tistile golobradec z maslenimi očmi, ki gleda s stopnic, naj ga vzame vragova babica! Oh, kam smo zašli,« je šepetaje pristavil

Mihejič, »ali je že kedaj videl živ človek, da bi v carski palači spuščali medveda z verige?«

Ta Mihejičeva opomba je bila umestna, a Sloboda je imela svoje običaje, nič se ni v njej godilo po navadnem redu.

Car je ljubil boj z divjimi zverinami. Nekoliko medvedov so vedno krmili v železnih kletkah, da so bili na razpolago za lov. Včasih pa so, bodisi Ivan ali pa opričniki, spuščali zverine iz kletk, jih naščuvali nad ljudstvo in se zabavali ob njeja strahu. Ako je medved koga pohabil, ga je car nagradil z denarjem. Ako pa je medved koga raztrgal do smrti, je pripadel denar njegovi rodbini, njegovo ime pa je bilo vpisano v sinodik, da so se morale opravljati zanj molitve po samostanih kakor za druge žrtve carske zabave ali maščevanja.

Kmalu nato sta prišla iz palače dva stotnika in sta rekla Serebrjanemu, da ga je car videl z okna in da hoče vedeti, kdo je. Ko sta stotnika povedala carju kneževo ime, sta se vrnila in rekla, češ, da ga car povprašuje po njegovem zdravju in da je naročil, naj pride danes k carskemu obedu.

Ta milost ni bog ve kako razveselila Serebrjanega. Car menda še ni vedel o njegovem sporu z opričniki v vasi Medvedevki. Mogoče tudi, da je car (in to se je večkrat zgodilo) skrival jezo za pozneje pod hlímbo milosti, da bi bila nenadna kazen med gostovanjem in veseljem za krivca tem groznejša. Naj bi že bilo kakorkoli, Serebrjani se je pripravil na vse in je natihem pomolil.

Ta dan je bil izjema v Aleksandrovski Slobodi. Pripravlja se na pot v Suzdal, je car izrazil voljo, da bo obedoval skupaj z brati, in velel povabiti k obedu razen tri sto opričnikov, ki so bili njegova vsakdanja družba, še štiri sto drugih, tako da je bilo vseh pozvanih sedem sto. (Dalje prihodnjic.)

Romanca današnjih dni.

Kjer Cerknica vodo med Lahe drevi,
pol bajte vrh brega počiva,
ded ziblje, v polspanju zapira oči,
prestane bridkosti odkriva.

»Vse prišlo je, šlo je, udar na udar,
zlé vojne požar, huda leta,
zavist in sovraštvo — pohlep na denar
je trafil žené in dekleta...«

Povodenj je prišla, odšla je kot plaz,
za njo niti bilka ne rase.
Pol v bedo, pol v solze potaplja se vas,
ljudje so pogledali vase — — —

Ded misli, oči skozi okno mu zro
in vse širje, vse širje strmijo.
Kar duri zaškripljejo in se odpró,
vojaki pred starcem stojijo.

»Kaj hočete starcu, ki sam je doma?«
A — tisto? No, kaj se že najde...
Kak kosec železa, kak košček lesa
tu tam pod to streho le zajde.

Odeje? — »Predragi, to ženska je reč.
Že veste, kako ste jih greli.
Predobra je zame bilá gola peč,
te, mislim, ne boste mi vzeli.«

Ta suknja? »No, res je to vojske blago.
Vzemite! Blago je kraljevo.
Do pičice vse naj nazaj mu dado.
Ne cincaj kdo z desne na levo!«

Na klancu visok naložili so voz.
Pritájeno klele so hiše...
»Kako se mudi vam na vrat in na nos,
končanó vse delo pač ni še!«

Prikazal se stavec, prinesel s seboj
je dete na voz: »Zdaj hitite!
Končano je delo do konca nocoj;
To tudi je vaše — vzemite!«

O koncu te zgodbe molči ljudski glas;
bajé, da so voz razložili,
baje krohotala se cela je vas,
vojaki smeje se jezili...

France Bevk.

Bratski spor.

Euripides — Sovrè.

mračni pradavnosti je živel na Grškem junak Pelops, vnuk samega Zeusa, najvišjega grških bogov. Imel je mnogo otrok, med njimi Chrysippa. Tega mu je ugrabil thebanski kralj Laios. Užaljeni oče, božji vnuk, je proklel drznega roparja in ves nje-

gov rod. Zeus je uslišal vnučkov kletev in od tiste ure je tepla nesreča Laiev dom.

Laios je imel ženo Jokasto. Ker je bil njun zakon dolgo brez otrok, se je odpravil kralj na božjo pot v Delphe, kjer je imel bog Phoibos slavno sveetišče; njega je prosil, da bi mu dal sina. Bil je uslišan, ali obenem mu je bog napovedal po svoji svečenici, da ga bo lastni otrok ubil, ker visi prokletstvo nad njim. Dopolnil se je čas in Laiu se je rodilo moško dete. Tedaj se je oče spomnil božje napovedi. Kaj, ko bi se proročba vendarle utegnila uresničiti? Kako naj ukrene? Ali naj zadavi rojenčce? Težko je to očetu. Toda živeti ne sme. Naposled si tole izmislil: prepahne detiču gležnja in ga izroči slugi, naj ga odloži kje v gorskih globelih, da pogine. Pohabil pa ga je zato, da ne bi ga morebiti kdo pobral, če bi ga slučajno našel, češ, pokveke ne bo nihče nosil domov.

Sluga vzame fantiča in gre z njim v planino; toda otrok se mu smili; namesto da bi ga zavrzel, ga izroči tujim pastirjem, ki pasejo drobnico po planici. Planšarji ponesó dečka s seboj; v Korintu so doma in kralj Polybos je njih gospodar, kraljica Merope gospodinja. Njima izroče dete; posvojita ga in ker mu ne vesta imena, ga krstita samá: nožíce so mu otekle, zato se imenuj Oidípús — Oteklonog.

Leta minevajo in fant doraste moža. Velik je njegov ugled v Korintu; spoštuje ga staro in mlado. Nekoč imajo na dvoru gosti. Pri vinu blekne Oidípú pijan gost, da ni pravi sin Polybov. Mladeniča speče beseda. Naslednjega dne prosi starše pojasniti; odgovor ga ne zadovolji. Zato vzame popotno palico v roko in roma v Delphe, da bi mu Phoibos pregnal temo njegovega rodu. Ali bog mu ne odgovori; pač pa mu razodene, da bo svojega očeta ubil, da se bo z materjo oženil in imel deco z njo. Strahotno prorokovanje! Oidípús sklène, da se ne bo nikoli več vrnil v Korinthos, kjer ima očeta in mater, kakor misli; tako se ne bo zgodilo po napovedi. In gre po svetu.

V ozki soteski mu pridrdra gosposka vprega naproti. V vozu sedi stavec; krdelce jezdecev ga spremlja. Cesta je ozka; treba se umakniti. Toda Oidípús ne mara s poti; stavec in kočijaž ga tirata; Oidípús kljubuje. Kočijaž ga oplazi z bičem; mladič mu vrne z grčavko in hoče mimo voza dalje. Tu ga udari stavec z ostnom po glavi, Oidípús razljučen nazaj in tujec se skotali mrtev z voza. V besnosti pobije mladi popotnik tudi starčevo spremstvo. Samo eden uide.

Prvi del Phoibove napovedi je izpolnjen: stavec na vozu je bil Oidípov rodni oče Laios; potoval je v Delphe, da bi prašal v proročišču po usodi sinu, ki ga je bil pred davnimi leti zavrzel.

Oidípús potuje dalje. Po dolgem romanju križem svet pride v okolico Theb. Tam je gospodarilo

tiste dni na strmi skali pošastno bitje z levjo glavo in dekliskim stasom, Sphinx. Kdor je prišel mimo, mu je dala rešiti uganko; če ni uganil, ga je treščila v prepad. Mnogo Thebancev je že poginilo in mračen obup je vladal po mestu. Tudi Oidípa privede pot mimo Sphinge. Ustavi ga: „Razvozlaj uganko: po štirih hodi zjutraj, po dveh za dne, zvečer po treh. Kaj je to?“ Bistri mladenič ne premišlja dolgo. „Človek,“ odvrne; „človek se po rojstvu plazi po štirih, preden shodi, a v starosti se opira ob tretjo nogo, palico.“ Sphinx se rjoveč strmoglavi v prepad. Thebe so rešene strašne šibe.

Neizmero veselje zavriska po mestu. Kakor kralja sprejmejo neznanega rešitelja. Iz hvaležnosti mu ponudijo krono in kraljico-vdovo za ženo. Oidípús sprejme. Izpolnjen je drugi del proročbe: kraljica je njegova rodna mati Jokaste.

Dolgo let živi v krvosramnem zakonu; dva sinova ima, Eteokla in Polyneika, in dve hčeri. Brata sta že odrasla, ko pride po slugi, ki je bil ob Laievem uboju v soteski pobegnil, strašni greh na dan. Čeprav ni namenoma grešil, si vendar Oidípús sam naloži kazen: iztakne si oči.

Sinova ga zapreta, da bi prikrla svetu sramoto; oče ju prekolne, češ, naj v medsebojnem sovraštvu uničita sebe in državo. Da bi se izognila posledicam kletev, skleneta brata ta-le dogovor: vsak bodi po eno leto kralj, v tem ko živi drugi samorad v izgnanstvu; prvi pojdi mlajši Polyneikes na tuje. Tako storita. Ko pa mine leto in dan, ne mara Eteokles nič slišati o pogodbi, temveč izžene brata za zmerom iz Theb. Polineikes užaljen odide, po božjem naključju pride v Argos, dobi od kralja Adrasta hčer za ženo, nabere s tastovo pomočjo silno vojsko in se napoti z njo pred rodno mesto Thebe, da bi s silo vzel verolomnemu bratu svoj delež.

Siva mati Jokaste bi rada poravnala med bratom spor. Toda Eteoklova trma razbije poskus. Pride do dvoboja, v katerem brata drug drugega ubijeta. Prekesno priteče mati, da bi preprečila boj; na mrtvih truplih sinov se zabode še sama. Tako se strašno izpolni očetova kletev, obenem pa najde kazen tudi Oidípov neradovoljni greh, ker mu en udar vzame ženo-mater in sinova-brata.

To snov je obdelal grški tragik Euripides v lepi žaloigri „Phoinissai“. V naslednjem prinašamo prevod scene, v kateri pripoveduje sel Jokastinemu bratu, regentu Kreontu, potek dvoboja in Jokastin konec. Oris se odlikuje po naravnost brutalni plastiki, vzporedni z najnežnejšo mehko.

Peto dejanje, iz 2. prizora. — Kreon, sel, zbor.

Sel:

Za našo zmago pred obzidjem veš: obseg trdnjavi ni baš tólik, ka-li, da ne bi bil dogodek vsak ti znan.¹

Brž ko sta sivega Oidípa mladca v brončen oklop odela si telo, sta — dveh vojská vodníka ponosita — stopila v sredo med sovražna zborá, da v boju bi odločil jima meč.

¹ malo prej je izvršila Polyneikova vojska brezuspešen napad na mesto.

Polyneikes krene lice proti Argu in moli: „Čuj me, sveta Hera — tvoj sem, ker bivam, zet Adrastu, v tvoji zemlji — o daj, da ubijem brata; kri njegova obrizgaj z zmago mi sovražno pest!“

Željâ po bratomora črni slavi privabi mnogo solzo na oči, s sosedom se molče zgledava sosed.

Za bratom se ozrè Etéokles na zlatoščite Athene hram in moli: „Daj meni zmago, Zeusa hči; zavihiti mi pest oščèp nezgrešno bratu v prsi, da umre, ki prišel rušit mi je dom!“

Kot plamen krikne róznica tyrsenska,² krvavi bitki znak. V grozotnih skokih si planeta nasproti: boj se vžge, dveh steklih veprov boj, z oklí krešočih, da jima pena v kosmih pada z brad. Vihteč ratišče vsak za ščit se huli, da ost brez škode zdrknila bi v stran; a čim poškilil kateri prek oboda, že sikne budni rt, da vgrizne v čelo; zato prežita ostro skoz očnici,³ da slednji sunec spodleti.

Gledavce obliva znoj še bolj kot borca, ker vsak za svoje⁴ trepeta. Ta hip obrsne Etéokles z nogó ob kamen; ko sune ovirek s poti, mu zablisne golén spòd ščita; Polyneikes kajpak uzre mečávo — jeklu med — priskoči in že prepahne litko argejska ost na splošno rádot danafidskih trum. Polyneiku je izpád odgalil ramo: videč le-to mu sune ranjeni na vso moč kopje v prsi — vrisk veselja iz vrst Kadmejcev — toda ost je proč. Ostnik zgubivši se umakne vnic, pobere skalno peč, zalúči in — tresk, gre onemu oščèp na dvoje; oba brez sulic spet zenačita si boj. Zdaj zgrabita za meče: nov naskok — in z gromkim truščem údri ščit ob ščit in borec streže borca, v krog vršeč.

Le-tu porabi Etéokles prelèst, naučeno, ko je bival med Thessalci: iztrga se iz zank trenutne borbe, umakne levo za korak nazaj, a spredaj varno si oščiti trebuh: zdaj izpade z desno in sune brata v drob prav do hrbtišča. Revez Polyneikes bolešno stuli lákotnico v bokih in buti ób tla, v krvi se kopljóč.

Meneč, da je zmagljiv gospod terišču, spusti brat meč pa kar — „mrliča“ plenit.⁵ Prav nič ne pazi nase, zgolj na grabež; in to ga ubije: kajti brat še hròpe in ker ni spustil meča v bridkem padcu, porine ga s poslednjo silo v srce — Polyneikes, prva žrtev, Eteóklu.

Tako sta v skupnem padcu odšla v Krtóvo⁶ in zmaga je ostala nedognana.

² tyrsenska = etrurska, ker je bila bojna troblja etrurska iznajdba. — ³ odprtina na gornjem robu ščita, služeča opazovanju nasprotnika. — ⁴ „svoje“ je srednjega spola. — ⁵ da bi si vzel po običaju nasprotnikovo bojno opremo kot trofejo. —

Vojarinka:⁷

Gorje, Oidípus, težke ti usode; izpolnil, vidim, kletvo ti je bog.

Sel:

A čuj sedaj nadaljnje še strahote!

Ko uhaja mladcema na tleh življenje, ti v diru prihlipi nesrečna mati in mlada hčerka z njo, podviznih nog. Videč od smrtnih ran uklana, krikne: „Prekesna, dečka, moja je pomoč.“ Pláčoč pokleka k onemu od tega in stoka, češ, zaman vse muke z njima. Kraj nje zdihuje hči: „O bratska dika, opora sivi majki, moji svatbi grob!“

Tu zdrami starkin glas Etéokla kneza; grgrav hropòt se utrga mu iz prs, ko jo poboža z medlo roko; glas odreče; zgolj skoz solz megleni zástor oko ljubav ji priča. I brat še sòpe; uzrši sestro in sivo mater, vzdihne:

„Umiram, mati; a smiliš se mi ti in sestra in mrtvi brat, nekoč prijatelj, kesneje vrag, vendâr kljub temu drag.⁸ Pokoplji me v domačo zemljo, mati — in sestra — ugási Thebam gnev⁹ — da mi dadó — vsaj pest — prsti očinske — ko izgubil sem — že tron in dom. Zaklopi — mi z ljubo róko veka, mati — sam ji dene dlan si na oči — in z bogom: zagreba... me... že... smrtni... mrak...“

In hkrati izdihneta nesrečni duši.

Ko vidi mati tóliko pogibel, izdere od boli strta meč iz trupla, si sune, hu, grozota, rez skoz grlo, razprè roké otrokoma v objem pa se prek njiju opoteče v smrt.

Zdaj plane narod; vrišč in svaja bukne. „Naš knez je zmagal,“ kolnemo se mi, „Ne, naš,“ le-oni. Spró se i glavarji: „Najprej zadel oščèp je Polyneikov,“ eni spet: „Mrtvi ne pletó si zmag.“ (Antígone se v tem izmuzne vrevi.) Sovražnik v dir k orožju; a Kadmov rod — oprezno že vnaprej k spopadu náred — se vskoči hipoma argejski vojski, še preden vrže opremo dobro nase. Odpora ni; bežeč prekrijejo ravnico; krv šumi iz tisoč ran, nebroj mrličev zruši se pod kopjem.

Po zmagi dvigne del trofejo Zeusu, opleni drugi ščitov padle Argejce, odpravi v mesto plen; del tretji nosi z Antigono le-sèm mrtvo trojico, da svojta jim opravi žalni obred.

Tako je boj dozórel mestu v srečo, a isti čas zakòpal ga v nesrečo.

⁶ posneto po izvorniku, ki rabi Homerjevo frazo „v zemljó ugrizniti“; ker bi pa doslovni prevod dišal bolj po istoizvorni nemški frazi, sem skoval slovensko Krtóvo po vzgledu Trnóvo; če je banalno, je — izvornik še bolj. — ⁷ belokranjski izraz za ženo, ki vodi žensko kólo, torej kot nalašč za prevod Euripidove vodnice ženskega zbora. — ⁸ tudi izvornik ima rimo. — ⁹ ker je prišel z vojsko nadnje.

O vetrovih in drugih prebavnih motenjih.

Spisal dr. Ant. Breceļj, zdravnik za notranje in otroške bolezni v Ljubljani.

Bilo je pred pustom, županova družina se je pripravljala na ženitovanjsko slavlje hčere edinke. A veselje se je gubilo iz hiše, ker je začela bolehati mati županja, duša družini in hiši, ki je sama oskrbovala vse, kar treba za tako slovesnost pri ponosni hiši, prvi v občini in daleč krog nje. Prej vesela in gibčna žena je postajala tiha, čemerna in sitna, začela je posedati, polegati in stokati. Zaman je silil vanjo oče župan in z njim družina, da bi zvedeli, kaj ji tako kvari zdravje in greni življenje, mati županja se ni hotela ali ni mogla razodeti. Odklonila je tudi pomoč domačega zdravnika, ki je bil na dobrem glasu po vsem okraju, češ, da njene posebne bolezni ne more uganiti in ugnati kar kakršen si boDI zdravnik.

Ker se je bolezen hujšala do neznosnosti in ker je tudi družina tiščala vanjo z vso nestrpnostjo, se je mati županja vdala in odločila, da se popelje na vse zgodaj sama, brez spremstva, v mesto do zdravnika. Naložili so jo na voz z dobrimi vzmetmi, zadelali s kožuhi in opremili z domačimi pripomočki zoper vse slabosti, ki se primerijo bolniku na poti.

Počasi se je pomikal samotni voz proti mestu. Mati županja je stokala na njem in venomer naročala hlapcu: „Rok, počasce, počasce, da se ne pretresem!“ Rok je dremal, konj z njim.

Kar naenkrat pa se Rok hipoma predrami in še v polsnu izusti svojo navadno, nedolžno kletev: „Porka — žaba!“ Tudi konj je postrigel z ušesi in se spustil v dir. Ko Rok zasliši drugič glas, ki ga je predramil, okrene glavo in se ozre po gospodinji.

„Porka — žaba, sem mislil, da je konj, pa ste ...“

„Tiho, jezik! Goni!“

„Hu, kakšni vetrovi vijejo!“

In šlo je dalje, da je koleselj odskakoval na cesti, dokler ni županja vesela potegnila Roka za rokav:

„Obrni, Rok!“ je ukazala in tiho, skoraj sramežljivo dostavila: „Pa nikomur ne pravi, da nisva bila v Gorici. Je že dobro!“

Zavzela se je županova družina, ko se je vrnila mati županja s pol pota očitno ozdravljena, ker je ročno skočila z voza; skrivnost nepričakovanega ozdravljenja je izvedel morda samo oče župan, vsi drugi so se morali zadovoljiti z razveseljivim dejstvom, da je mati županja čvrsto in veselo ko kdaj prej vodila hišo in priprave za ženitovanje.

Hlapcu Roku se je godilo na tistem ženitovanju kakor še nikoli; mati županja je namreč posebej naročila, naj gledajo nanj. Rok se je kar izpremenil; dasi po naravi skromen in molčeč, se je tisti večer širokoustil in bahal. Trdil je med drugim govoričenjem, češ, da ve, kako treba zdraviti najhujšo bolezen, ki ji ljudje pravijo s strahom „madron“. Skrivnostno je pri tem namigaval na čudovito ozdravljenje pri materi županji, ki ji je on pomagal „madron“ stresti ...

Tiste čase je res živel v mestu, kamor je bila namenjena mati županja, star zdravnik na slutku, da zna zdraviti vsak „madron“.

Kaj pa je prav za prav „madron“, ki dela Vipavcem in Goričanom toliko skrbi in strahov?

S tem iz furlanščine prevzetim izrazom označujejo naši ljudje vsakovrstno motenje v delovanju

trebušnega drobja. To motenje se javlja z napenjanjem, kruljenjem, ščipanjem, grizenjem in klanjem, mnogokrat se pridružijo do nezavesti boleči krči ali ujed, zaprtje in bruhanje. Časih se ti več ali manj mučni znaki poležejo, časih pa se stopnjujejo do popolne oslabelosti in — smrti. Kot vzrok vsem tem in takim pojavom smatrajo naši ljudje črevesne pline ali vetrove, zakaj izboljšanje mučnega stanja se navadno pričena z glasnim ali tihim odhajanjem vetrov iz telesa. V zaprtih, zastalih ali zagnanih vetrovih vidi naše ljudstvo izvor raznoterih nadlog, ki mu grene in krajšajo življenje. Poleg prehladov so po ljudskem pojmovanju vetrovi najhujši in najzavratnejši sovražniki človeškemu zdravju in življenju. Prehlada se že kako obvaruješ, ako paziš, „madron“ te napade zavratno in stisne!

Vsekakor torej kaže, da se pobavimo s tem nejasnim, pa vendar važnim in zanimivim poglavjem ljudskega bolezenskega naziranja.

Prebavljanje in nastajanje plinov.

V trebuhu imamo raznovrstno drobje; največji del prostora v njem zavzemajo prebavila, to je želodec, tenko črevo, debelo črevo in danka. Ti deli prebavil tvorijo več metrov dolgo cev, ki je posebno v srednjem in najdaljšem delu — tenkem črevesu — zvrta v nebroj nabranih petelj. Vsa ta dolga cev se pri zdravem telesu in navadnih razmerah neprestano giblje. Dokler je to gibanje v redu, se vrši tako gladko, da ga ne čutimo. Hotno in zavestno sprejemamo hrano in pijačo z usti, ko smo jo pa po goltu spravili v požiralnik, gre svojo pot v želodec in dalje po črevesu do danke brez naše volje in zavesti, brez našega hotnega delovanja. Želodec jo sprejema in s svojim močnim prebavnim sokom pretvarja v enakomeren, redki kaši podoben griz. Želodec oddaja griz črevesu, ki razkrajja s svojimi obilnimi in raznovrstnimi sokovi že pripravljeno hrano še dalje, da se vsa uporabna hrana nekako raztopi. V tenkem črevesu je nebroj drobnim in gostim koreninam podobnih resic, ki srčejo raztopljeno hrano in jo oddajajo žilam, te jo raznašajo po vsem telesu. Ostanke hrane, ki so ali neprebavni ali kar jih je odveč, oddaja tenko črevo debelemu črevesu, kjer se redki, motni vodi podobni griz zgošča, ker debelo črevo pija vodo; zgoščeni griz dobiva podobo govna ali blata in se kot tak zbira v danki, odkoder ga po potrebi izločamo iz telesa. Čim dalje zastaja govno v danki, tem trše je, ker mu tudi danka odteguje vodo. Čim hitreje se pomika griz skozi tenko in debelo črevo ter danko, tem mehkejša je govno, časih je neizpremenjen, riževi vodi ali redkemu ovse-nemu soku podobna tekočina.

Po ti poti odhajajo iz telesa tudi plini. Kje in kako nastajajo plini v prebavilih?

S požiranjem hrane in pijače požiramo tudi več ali manj zraka. Zrak pa ne preteče vse dolžine prebavil, ker ga posrče že želodec in tenko črevo, le redkokdaj pridejo sestavine zraka do konca črevesa, ko bi kdo velike množine zraka namenoma požiral, kar se pa obično ne dogaja.

Plini, odhajajoči iz črevesa, imajo svoj izvor v prebavilih samih. S hrano in pijačo prihaja v naša

prebavila nebroj raznih glivic, kakršnih je povsod dosti. Saj vemo iz gospodarstva in gospodinjstva marsikaj o takih glivicah, ki so nam koristne, nekatere pa škodljive. Z zraka pridejo v vinski mošt glivice, ki se v njem naglo in silno razmnože, razkroje sladkor v vinski cvet in ogljenčevo kislino. To razkrajanje je vinsko kipenje ali vrenje, ž njim se izpreminja mošt v vino. V vino pridejo druge glivice, ki nam vino skisajo ali zbirsajo ali kako drugače pokaze. Mleko nam kisajo zopet druge glive, druge nam delajo plesen po vlažnih prostorih, druge zopet palež po rastlinah.

V naših prebavilih je navadno mnogo vrst glivic v neznanskih množinah, ki nam pomagajo hrano razkrojevati in tako prebavljati. So pa tudi druge glivice, ki prebavo motijo, ker razkrajajo hrano drugače, kakor je za naše telo primerno. Pri takem razkrajanju se mnogokrat tvorijo plini kakor pri kipeњу vina. V navadnih, zdravih razmerah se pomika prebavljena hrana ali griz tako naglo skozi črevo, da se ne more vršiti škodljivo razkrajanje hranilnih snovi v znatni meri. Tako nastaja vsled razkrajanja sladkorja v črevesu kakor v vinskem moštu plin, ogljenčeva kislina (prav za prav ogljenčev dvokis), ki ni posebno nadležen.

Ves drugačen je položaj, če se redno pomikanje griza po črevesu zaustavlja ali celo popolnoma ustavi. Takrat dobe razne glivice časa in prilike, da razkrajajo hranilne snovi vseh vrst in pri tem proizvajajo pline, nadležne čisto radi velike množine, često radi zoprnega vonja ali celo radi strupenosti. Najnavadnejša sta žvepleni vodik, ki diši po gnilih jajcih, in ogljikov vodik, ki je gorljiv.

Komur zastaja blato, ima opraviti s črevesnimi plini, ki so jim nadeli blagodneče ime vetrovi.

Ne samo žive glivice, ki so redne stanovalka v naših prebavilih, marveč tudi druge snovi povzročajo vetrove. Znano v tem pogledu je sočivje, zlasti fižol, ki je v naših krajih običajna jed. Iste učinke pri prebavi ima tudi kostanj in sploh vsako rastlinsko seme, vsebujoče kal, ki se more iz nje razviti rastlina. Tudi kuhan fižol in pečen kostanj delata vetrove, dasi je kal s kuhanjem ali pečenjem gotovo zamorjena. V kali namreč je neka neživa snov, neko kvasilo — učenjaki pravijo takim kvasilom fermenti —, ki razkrajajo hranilne snovi. Ako pa odstraniš iz fižola kal, kar najhitreje dosežeš, če pretisneš razkuhan fižol skozi gosto sito, ki ne propuščata kali, dobiš fižolov močnik — pirê —, ki ne bo povzročal vetrov.

Znano je, da se delajo plini tudi v želodcu, ko je želodčna prebava v neredu; ti plini se spahujejo deloma navzgor skozi požiralnik in golt, deloma odhajajo v črevo.

Otroški vetrovi.

Spoznanje, kako nastajajo plini v naših prebavilih, nam ne pojasnjuje še dovolj postanka raznih bolezenskih pojavov, spojenih z nabiranjem plinov po prebavilih.

Kar moti v delovanju naših prebavil, povzroča nastajanje plinov.

Mnogo naših dojenčkov trpi na vetrovih že v prvih tednih. Koliko vekanja je radi vetrov, ki jemljejo dojenčcem samim in njih obupanim mamicam mir podnevi in spanje ponoči. Vetrovi mučijo dojenčce ne toliko po kmetih kolikor po gosposkih in delavskih družinah. Marsikatera gosposka mamica je užaljena, da ima njen oboževani otroček tako prostaško bolezen,

ki jo sama ni poznala na sebi nikdar in ko se namenoma skrbno varuje vseh „vetrovni“ jedi, ki bi po zatrdilih mame in stare mame in tet ter drugih izkušenih žen mogle škodovati njenemu dojenču. Kako vendar zaidejo vetrovi v tako natančno negovanega otroka?

Vzrok je nespametna in pretirana skrbnost in prizadevnost za otroka. Novorojenec ima več tednov hvale vredno navado, da hoče spati vsak dan skoraj 24 ur, ako ga kdo ali kaj ne moti pri tem. Mlada mamica je v strahu, da ji ne bi težko pričakovani ljubljencek shiral, zato ga večkrat zdrami in položi na prsi. Otrok potegne nekaterikrat in kmalu zadremle. Mamici se zdi, da je otrok premalo pil, ker ne ve, da se otrok nasiti zlasti izprva, če le nekaterikrat krepko potegne, zato ga zdrami in mu da vnovič piti, ko otrok še prejšnjega mleka ni utegnil v želodčku prebaviti. Mleko prihaja v želodček, ko še ni prazen, zato zastaja, hrana se začne napačno in škodljivo razkrajati. S tem nastaja motenje v prebavljanju želodca in črevesa, tvorijo se neprimerne in škodljive razkrojnine in vetrovi. Neprimerne razkrojnine dražijo želodec in črevo, gibanje postaja prenapeto in premočno, kar se kmalu stopnjuje do krča, ki je zelo močno, trajno in boleče skrčenje prebavne cevi. Krči pa zopet zaustavljajo pomikanje griza po črevesu, radi česar se množi napačno razkrajanje griza in nastajanje novih vetrov. Plini napenjajo črevo nad skrčenim delom, napenjanje povzroča nove bolečine in krče in hujše vekanje. (Krčevitim bolečinam ali bolečim krčem pravijo ujed. Vsled vetrov nastalim krčem bi kazalo nadeti ime: vetrovna ujed). Da otroka potolaži, vzame mamica otroka k sebi in ga iznova podoji, meneč, da otrok joče radi lakote. Z dojenjem se otrok res navadno pomiri, a le za kratek čas. Kmalu je njegovo vpitje radi čezdalje hujših bolečin še glasnejše. Ko dobe vetrovi izhod, se napetost poleže, krči pojenjajo, otrok se za nekaj časa umiri. Toda ker se navadno ponavlja prvo zlo, ki je prepogosto dojenje, suče se za njim sklenjena veriga mučnih pojavov v kolobaru brez izhoda dolge tedne in mesece, dokler se mamici ne posuše prsa, da ne more več dojeti, ker je vsled neprestanega bdenja, vznemirjenja in nepravilnega dojenja izgubila vse mleko. Otrok dobi umetno hrano, kar pomeni zanj nepopisno škodo, ker materinega mleka ne more nadomestiti nikaka umetna hrana. Neredkokrat se dojenec ob umetni hrani pozdravi in izgubi vetrovno ujed, ker se mati drži bolj reda in mere pri umetni hranitvi, ki jo laže z očmi presoja in tako bolj pametno vodi.

Dolgotrajno ali večkrat se ponavljajoče vetrovno napenjanje razširi otroku trebušček, da postaja podoben žabjemu truplu. Razširijo se hkrati tudi mesta, ki so že po naravi šibkejša v trebušnih stenah; skozi taka razširjena mesta, največkrat na popku in v dimljah, izstopa drobje iz trebušne dupline vsled prehudega notranjega pritiska. Takim izstopom drobja z njihovega mesta ali iz njih naravne lege v drug prostor pravimo kila. „Madron ga je prejedel,“ ugotavlja Goričan nastalo kilo.

Take neprilike se dogajajo dojenčcem, ki imajo srečo, da so hranjeni na prsih vsled nerednosti pri hranitvi. Koliko hujšega trpljenja je prestatim onim nesrečnim otrokom, ki niso dojeni in morajo uživati umetno hrano, ki se glede kakovosti ne da primerjati z maternim mlekom. Največ otrok v prvem letu starosti umira vsled prebavnih bolezní,

izmed teh je štirikrat toliko umetno hranjenih otrok ko naravno dojenih: glasen dokaz o vrednosti in primernosti naravne in umetne hranitve!

Kaj nam kvari prebavo?

Nalašč smo se pomudili nekoliko več časa pri opisovanju, kako nastajajo že pri malih otrocih vetrovne težkoče, da nam bo laže umeti, kolikega pomena je red pri hranitvi. Iste neprilike in težkoče se pojavljajo tudi pri večjih otrocih in odraslih ljudeh, ako se ne drže reda pri hrani. Prebavila niso sicer več tako občutljiva kakor pri dojenčih, a vendar nastopajo vsled neredne hranitve vetrovne ujeti tudi pri večjih otrocih in odraslih, ako se ne rednosti ponavljajo in kopičijo. V takih primerih je treba izvesti strog red v prehrani, da prihaja hrana v želodec, ko je prejšnjo že prebavil, pa izgine vse ščipanje, klanje in napenjanje iz trebuha!

Škodljiva je nezmernost. Otroci, pa tudi odrasli, imajo neredkokrat grdo razvado, da jedo ne samo do sita, marveč toliko, dokler jih preobilno zaužita jed ne začne tiščati v želodcu. S takim nespametnim ravnanjem se želodec tako pretegne, da ne more več pravočasno prebaviti hrane in jo sproti oddajati črevesu. Hrana zastaja v želodcu in se začinja napačno razkrajati, kar povzroča raznovrstna motenja v prebavi, med njimi seve tudi napenjanje, rezavico ali zgago, časih izpahovanje, bruhanje, časih vetrovno ujed.

Zelo kvarno je goltanje ali hlastno požiranje hrane in pijače. Namen ustom je, da trde grizljaje prežvečijo, to je trdo hrano tako zdrobe in s slino premešajo, da postane grizljaj podoben redkemu močniku; požirek kakršnekoli tekočine pa bi se moral v ustih vsaj toliko ustaviti, da bi se zadostno shladil ali segrel. Nezadostno prežvečena hrana, ki prihaja v želodec morda celo v trdih kosih, povzroča v njem draženje, rezavico, pečenje, mnogokrat tudi krče. Iste učinke ima prevroča ali premrzla pijača. Vsled ponavljajočih se draženj nastajajo v želodcu in bližnjem delu črevesa (ki mu pravimo dvanajstnik, ker je 12 prstov dolg), razjedline ali čiri, vsled napačne prebave nastale rane ali uljesa. Čiri zelo motijo prebavo radi vedno se ponavljajočih ujeti (bolestnih krčev), ki imajo za posledico nastajanje vetrov, napenjanje in krče tudi v črevesu.

Še hujše posledice na prebavila kot hraniva imajo neprimerne stvari, ki zaidejo v želodec po nesreči ali nemarnosti, časih pa tudi namenoma (gumbi, igle, umetni zobje, igrače, kosti in slično), posebno pa strupovi. Za prebavila so najbolj nevarni rudnjinski strupovi, kakor so kisline, lugi in soli težjih kovin, pa tudi arzenik in fosfor. Nastajajo najhujše okvare, ki jim človek podleže v strašanskih mukah.

O navadni zaprtosti.

Običajno je vetrovnost v zvezi z zaprtostjo, ki je pri nekaterih ljudeh njih navadna nadložnost.

Zaprtosti je več vrst, najnavadnejša izvira iz razvade, da se ljudje odvadijo opravljati svojo telesno potrebo o svojem času. Mnogokrat taki ljudje ne utegnejo ali se jim ne ljubi, da bi nastajajoči potrebi ugodili, in z večjo ali manjšo silo zadržujejo govno v sebi. Danka se sili vdaja, blato zastaja v njej in debelem črevesu ter se čedalje bolj gosti in strjuje. Razvijajo se vsled zastajanja govna iz njega

vetrovi, ki črevo napenjajo in pretegujejo, da postaja čedalje bolj ohlapno in šibko. Le s silo, to je z umetnimi pripomočki se da tako zanemarjeno zaprtje urediti in doseči izločenje govna in plinov. Posebno dekleta in šolski otroci trpe mnogokdaj na tem načinu zaprtja, mnogim ostane ta nadložnost vse življenje kot posledica mladostne nemarnosti. Vsak človek bi moral biti vaju že iz mlada, da opravlja to svojo potrebo redno ob svojem času vsak dan, bolje dvakrat ko enkrat, najbolje zjutraj in zvečer. Kdor se privadi mlad temu redu, prihrani si mnogo nevšečnosti in stisk v poznejših letih. Zato naj bi roditelji in odgojitelji obračali svojo pažnjo tudi na to stran telesne odgoje svojih otrok ali oskrbovancev.

Pri drugih ljudeh je zaprtost posledica nezdravega življenja. Kdor se malo giblje in opravlja svoje poklicno delo večinoma sede, trpi na zaprtju, ker se mu je črevo ulenilo in oslabilo. Neka čudovita vez vzajemnosti vlada med vsemi deli našega telesa; ako ne urimo svojih zunanjih udov, peša tudi naše drobje. Ljudje, ki se dovolj gibljejo, zlasti v prosti naravi, ne poznajo zaprtosti, vetrovi jim ne povzročajo neprilik. Nauk je razviden: Telesno gibanje v ti ali oni obliki je za ohranitev zdravja nujno potrebno!

Kakovost hrane povzroča časih sama na sebi zaprtje. Znale so jedi in pijače, ki same po sebi zapirajo, to je ustavljajo izločevanje govna. Druge jedi povzročajo zaprtje bolj posredno, ker so tako sestavljene, da so v prebavnih sokovih popolnoma raztopne brez neprebavnih ostankov. Taka hrana, ki ne tvori dovolj govna, je radi tega posreden vzrok zaprtju. To vrsto zaprtja opazujemo pri ljudeh, ki so navajeni uživati skrbno izbrano in skrbno pripravljeno „lahko prebavno“ hrano, kakršna je primerna za male otroke ali brezžobe starce ali oslabele bolnike, ne pa za zdrave ljudi.

Mnogi so zaprti, ker so se navadili uporabljati čistila (blato odvajajoča sredstva) o vsaki priliki, ko imajo kake neprijetne občutke v trebuhu. Ta grda razvada se navadno bridko maščuje. Vsled prepogoste nepotrebne uporabe čistil se črevo čedalje bolj leni, čedalje močnejših dražil je treba, da se črevo iztrebi, naposled tudi najhujša čistila ne pomagajo izdatno. Koliko ljudi te vrste poznam, ki jim je glavna življenska skrb, ali se jim posreči izpraznitev ali ne! Ali je takim smešnim, a hkrati pomilovanja vrednim ljudem njih življenje še življenja vredno? Odsvetovati je redno uporabljanje čistil vsem, posebno pa mladim ljudem. Ako ti je časih potrebno kako čistilo, pij zjutraj na tešče čašo mrzle vode po požirkih, vsake tri minute znaten požirek! Ako bi ti to ne pomagalo dovolj, pij drugič čašo kake grenčice na isti način, ali kako grenko sol (navadno ali ono iz Karlovih varov), raztopljeno v čaši vode. Tudi ricinovo olje je priporočljivo kot uspešno in nedolžno čistilo, drugih čistil pa razen čistilnih čajev se v mladih letih varuj, ker navadno samo pospešujejo zaprtost!

Omeniti mi je še ono zaprtost, ki se časih stopnjuje do resnih pojavov, dasi se človek trebi vsak dan, a malokdaj res iztrebi zadostno. V takih primerih se razvije zaprtje, ki vzbuja vsled neobičajne mere sum na kako nevarno bolezen. Škodljive razpadline zastajajočega griza in govna prehajajo v kri, zastrupljajo človeka in ogrožajo celo življenje.

Zaprtje iz navade se drži tudi onih ljudi, ki imajo večkrat krče po trebuhu. Krči vsled čirov

Oče, ako je mogoče, naj gre ta kelih trpljenja mimo mene . . .

v želodcu in črevesu so že omenjeni, pripomniti pa treba, da se krč, nastal na enem mestu želodca ali črevesa, zelo rad in hitro razpase na bližnje in daljne dele prebavne cevi. Kjer je prebavna cev skrčena, tam zastaja vsebina, ki se razkrajja, tvori pline, ti sami tudi večajo neprilike z razpenjanjem, bolečinami in krči, skratka: ujed je kača, ki grize svoj rep!

Tudi krči izven prebavne cevi, kakršni nastajajo mnogokrat vsled vnetja ali kamnov v žolčnem mehuru ali obistih (ledvicah) ali drugih cevastih delih trebušnega drobja, povzročajo krče v želodcu in črevesu z vsemi posledicami, skoraj tako, kakor če bi bil bolan želodec sam ali črevo. Kamenček iz žolčnega mehura ali ledvic, ki se je zataknil v odvajajoči cevi, povzroči v njej krč; ta krč, če je le količkaj hujši, se razpase na želodec ali črevo ali oboje skupaj. Močan dražljaj na enem mestu ne povzroča krča samo na tistem mestu, marveč razdraži po sosednem živčevju še tudi bližnje drobje.

Dolgotrajne in večkrat se ponavljajoče prebavne težkoče imajo dalekosežnejše posledice. Kdor ima vedno ali večkrat opraviti z vetrovno napetostjo, zaprtjem, ujedjo in drugimi nevshečnostmi v svojem trebuhu, postaja čemern, siten, razdražljiv, potr, plašen, črnogled. Vse njegovo živčevje in del njegove duševnosti zapade v neko bolešno stanje. Stari Grki so nadedi temu bolezenskemu stanju ime hipochondrija, kar bi pomenilo po naše živčno-duševno bolezen, ki ima svoj izvor pod (rebrnim) hrustančjem, to je v trebuhu.

O nevarni zaprtosti.

Zaprtje se pojavi tudi pri ljudeh, ki so imeli dotlej v redu svoje prebavljanje in iztrebljanje.

Zaprtje nastopi polagoma ali nagloma, ker se je črevo zaprlo v notranjščini ali je bilo stisnjeno ali pretisnjeno od zunaj.

V črevesu se nabere časih govno, ki se vsled hude vročine, potenja ali žeje nenavadno naglo izsuši in strdi, kar povzroči trdovratno zaprtje pri vnetnih, s hudo vročino ali močnim potenjem spremljanih boleznih. Časih se razvije, zlasti pri otrocih, v črevesu mnogo glist, ki se zamotajo v klopce. Videl sem že klopce, obstoječe iz 50 in več glist! Tak klopec utegne zamašiti črevo, da ne more vsebina nikamor. Posledica: krči z bolečinami, vetrovno napenjanje, zaprtje, bruhanje.

Drugekrati se napravi v črevesu kaka bolešna tvorba, ki je časih gobi podoben izrastek, časih pa zlega, razjedajočega značaja, kakor je rak. Taka tvorba zapira črevesno odprtino polagoma, a naposled popolnoma. Le operacija, izvršena o pravem času, more rešiti življenje.

Zunanji vzroki, ki zapirajo črevo, so istotako različni. Največkrat se dogaja ta primer pri zadržanih kilah. V trebušnih kilah je navadno kos črevesa. Če se kila zatakne ali zadrigne, je črevo pretisnjeno, da ne more črevesna vsebina naprej. Nastopijo krčevite bolečine, napenjanje, zaprtje, bruhanje in smrt, ako ne pride pravočasno rešitev z operacijo.

Črevo pretisne včasih tudi kakšna trebušna brazgotina, nastala po bolezni ali poškodbi v trebuhu. Mnogokrat se črevo vsled vetrovnega napenjanja tudi zavije, zamota ali uviha, kar popolnoma in nagloma zapre prehodnost črevesa z vsemi nevarnimi posledicami kakor pri zadržanih kilah. Tudi v teh primerih je edina rešitev v operaciji. Izsiljevanje

s čistili, da bi se vsebina črevesa izločila, iztrebljenje govna in plinov, je brezuspešno in skrajno škodljivo, ker samo poveča itak neznosne bolečine in poslabša bolnikovo stanje ter zmanjša nade na operativni uspeh.

* * *

Najhujša vrsta zaprtosti pa je ona vsled ohromitve črevesa. Prebavna cev je vseskoz prevlečena in prepletana z mišičjem, ki izvršuje gibanje črevesa. Ako ohromi mišičje ali živčevje, ne more se črevo ganiti, kakor se ne more ohromljena roka ali noga. V ohromljenem črevesu zastane vsebina, griz se razkrajja, nabirajo se vetrovi, ki s svoje strani množe težave, škodljive razkrojnine prehajajo v kri in zastrupljajo vse telo.

Vzroki ohromitvi črevesa so različni. Časih je kaka živčna bolezen, v tem primeru je črevesna ohromelost del splošne ohromelosti. Časih povzročijo zaužiti ali kako drugače v telo zašli strupovi (navadno rastlinskega izvora) ohromitev črevesa. Časih je kaka poškodba vzrok ohromitvi. Močan udarec z oblim predmetom ali padec na trebuh ohromi črevo.

Navadno pa je vzrok ohromitvi vnetje v črevesu ali njegovi bližini. Največkrat se dogaja tako vnetje v onem delu prebavne cevi, kjer se izliva tenko črevo v debelo. Ta del debelega črevesa, ki se „slepo“ končuje in ima na „slepem“ delu izrastek, dolgemu črvu ali glisti podoben, se premnogokrat vname. To je tisto razvpito vnetje slepega črevesa ali vnetje črviča. Tako vnetje se napravi časih v kakem drugem delu črevesa s približno istimi znaki in istimi posledicami. Mnogokrat se vname trebušna mrena vsled okužbe ali pa ker se želodčni ali črevesni čir predere v trebušno duplino ali pa ker se iz bližine razširi vnetje na trebušno mreno, ki tvori vsepovsod prevleko črevesu. Vnetje žolčnega mehura, jeter, obisti, pa tudi vnetja iz prsne dupline se razpasejo na trebušno mreno.

V vseh teh in sličnih primerih črevo odreveni in otrpne; posledice črevesne ohromelosti so vedno skrajno nevarne. Časih je še mogoče z zdravili in drugimi pripomočki doseči izboljšanje nevarnega stanja in ozdravljenje, časih je samo operacija rešilna, ako je bila izvršena pravočasno, časih, posebno v zanemarjenih in zamujenih primerih, ni več pomoči, po silnem trpljenju vsled krčev in napenjanja nastopi smrt kot dobrodošla rešiteljica iz muk.

Preden zaključim to poglavje o nevarnih oblikah ujed, ponavljam s varilo, ki je že razvidno pametnemu bravcu in razsodni bravki tega spisa: Nikar se vtikati v zadeve, kjer neveščča pomoč stokrat več škodi kakor more koristiti! Vetrovne ujed nikar preganjati s čistili, ki povzročajo tolikrat nepopravno škodo. V vseh primerih, ko nastopi krč ali ujed nagloma z bruhanjem in vročino, treba nemudoma poiskati pomoči veččega zdravnika, ki bo mogel časih le z največjim trudom najti najboljši in najvarnejši način zdravljenja.

Dokler ne dospe zdravniška pomoč, naj bolnik ne zaužije ničesar, ne hrane ne pijače ne zdravil, ako mu je življenje ljubo. Da bo laže prenašal hude bolečine v trebuhu, mu bodo dobro deli obkladki, vroči so navadno uspešnejši od mrzlih. Zoper napetost in zaprtost se smeje napraviti vplivi, ki časih blagodejno vplivajo. S posebno pripravo — irigatorjem — se vlije na levi strani života ležečemu bolniku voda sama, ali še bolje pomešana z oljem, glicerinom ali milnico, prav polagoma v danko, kjer se na ta način razmehča strjeno blato in sproži njegova izločitev.

Tako strogo in oprezno ravnanje je nujno potrebno v vseh primerih, ko je nastopila ujed z zaprtjem vsled tega, ker se je črevo zadržilo ali zamotalo ali predrlo ali vnelo. Samo mir more pomagati! Če pa tak bolnik kaj zaužije, naj bo to karkoli, se mu njegov itak dvomni položaj poslabša do brezupnosti. Vsi oni, ki so doživljali svetovno vojno v ospredju, se še spominjajo primerov, da je bil ta ali oni tovariš ranjen v trebuh. Ako ni bilo večje pomoči v bližini, so ranjenci te vrste umirali v grozovitih mukah, izvzemši one, ki so bili ranjeni na „prazen“ želodec in ki niso po teden dni po poškodbi prav ničesar užili. Tak strahovit post, potreben radi miru v prebavilih, je marsikomu rešil življenje.

* * *

Končujem. O prebavnih težkočah bi se dala napisati debela knjiga. Naj zadošča ta kratki pregled najvažnejših in najpogostejših bolezni, ki se pojavljajo z vetrovnimi neprililikami. Iz tega grobega obrisa se da razbrati spoznanje ustroja in delovanja naših pre-

bavil, pa tudi nauk, kako nam je negovati in čuvati to občutljivo in za življenje velevažno napravo. Telesno gibanje in preprosta hrana, red in zmernost pri uživanju so oni činitelji, ki nam ohranjajo prebavila zdrava in s tem naše telo čvrsto in za delo sposobno. Ako se nam prebavila kaj pokvarijo, je prvo in glavno zdravilo: post! Čim hujše je motenje v prebavi, tem strožji in daljši bodi post, zakaj le v miru se morejo pokvarjena prebavila popraviti.

Kaj pa razni „prebavni“ praški, „odvajalne“ kroglice, „slast vzbujujoče“, „želodec krepeče“, „prebavo pospešujoče“ in druge čudežne kapljice pod naslovom švedske, marijacejske, sv. Antona ali s kakim drugim privlačnim imenom? Vsa ta ropotija je zelo koristna — izdelovalcem in razpečevalcem, mnogo manj kupovalcem in uživalcem, mnogim pa naravnost škodljiva radi neumestnega in prepogostnega uporabljanja. Ako bolehaš na prebavilih, zateci se k zdravniku po nasvet in pripomočke. Sicer se pa drži že prej omenjenih navodil: reda, zmernosti in — kadar treba — posta, pa ti bo življenje veselo potekalo brez vetrovnih in drugih prebavnih motenj!

Nedeljska samostanka.

1.

V beli tančici pristopim k oltarju,
z rokami sklenjenimi
in s sijajem svetnic...

(Sveta Agnes stopa nalahno ob meni —
vsa bela,
z lasmi razpuščenimi v črne mrakove
kot takrat, ko svoje telo
je v dišeče valove odela,
da ni čutila telesa,
ki skrunili so ga ji črni možje...)

Drhtim... drhtim... nevredna:
al, sladko je Tvoje Telo —

in duša oprošča se tež raševin
in sem kakor Agnes sveta:
ne čutim telesa,
ki skrunijo mi ga črne slasti —

Krog mene dehtijo molitve z zamaknjenih lic
mojih sester...
Vsa mističnih vonjev je polna kapela.

2.

V kapeli
pevajo poltiho glasi
mojih sester: raskavi v kesanju let —
in pevajoči: v lilijem sijaju beli —

A moj kes ne poje:
nem posluša psalme vele
mojih sester...

(Skozi gotska okna prameni lijo,
opojno-težki kot v poletju klasi
in padajo ponižno pred Njegove noge —)

Ah, kak rada bi v kesanje se izpela!

In roke v bolesti težki se vijo.
Kot gotski stolpiči v oltarju bi se vzpela
in pela spet:
Kot Magdaleni lási
bi tenčica se razsula v pramene
in zadehtela bi kapela,
kot da razlila se je čaša težkih sanj —

Odpuščajoče bi ozrl se Gospod z razpela
na Magdaleno, ki mazili Nože...

3.

V večerih nedeljskih se šetam po vrtu —
Tiho... tiho... (kot nune,
onemele v sčrnelih tenčicah)
molijo psalme ciprese —
Tiho..., tiše... šetajo sestre se v mrak.

— Ave! — in gre mimo sklonjena
in moli šepetaje z Bogom.

V zarjo rožno pesem zazvoni Mariji.
(Sestra Marta sklonjena, betežna,
vleče zvonček in v daljavo moli: Ave!)

— Ave, ave Marija! — oči so mi polne
večernih melodij Mariji... in bolne
jih zaprem. Mižé uživam, kak opojno
sestra Marta siplje svoje psalme v bron.

In čutim na rdečih očeh kot padale rože bi z očij
na trudno nedeljsko telo —
in roke prebele
si sklepam v molitev večera:

Ave... ave... Marija! —

Debljak Tine.

[3]

Užitkarji.

Kmečka žaloigra v treh dejanjih. — Alojzij Remec.

Tretje dejanje.

Užitkarjeva čumnata. V ozadju dvoje okenc s križi in pogledom na zasnežen vrt, ograjo in pot. Med okenci velika skrinja. Na sredi miza in par stolic. Na desni postelja in mizica zraven nje. Edina vrata so na levi strani, bolj v ozadju.

Predpoldan v predpustu. Sneži.

1. prizor.

(Na postelji leži pravkar umrla užitkarica. Krog nje stoje tri ženske, ena z gorečo svečo ob glavi, druga drži umrli ogledalce pred ustnicami, tretja se sklanja k umrli. Užitkar sedi globoko sključen na skrinji, naslanja komolce na kolena in tišči obraz v dlani.)

Prva ženska (tiho, skrivnostno). Kako dolgo umira! — — —

Druga ženska (z ogledalcem, se vzravna in pogleda ogledalo). Izdahnila je že, na ogledalcu ni meglice. (Spravi ogledalo.)

Tretja ženska. Bog ji daj večni mir in pokoj! Molimo zanjo!

(Prva ženska postavi svečo na mizico, vse tri se prekrizajo in tiho molijo. Ena sklepa umrli roke na prsih.)

Druga ženska (gre k užitkarju in ga strese za ramo). Tone, žene nimaš več. Je že v večnosti.

Užitkar (vstane, gre počasi k umrli in se skloni nadnjo. Po dolgem molku, kakor da govori samemu sebi). Mrtva!... Žalost in pomanjkanje sta jo umorili... (Se obrne od umrle.) Utrnite ji zadnjo solzo, zaprite ji oči, da me ne bo gledala tako daleč z onega sveta, kamor ne morem za njo... (Gre k oknu in se nasloni nanje ter zre ven.)

(Ženske zatisnejo umrli oči.)

Prva ženska. In mlada se danes možil! Ne ve, da ji je tašča ta hip umrla.

Druga ženska. Povedati bi ji bilo treba. Naj poroko prelože!

Tretja ženska. Jaz grem, da ji povem. Naj spravi židano ruto in poročno krilo, ko ima mrliča v hiši!

2. prizor.

(Tretja ženska odide proti levi z naglico in zadene med vrata na soseda.)

Sosed (ustavi žensko). Kam, kam vihraš? Skoraj si me podrla! (Vstopi.) Kaj hočeš?

Tretja ženska. Mana je umrla.

Sosed (presenečen). Umrla? Ne verjamem... Saj so pravili, da ji ni hudega! (Stopi k postelji, kjer leži umrla, in jo par hipov gleda.) Res — izdahnila je... (Skomizgne z rameni.) Kaj hočemo!... Vse nas čaka...

Tretja ženska. Francki grem povedat, da se ne bo opravljala za poroko.

Sosed (ženski). Stoj! Nikamor ne boš hodila. Svatje so pripravljani, konji napreženi, godci čakajo, nevesta se oblači, da se odpelje v cerkev. In da bi odlašali? Ne, ko pridemo iz cerkve, ji že povemo.

Druga ženska (sosedu). Ali nimaš nič srca? Stara na parah, mlada k poroki?

Sosed (ženski). Kaj te to briga? Jaz že vem, kaj delam. (Užitkarju.) Sosed!

Užitkar (se vzdrami iz svoje žalosti in obrne od okna). Kdo me kliče? (Ko spozna soseda, ga vpraša kakor človeka, ki ga ne pozna.) Ti? Kaj hočeš?

Sosed (užitkarju). Pri sosedih si prosil za ženo vina, mleka, kruha...

Užitkar. Zdaj ji ni treba ničesar več.

Sosed. Ko bi bil vedel, kako je, bi bil jaz dal... Mislil sem, da iz gole sitnosti to delaš, da me osramotiš pred ljudmi. Moj užitkar si, zato moram jaz zate skrbeti.

Užitkar. Pojdi in pusti me! Ničesar te ne prašam. Grunt še ni tvoj.

Sosed. Vse je že moje. Francka in Peter gresta to uro pred oltar. (Potegne možnjo iz žepa in jo odvezuje.) Da ne porečeš, da sem tvoji ženi zadnjo uro krivico storil! (Šteje denar na mizo.) Tisto vino ti plačam, ki bi ga ji bil moral jaz dati, jed in postrežbo v bolezn, kakor stoji v pismu...

Užitkar (z rastočim gnevom). Kaj — sramotiti si me prišel ob tej uri? Glej tja! (Pokaže na umrlo.) Radi tebe je umrla. Ven, morivec!

Sosed. Ne vpij! Saj hočem dobro tebi in ženi. Plačati hočem, kar sem ti dolžan!

Užitkar. Ven! Ti nisi moj gospodar! Tvoje besede so past, ali vanjo me ne boš ujel. Ne boš ne! Jaz te ne poznam!

Sosed (zaničljivo). Če nočeš miru, meni tudi prav. Čez pol ure, ko prideta Francka in Peter kot mož in žena iz cerkve, si moj užitkar. (Se odpravi proti levi.)

Užitkar. Nikoli ne prideš v to hišo. Na svoje Judeževe groše, nočem jih! (Vrže denar za sosedom, ki odide naglo skozi vrata na levi.)

3. prizor.

Prva ženska (tolaži užitkarja). Ne jezi se! Smrekar je trd človek.

Druga ženska. Bog mu ne bo dal sreče.

Tretja ženska. Potrpajte, vsaki krivici je pisana kazen.

Užitkar. Pustite me! Tako vre vse v meni, da ne vem, ali živim ali umiram! (Gre k mrtvi ženi, se skloni nadnjo, jo objame in kliče.) Pomagaj mi, Mana, samo znamenje mi daj, da veš zame in za ta pekoči ogenj v meni! V tej hiši, ki si ji bila gospodinja, ni bilo zate v zadnji uri koščka kruha, požirka vina. Drugod sem moral beračiti zate! Ali čutiš to krivico? (Prisluškuje.) Samo besedico, samo skriven pogled iz očesa, da bom vedel, da mi stojiš ob strani. (Prisluškuje zopet par hipov, nato se vzravna, žalostno.) Molčiš... V življenju si molila in trpela, ko sem jaz klel in divjal, zdaj molčiš... molčiš... Zdaj sem sam in gorje, ko udari moja roka, ki bi jo mogla zadržati samo ti! (Omahne od umrle in se zgrudi na skrinjo.)

(Zunaj se zasliši cingljanje kraguljčkov prihajajočih sani, govor svatov, smeh družic, vriskanje fantov. Vse tri ženske gredo radovedne k oknu.)

Prva ženska. Svatje prihajajo z ženinom po nevesto!

Druga ženska (gre k vratom, jih nekoliko odpre in gleda skozi špranjo). Nevesta je že v izbi. Kako je lepa, vsa v židi in žametu! Lepša kakor tedaj, ko je šla prvič k poroki!

(Obe ostali ženski stopita k vratom.)

Tretja ženska. Kako se smeji! Nič ne ve, da je žalost tako blizu nje! Kako bi ji le povedala, da ji je tašča umrla?

Prva ženska. Nikar. Glej, stari Smrekar pazi naša vrata in gleda sem z grozečimi očmi!

Druga ženska. Ženin Peter pa ni videti vesel. Glejta, glavo poveša, kakor da ga je sram.

Tretja ženska. Sedaj se nevesta odpravlja! Kako joka njen fantek ob njej, siromaček! (Med rahlim šumom veselih svatov se začuje Tončkov jok in osorni glas sosedov, ki ga miri.) Že gredo! Stopimo ven!

4. prizor.

(Vse tri ženske se odpravijo ven in zapro vrata za sabo. Sliši se šum odhajajočih.)

Užitkar (dvigne glavo in govori ženi, kakor da je živa). Mana, tako sva ostala sama, sama, sama... Ona gre k poroki; ko se vrnejo, bo vsega konec... In bova sama tu v temi, v mrazu, v žalosti, ti mrtva, jaz tugujoč ob tebi! O Bog, kako me tepeš! (Zajoče tiho.)

5. prizor.

(Vrata na levi se nenadoma odpro, sosed pripelje s trdo roko Tončka, ki se mu skuša ihteč izviti. Užitkar se zdrzne in gleda kakor okamenel sosedovo početje.)

Sosed (porine Tončka proti užitkarju). Tukaj bodi, ihta paglavka! Prav tako si kakor tvoj ded! Skupaj se cmerita!

6. prizor.

(Sosed naglo izstopi na levo, zaloputne vrata za sabo in jih zaklene.)

Tonček (skuša ihteč odpreti vrata, a ne more). Mame ne pustim, ne pustim! (Kliče.) Mama, mama! (Poslušaj pri vratih par hipov, a ko ne dobi odgovora, gre k užitkarju in mu toži.) Oče, boli me, tako me je tiščal za roko! In udaril me je po licu, ko sem v izbi klical za mamó. Niso me pustili ven!

Užitkar. (V njem je dozorela maščevalna misel, ki jo je doslej moral v sebi, do odločnega sklepa; z mračnim, presunljivim glasom izpregovori.) Nikoli več se te ne dotakne! Mene je ugonobil, tebe ne bo! (Gre k skrinji.)

(Zunaj počí pištola v slavo ženitovanja, godec zaigra.)

Tonček (skoči k oknu in zre ven). Pomagajte, oče! Ne pustite, da mamó odpeljejo! Glejte, zdaj stopa na sani!

(Užitkar odpre skrinjo, vzame iz nje puško, gre k oknu, kjer je Tonček, nasloni cev na križ in napne petelina.)

Tonček (v strahu). Kaj boste s puško, oče?

Užitkar. Branil bom tvojo in svojo pravico... (Meri ven.) Vidiš, zdaj gre volk! Nevesti, tvoji materi napiva!... Zadnjič!... Nikoli...

(Užitkar sproži, zunaj krik svatov, godba mahoma utihne.)

Tonček (omahne od okna in zajoče). Oče, kaj ste storili!

Užitkar (vrže puško od sebe, da zaropoče po tleh). Fant, volka sem te rešil... (Se opoteče k mrtvi ženi in se zgrudi ob postelji.) Mana, zdaj lahko umrjem...

(Zavesa pade.)

Ovčarček.

Pod cvetjem češenj pomladnih se sanja vsebolj sladko
in misli so mehke kot veter, ki veje lahno

in siplje na trudne oči mi cvetove s sladkostjo resede —
O, da moje bi bile ovac mehkovolnate čede :

in pasla bi skupaj v polnoč : on zlate ovčice-zvezdice,
jaz pa te bele... te moje... ovčice.

Debeljak Tine,

Pastirček z ovčico.

Ko davi je zarja ugašala, mi je umrla sestrice.
Sedaj sem tak sam in pevam otožno in bolno.

V žalostno meglo jesensko zašla mi ovčica je včasih :
v bolesti se sestra je name sklonila : shlapele so solze v
nje lasih.

Zdaj pa v bolesti najtežji sestrice je moja — ovčica :
sklonim se nanjo, zarijem obraz si v nje volno

in jočem. Runo rumeno otira mi solze pekoče.
In mesto piščali ovčica žalostno joče.

Debeljak Tine,

Težke ure.

Dolge, dolge so ure od zarje do zarje rdeče
in režejo ostro kot meči razbeljeni skozi srce,
da čutim, kako v umiranju težkem polze
mi kaplje krvi v brezčasje moreče.

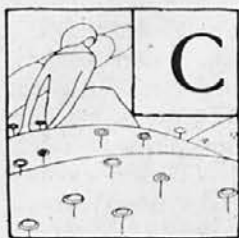
In pride večer in zarja in vzamem violino,
da si izpojem trpljenje dolgih ur.
O, — in še pesem je težka kot kri, ki v tišino
brezkončno sem lil jo — žalostni trubadur.

Debeljak Tine,

Tolige.¹

Ivan Vuk.

Caharija Krompjač je bil želar v Mačkovcih, ki so del občine Trioglove. Ni bilo mnogo, kar je imel, ker v Mačkovcih ne more nikdo imeti mnogo. To je dovoljeno samo kmetom vasi Trioglova, ki je tudi del občine Trioglove.

Ali to, kar je imel, mu je bilo dovolj. Pred 50 leti je bilo vse to last trioglovskega kmeta Remenjaka. Ko je umrl, je njegova vdova Neža vzela k sebi hčer svoje sestrične, Katarino Lukač, da ji je služila. Kot plačo ji je obljubila viničarijo v Mačkovcih.

Ko se je dopolnil tisti čas, da je umrla tudi Neža Remenjaka, je njena obljuba dozorela. Zakaj Katarina Lukač je z vso trdovratnostjo in trmoglavostjo vzdržala sitnosti tete Neže. Ker pa sta s Caharijem Krompjačem bila dogovorjena, da se vzameta in iz viničarije Remenjakeve naredita želarijo Krompjačevo, je Katarina Lukač kmalu po smrti tete Neže postala Katarina Krompjač. Skrčila sta vinograd in iz njega naredila njivo. Le kak četrt orala sta ga pustila, da bo pozimi kaj piti. Tekom let sta prenovila hlev in postavila novo stavbo, kolarnico, kamor sta spravljala gospodarsko orodje, tudi tolige.

Caharija Krompjač je imel šest tolíg. To jih je bilo lepo število, kakor v nobeni mačkovski hiši ne. Vseh šestero je bilo lepo zloženih v kolarnici.

Vsak večer je gospodar Caharija Krompjač obšel gospodarsko poslopje, da se prepriča, če je vse na pravem mestu in vsakokrat je z očmi preštel tudi tolige. Vsako jutro je pogledal, če je vse tako ostalo, kakor je pustil zvečer, in tudi tolige je pregledal.

Nekega jutra pa je obstal pred tolígami in jih štel glasno, dotikaje se slehernih s prstom.

»Pet...«

Snel je obnošen, vsakdanji klobuk, se počesal pri ušesih in štel še enkrat.

»Pet...«

Potegnil je ramena kvišku, prav do ušes, in se pokrnil.

»Pet jih je... pa naj štejem od zgoraj navzdol ali od doli navzgor. Včeraj zvečer pa jih je bilo še šest. ... Hm, ti šment šmentani...«

V kuhinji je žena pripravljala zajutrek, ko se je ustavil na pragu Caharija.

»Katreja,« je rekel in na obrazu mu je ležala skrivnost.

Žena ni stopila od peči.

»Kaj poveš?«

»Ali si komu posodila tolige?«

Žena je potegnila burkle iz peči in jih postavila v kot.

»Tolige,« je ponovila zateglo. »Kakšne tolige?«

»Naše,« je odvrnil Caharija. »Šest jih je bilo včeraj. Sedaj jih je pa samo pet.«

»No, tak,« se je zavzela žena. »Komu so pa bile tako potrebne?!«

»No, Katreja, potrebne so marsikomu. Vpraša se samo, kdo si jih je tako meni nič tebi nič izposodil.«

»Morda pa si jih kam djal?«

»V žep, kaj?« se je vznemljil Caharija. »Govorim, da je bilo sinoči še vseh šest zloženih ena vrh druge. Sedaj so sicer zložene ravnotako, samo da jih je samo pet.«

»Torej so že začeli krasti celo tolige,« se je zdajci ujezila Katarina.

Caharija je odšel iz kuhinje, majaje z glavo, in še enkrat pogledal v kolarno.

»Pet...« je razširil roke in jih spustil ob hlače.

V kuhinji pa je Katarina v mislih obiskala vse Mačkovce, kar ni bilo majhno delo, če se ozre človek na njih obsežnost. Nenadoma se je ustavila pred raztrgano bajto — viničarijo kmeta Camperjaka. Pogledala je skozi okno, na katerem je bilo večjidel šip iz papirja.

»Tu so.«

Stopila je iz kuhinje na vežni prag, se ozrla po možu in rekla glasno:

»Tisti novi viničar v Camperjakovih goricaх jih bo imel. Pomniš, pomagal je voziti gnoj in se čudil, da imamo šest tolíg.«

»Kankolec, misliš?«

»Kdo pa drugi. Le idi in poglej!«

»Mogoče, Katreja, mogoče. Ali iti gledat kar tako, ni pametno. Lahko toži, če ne dokažeš. Za razžaljenje časti, veš, pa imaš hudirja. Stroške boš plačevala in še smejali se ti bodo.«

Mahnil je z roko.

»Naj jih ima v božjem imenu. Radi enih tolíg ne bomo berači, njemu naj pa v njih vozi hudir cekine, če misli, da bo tako obogatel.«

Kankolec je bil res novi viničar v Camperjakovi viničariji. Ni bil Mačkovčan, a prišel je v Mačkovce kakor mnogi, ki jih je gnalo siromaštvo, da so se vdinjali bogatim kmetom in jim dajali svoje moči zato, da so smeli spat v njih viničarijah.

Camperjakova viničarija ni bila ena najboljših. Bila je napol podrta bajta, ker je bil kmet Camperjak mnenja, da si mora vsak viničar, ki hoče stanovati v njej, sam popraviti hišo. Travo, steljo za kravo, ako jo je imel viničar, mu je dajal. Tudi drva mu je pripeljal in mu na svojih njivah odstopil kak ogon s krompirjem. Za plačilo pa je viničar moral skrbeti, da je bil vinograd obdelan in v redu.

Kankolec pa tudi ni bil eden iz najboljših viničarjev. Popravljal bi sicer streho, ko je bil za silo tudi strehokrovec, a ker gospodar ni dal potrebne slame, se tega dela ni niti loteval. Steno, ki se je podirala, bi tudi popravil. Umel je nekoliko tudi ta posel. Ali treba v odprtino zavoziti zemlje. Za to pa treba tolíg. Toda niti tolíg ni bilo pri viničariji. A ker je bila podrta stena za Kankolčevo prebivanje v bajti večjega pomena nego raztrgana streha, je tuhtal, kako bi to reč popravil. Ni mogel dopustiti, da bi mu pihal veter v sobo skozi tisto podrtno in da

¹ Tolige imenujejo pismarji »samokolnice«. Težaki jim pravijo »šajtrga«. Naj bo kakor hoče, tolige so hvale vreden voz, ki a ne vlečejo ne konji ne voli, tudi krave ne, nego človek, ljudje v Mačkovcih, enakopravni občani obširne občine Trioglove.

bi sosednje kokoši, posebno ko ga ni bilo doma, hodile kokodajskat vanjo. Zato se je zgodilo, kar se je moralo zgoditi. Kankolec je tolige ukrad. Denarja ni imel, da bi jih kupil, zato jih je ukrad. Zakaj brez tolige se tista razvalina ni dala zavoziti. Ukrad pa jih je tam, kjer je vedel, da jih je preveč.

In ko je sklenil, da mora biti stena popravljena, če hoče, da bo stanoval v bajti, je po natančnem preudarku rekel tako:

»Brez dvoma, tako ne morem stanovati, ker bi me zeblo pozimi. Zato si izposodim tolige in zadelam to razvalino v steni in razdrapano podstenje popravim. Krompjač ima šest tolige. Vse nimajo dela, zakaj vsake tolige potrebujejo človeka, da se lahko premaknejo. Krompjač pa nima šest ljudi. Zato si izposodim tolige pri njem. Ko končam delo, mu jih vrnem in ker bo to kmalu gotovo, ni treba, da bi mu govoril. Tatvina to ni, ker jih vzamem v silo, kakor silobran tudi ni uboj, četudi ubiješ človeka.«

In tako se je zgodilo.

Kankolec je v resnici zadelal steno, da ga je gospodar, kmet Camperjak, lepo pohvalil. (Plačilo, ki ne trga listnice ne gospodarju ne viničarju, niti žepa.) A tolige ni vrnil. Postavil jih je v teman kot v hlevu, kjer ni bilo krave. Zatorej mu niso bile »na očeh« in je pozabil nanje.

Pa je prišla zima, ko se tolige niso mogle rabiti. Kankolec jih tudi sedaj ni vrnil. Pajki so jih prepredli s pajčevino, da so se še teže videle v tistem temnem kotu kravjega hleva.

Če se je pa vendarle zgodilo, da jih je zagledal, se je naglo obrnil v stran.

»Hudir, vrniti pa sem pozabil tisto reč,« je zamomljal. »Vedno pozabim na to, ker so tako skrite. Treba jih bo postaviti tako, da mi bodo bolj na očeh. Ker kakor hitro se stali sneg, jih vrnem. Sedaj bi jih že, a kolo po snegu ne gre. Nositi tisto reč na plečih je preveč nerodno in prestar sem že za to.«

Ko pa se je pripravljaj, da postavi tolige tako, da bi mu bile bolj na očeh, pa se je počesal po glavi.

»Kaj pa, če mi jih kdo ukrade, ako bodo tako bolj na očeh. Če bi bile moje, naj jih ukrade v božjem imenu. Ali izposojene so! ... Kako bi se potem zagovarjal pred spovednikom o veliki noči?«

Pretehtavši vse to, si ni upal postaviti tolige tako, da bi bile bolj na očeh...

Tako se je bližala velika noč in z njo veliko-nočna spoved.

Raz prižnico je župnik že oglašil red, kako se bodo spovedovali farani Sv. Martina.

Ko je tedaj prišel čas — teden, ki je bil določen za moše — (Kankolec je bil vdovec), je vzel pratiko in gledal, katero jutro bi bilo najprimernejše. Noče biti med prvimi, a gneče tudi ni ljubil. Ni prijetno predolgo stati pred spovednico, ker se radi pojavljajo spomini, o katerih človek ne ve, ali bi jih všteli med grehe ali med dogodke, ki se ne tičejo duše in posmrtnega življenja.

Določil je sredo.

Na določeno jutro je vstal zgodaj, se umil, oblekel in šel. Zrak je bil svež, zimski, in mrak je ležal naokrog.

»Grešil sem,« je govoril tiho predse, korakajoč po potu k cerkvi. »Ne tajim. Vsi smo grešniki, ki smo ljudje in božji. Ali tako mnogo tudi ni. Kakšna kletvica? Da... Bila je. Ne gre drugače, če se razjeziš, ali če izpiješ kakšen frakelj žganjice... Primojdušanje? Tuintam, če ni kdo hotel verjeti, kar sem govoril. Zdi se mi, da ni bogvekakšen greh, a povedati ga je treba... Molil sem redno, tu nisem grešen. Da nisem prav zbrano, pa je že tako, ker ima človek tudi druge skrbi... Tudi v cerkev sem hodil in pridigo poslušal. Da si nisem vsega zapomnil, je kriva pamet. Bog se usmili, stara je že... No, kaj bi še bilo takega? Četrta zapoved?! Očeta in matere nimam več; žena je že tudi pokojna. Otrok ni bilo — sam sem. Gospodarju služim bolje, nego mi plača... Za babami ne gledam, hudirja, šestdeset let mi bo kmalu. Ne kradem... Nikomur še nisem...«

Prijel se je za klobuk.

»Tolige, da bi jih pes... Sposodil sem si jih, res je, samo da so še pri meni. Kako pa bo s tem?! Ali je greh ali ni?!«

Jel je stopati hitreje in čudno gibati z ustmi.

»Če bi jih ne mislil vrniti, je greh, o tem ni dvoma,« je govoril urno sam s seboj. »Ker pa na to ne mislim, nego imam trden namen, da jih vrnem, ne more biti greh.«

Zdelo se mu je, da je nekako prehitro prišel do cerkve.

Za trenutek je postal.

»Hitro sem prišel, bolj kot po navadi,« je rekel in se trudil, da bi spoznal na stolpni uri, koliko kaže.

»V žagrad ne grem,« je ugibal. »Župnik spoveduje tam in prostor je zelo majhen. Res je, spovednik je spovednik, a kaplan je gotovo bolj vesten, ker je mlajši. Naj bo. Kar v «malo cerkev» jo mahnem.«

Vstopil je v veliko ladjo in od tam šel v stransko, takoimenovano malo cerkev, ker je tisti del bil pozneje prizidan. Uvrstil se je pred spovednico in preštel, koliko jih je pred njim.

»Osmi sem,« je tiho zamrmral. »Zgodaj sem vstal, no, vidim, da so takšni, ki so še bolj zgodnji.«

Izvelekel je molek in naredil velik križ. V zvoniku je bila ura.

Kankolec je štel.

»Pet.«

Nato se je sklonil k sosedu.

»Ali že spovedujejo?«

Sosed je prikimal.

»Dva sta že.«

Kankolec je zadovoljen pomislil:

»Če ne bom gotov do prve maše, do druge bom gotovo.«

Zamaknil se je v molitev rožnega venca. Vedno več ljudi je prihajalo in se razvrščalo k spovednicam. Pozneje so prišle tudi ženske in poklekale v veliki ladji. Bile so pevke, ki pojo pri maši.

Kmalu nato je tanek glas jel glasno moliti rožni venec in cerkev mu je odgovarjala z mrmrajočimi glasovi.

Kankolca, ki je molil svojega, je to jelo motiti. Opustil je svojega in se pridružil vsem.

Vrsta pred njim se je manjšala.

»Hitro gre,« je pomislil in mrmral: »Sveta Marija, Mati božja, prosi za nas grešnike...«

»Še dva sta pred mano,« se je prestopil z noge na nogo in v prsih je začutil nekako tesnobo. Obrisal si je nos in zakašljaj.

»Sveta Marija, Mati božja...« je mrmrala cerkev in Kankolec z njo.

»Tolige, hudiman, kako bo s tem,« se je spomnil zopet. »Povedati bo treba o njih vseeno, čeprav so samo izposojene.«

Ni slišal, da je cerkev mrmrala »Sveta Marija...« V njegovih mislih so bile tolige.

»Vendar ne razumem, zakaj bi govoril o tem!? Vrnem jih, pa je, kakor sem bil že davno namenil... Če se pa izpovem, je znamenje, da jih nisem mislil vrniti. To bi bila laž... Nič, to ne spada sem in ne bom pravil. Kaj bom zategoval spoved in mučil spovednika. Mrzlo je in dovolj jih je še za mano.«

V stolpu je podrknilo. Bil je ropot ure, ki se je pripravljala, da udari po zvonu z železnim kladivom in naznaní, da je že tri četrt na šest. Ta ropot je splašil mrmrajočo tišino v cerkvi.

Kankolec ni slišal tega ropota. Stal je v tistem trenutku že pred zamreženim oknom spovednice in zadrževal neusmiljeno udarjanje srca, boječ se, da ga ne zasliši spovednik.

»Tolige,« je švigalo po glavi Kankolca, ko je s tresočimi se prsti iskal črni spovedni listek.

V zvoniku je zazvonilo k maši.

»Morda bo pa le treba povedati.«

Dverca v okenču so se odprla. Kankolec je naredil križ in pomolil skozi mrežo spovedni listek. Še mu je reklo: »Tolige,« nato pa se mu je pretrgala nit misli.

Spovednik je nastavil uho. Kankolec je migal z ustmi, a ni vedel, kaj naj govori.

»Kdaj je bila zadnja spoved?« je vprašal in pogledal na klečečega grešnika spovednik.

»O veliki noči, duhovni oče.«

»V adventu ni bilo časa?«

Kankolec ni odgovoril, nego tiho zakašljaj.

»Povejte grehe.«

Zdajci je Kankolec govoril, sopel, požiral slino, pokašljeval in zopet govoril. Pred očmi pa so mu vedno stale tolige in mu silile na jezik. On pa je mižal, govoril grehe po dvakrat, samo da bi pozabil na tolige.

Nato je umolknil utrujen. Tolige so še vedno stale pred njim. Končno je rekel v mislih:

»Jutri vas vrnem. Kaj hočete? Sposodil sem si vas, a ne ukradel.«

»Ste končali?« je vprašal spovednik.

»Ničesar več se ne morem spomniti,« je odgovoril Kankolec. Tolige pa so se mu zlobno nasmejale.

Vzel je robec in si obrisal nos.

»Kaj pa... vzeli niste ničesar?!«

Kankolec se je zdrznil. Zdelo se mu je, da so se nekje prav blizu njega prevrnile tolige.

»Vzel... Vzel sem... da... khm... Na posodo namreč...«

»Kaj pa?«

»Khm... tolige, namreč.«

»Pa ste jih vrnilí?«

»Mislil sem jih že večkrat, khm...«

»Mhm... Kdaj pa ste jih vzeli na posodo?«

»Kdaj... khm... Lansko leto se mi zdi, je bilo. Poleti enkrat.«

»Kaj pa gospodar?... Vas ne terja?«

Kankolec je popravil kolena, ker ga je tiščalo.

»Gospodar?... Da. Duhovni oče... khm... Namreč on ne ve za to, da sem jih vzel... namreč izposodil... khm, khm...«

»A tako... Da, veste, to je vendar tudi greh. Tega ne smete zamolčati. To je tatvina. Greh zoper sedmo božjo zapoved. Zato morate tolige vrniti. Ali obljublimate?«

»Obljubljam.«

»Pa ne odlašati.«

»Obljubljam. Že jutri jih vrnem.«

»Tako je prav. Sicer bi bila Vaša spoved neveljavna.«

»Vrnem, duhovni oče.«

Spovednik je odmaknil glavo od okenca.

»Zdaj pa molite: Ti in vsi moji ostali znani in neznani grehi...«

Kankolec je šepetal:

»Ti in vsi moji ostali znani in neznani grehi...«

Dalje ni znal. Saj še takrat ni znal, ko je bil mlad. Vendar je mrmral nekaj in če bi ga spovednik poslušal, bi slišal, kako je govoril:

»Vrnem jih, resnično jih vrnem, tolige, da mi ne bodo ležale na duši. Hvala Bogu, da se je tako izteklo...«

Tudi spovednik je odmolil latinsko molitev in se obrnil napol h Kankolcu. Dvignil je roko in ga odvezal:

»Ego te absolvo.«

Skozi mrežo mu je porinil rdeči listek za dokaz, da je opravil velikonočno spoved, in stopil iz spovednice.

Kankolec je vstal od okenca, spravil listek in rekel zadovoljen v svojih mislih:

»Še pred prvo mašo sem gotov, hvala Bogu.«

Preril se je v veliko ladjo in v mislih zatrjeval:

»Še danes vrnem tolige.«

Minuli pa niso samo velikonočni prazniki, nego tudi binškoštni, a Kankolec tistih izposojenih tolíg še ni vrnil. Prve dni je pozabil, pozneje pa se ni spomnil.

Ko pa je odmlatil svoj mertik² pri Camperjaku in je mislil zapeljati v mlin vrečo žita, se je domislil — tolíg.

»Hudir ti, še jih nisem imel časa vrniti. Obljubil sem, glej, pa ni bilo časa. Tudi pozabljev sem postal, hudimana.«

Počesal se je za ušesi.

»Ali treba jih vrniti, res da treba.«

Privlekel jih je iz hleva in jih očistil od pajčevine.

»V mlin še odpeljem vrečo žita, potem jih pa vrnem.«

Zagledal se je v kolo in se zamislil.

»Pes bi bil, če bi me kdo tak videl, ki bi jih spoznal. Takoj bi rekel, da sem jih ukral.«

Naložil je vrečo.

»Da bi le ne srečal, kogar ni treba, pa bo dobro. Potem pa vrnem.«

Ali sedaj je kazen že šla za grešnikom, ki se je spreobračal, pa se ni še spreobrnil.

² Mertik je deseti del namlačenega žita. V Prlekiji viničarji in bajtarji najemajo pri kmetih mlatitev s pogodbo, da bo deseti del namlačenega žita za plačilo. Gospodarji viničarji pa si poleg tega še navadno izgovore, ko sprejemajo viničarja v viničarijo, da mora mlatiti pri njih za mertik.

Ko je namreč pripeljal Kankolec na tolighah vrečo žita pred mlin, je stopil iz mlina — kaj mislite, kdo? — Mlinar? Zares, tudi on je stopil. A z njim še nekdo drugi. Kankolec je v svojo veliko presenečenje in zadrego v tistem «drugem» spoznal — Krompjača, pravega in resničnega Caharija Krompjača, resničnega lastnika Kankolčevih «izposojenih» toligh.

»Dober dan,« je rekel Caharija. »Si tudi pripeljal?«

»Tudi,« je odgovoril Kankolec in zdelo se mu je, da stoji na živi žerjavici.

Caharija Krompjač je ošinil z očmi vrečo z žitom in mimogrede tudi tolige. Nato pa je — Kankolec je naravnost videl — pogledal na tolige še enkrat s pogledom, kakor da je vržel nanje svoje sivkaste oči.

Tako gorko je postalo Kankolcu v tistem trenutku, kakor bi sedel v samih vicah. Pot, ki mu je stopil na čelo, si je moral obrisati z rokavom hodne srajce.

»Dobre tolige pa imaš, pje,« je rekel Krompjač in se nasmehnil. Nato se je obrnil k mlinarju, mu rekel zbogom in odšel.

Kankolec je gledal za njim. Rezal ga je tisti nasmeš Krompjača.

»Zlomek ga je moral prav sedaj pripeljati na pot,« je mrmral jezno. »Pa sedaj, ko sem mu mislil vrniti tolige.«

Nato je sunil z nogo v tolige in vzkliknil razjarjen:

»Pa zakaj nisem tega šmenta vrnil že prej...«

Drugo jutro po tistem srečanju je Caharija Krompjač kakor po navadi pogledal po gospodarskem poslopu in po tolighah.

Pogledal jih je še enkrat in preštel.

»Šest.«

Dvignil je obrvi, v kotu ustnic se je nasmejalo. Nato pa je naredil resen obraz in stopil v kuhinjo.

»Ti, Katreja?!... Ali je kdo pripeljal tolige?«

»Ali si jih komu posodil?«

»Ne. Pet jih je bilo včeraj zvečer, sedaj pa sem jih štel in sem jih naštel šest.«

Žena se je nasmejala.

»Kaj res?... Nazaj so prišle?«

Obrisala je roke v predpasnik in šla sama v kolarno, da vidi.

»To so tiste naše?«

»Prav tiste.«

»Skesal se je, kdor jih je vzel. Vest ga je pekla, pa jih je vrnil.«

»Zares, dolgo ga je morala peči, da se je skesal,« je rekel Caharija.

»Samo, da se je skesal,« se je muzala Katarina.

»Ne skesal bi se, ne vrnil bi jih.«

Nato pa je šla nazaj v kuhinjo, zakaj zajutrek je vrel na ognjišču.

Še se je ustavila in rekla:

»Če ni bil Kankolec, pa ne vem, kdo naj bi bil?«

Krompjač je zmigal s pleči in rekel veselo:

»Nismo videli, zato ne sodimo.«

»Kdo pa naj bi bil,« je odvrnila Katarina kljubovalno in izginila v kuhinjo. Pri peči si je djala z odpuščajočim glasom:

»Pa naj bo, samo da jih je vrnil.«

Krompjač pa je še obstal pri tolighah in pokimal značilno z glavo:

»Kako ti ženska brz osumi. In še pravega, dasi se tega niti ne zaveda...«

Pozimi na gomili staršev.

Dva kupa belega snega,
pod njima mrtvi srca dve,
ki sta edino me ljubili:

Dva črna groba, o gorje,
še ta snegovi so pokrili
in sneg je — cvetje na gomili!

Razgrebel bi zamrzli sneg,
odkopal prst bi grobov dveh
in s šibkimi rokami
bi segel k zlati mami:

— Naj te objamem še enkrat,
saj tebe res imel sem rad,
in mene si le ti ljubila!
Saj kolikrat, o kolikrat
si radi mene se solzila. —

Odkopal prst bi grobov dveh
in bi objel očeta:
— O, očka, kje so leta?
Hodila sva prek zlatih polj
in kazal svet si mi okol
in cvetje in livade.

Razgrebel bi zamrzli sneg,
a kaj ko smrt je v dveh grobeh
in mene še ne mara?

Dva kupa belega snega
nagrebel vrhu bi srca,
da bi ohladil bolečine:

Vem, oče, mati mirno spi,
a dolge moje so noči,
ki plétejo spomine —

Gustav Strniša.

Z gore gledam . . .

Hiše in cerkve so ljubke igračke,
a med gozdovi jase — kolačke
peče pekar — solnčni žar.

Nizki so griči — grmiči,
travniki — dolgi prtiči,
gozdi — ogromni, črni so ptiči.

A v poljani drevo —
v žitnem morju brodar.

Gustav Strniša.

Iz zgodovine veziljstva.

Fr. Pengov.

Ametnost vezenja, s katero se bavi nešteto naših deklet in žena, bodisi za zabavo, bodisi zavoljo kruha, sega daleč nazaj v sivo davnino. Tisočletja je bilo vezenje eno najbolj priljubljenih ženskih ročnih del v palači velikašev in v preprosti bajtici pri vseh narodih zemlje. Šele v 19. stoletju pa je postalo obrt, da celo industrija, ki daje zaslužka tisočem ljudi.

Iz starih umetnih spominkov sklepamo, da so poznali stari Babilonci in Egipčani posebno dve vrsti načinov vezenja: ploski in pa križni vbod. Prvi je vladal posebno pri Asircih in Babiloncih in ga uporabljajo v Aziji, zlasti v Indiji in na Kitajskem, še danes, križni vbod pa je bil priljubljen Egipčanom.

Ne vemo niti kdaj niti kje so iznašli to umetnost, neznano je celo ime ljudstva, kjer se je začela najprej; nič pravega tudi ni znanega o razvoju veziljstva v srednjem veku. Vemo pa, da je zahtevala noša (moda) gotovih dob uporabo vezenin v veliki množini in da je dosegla ta umetnost krasne uspehe, kar zadeva lepoto sloga in krasno sestavo (kompozicijo) barv; posebno v orijentu so ustvarili kar bajno lepe umetnine.

V srednjem veku je bilo vezenje najbolj priljubljeno opravilo, skoro nekak šport, dam na knežjih dvorih, redovnice po samostanih pa so posvečevale to umetnost službi oltarja. Ako opazujete izredno bogate zlate in pisane vezenine na oblekah iz renesančne (v 16. in 17. stoletju) in rokoko-dobe, vam je takoj jasno, da je moralo biti veziljstvo tudi že v srednjem veku marsikje prava obrt, kajti tako velike množine vezenin ni mogoče izdelati samo za veselje in kratek čas. Tudi na platnicah knjig (molitvenikov) so krasne vezenine; take so našli v grobnicah točajev tautenburških pri Jeni na Nemškem. Dno je večkrat iz temnorjavega atlasa, na njem pa so vdlane vezenine iz svile, iz zlate in srebrne žice in bisernih žnoric. Tako okraševanje knjig je cvelo na Angleškem zlasti pod zloglasno kraljico Elizabeto, ki se je sama pečala z njim.

V 14. stoletju je dosegla na Angleškem in Burgundskem veziljska umetnost vrhunec svoje lepote, od takrat pa nazaduje trajno noter do srede 19. stol.

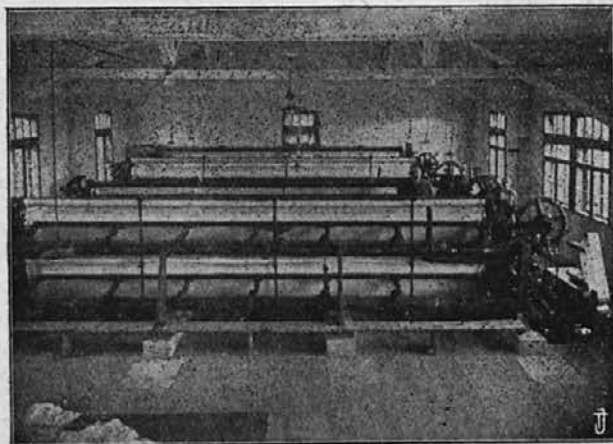
V starem in srednjem veku pozna ženski svet izključno le pisano vezenje. Za podlago mu služi usnje, svilnate tkanine, atlas, baržun, vanjo pa vezejo s svilnatimi in kovinskimi nitmi ali z biseri. Poleg ploskega in verižnega vboda ali šiva pozna srednji vek tudi tako zvano reliefno ali vzvišeno vezenje, ki mu pravimo aplikacija. Koncem 18. stoletja se začenja poleg pisanega že tudi belo vezenje, z belimi nitkami (préjico) na belem dnu, in se tekom 19. stoletja razširi tako, da danes po množini vezenin daleč prekaša pisane vezenine. To belo vezenje je postalo marsikje domača obrt, da celo veleindustrija, kakor n. pr. v Št. Vidu nad Ljubljano, kjer izdeluje v prvi vrsti bele, v drugi tudi pisane vezenine podjetje Stora (angl. »store« pomeni »zavesa«), tvornica zaves, gardin, bonfamov, posteljnih preprog in podobnih izdelkov.

Usoda veziljske industrije je odvisna v prvi vrsti od mode, zato je bila pa tekom let zelo izpremen-

ljiva. O zgodovini slovenskega veziljstva kot obrti tu ne bomo govorili. O tem bo potreba posebnih člankov. Par večjih podjetij, poleg Store v Št. Vidu tudi tvrdka Petrič na Bledu, je nastalo šele po vojski in taki 2—3 leta stari otroci v zgodovini ne pomenijo veliko, četudi igrajo že zdaj pomenljivo narodnogospodarsko vlogo mej nami.

Mimogrede omenimo le čipkarsko obrt, s katero se je pečalo in si služilo kruha pred vojno v Sloveniji 15.000 žensk.

Dočim je pomanjkanje vsakega sloga in brezokusnost pri izbiranju motivov za vezenje v sredi 19. stoletja veziljstvo zelo ponižalo, se pa jamejo v drugi polovici tega stoletja razmere znatno boljšati s tem, da začno države in dežele ustanavljati muzeje za umetno obrt in razne umetno-obrtné šole in tako pripravljati pot okusnejši ornamentiki (okraskom).

Veziljski stroj na čolničke.

Tudi za umetno vezenje se začne v tem času novo življenje. Požive se različni stari načini vezenja, razne vrste šivov vstanejo iz groba, ustvarjajo se prave umetniške vezenine, ki pa se nagibajo proti začetku 20. veka že preveč k naturalizmu. Premnogo so pripomogle h krasnemu napredku številne šole za ročno in strojno vezenje na Dunaju in na Predarlškem, po Nemškem, zlasti v Vogtlandu, v Švici, zlasti v Št. Galnu in okolici, po Francoskem, zlasti v Lyonu, po Angleškem in v Sev. Ameriki. Pri nas se pač goji vezenje na roko, premalo pa vezenje s strojem, ki bi omogočilo večji razmah strojnega veziljstva pri nas.

Veziljska industrija je sicer danes razširjena kolikor toliko po vseh državah zapadne Evrope, nekaj malega je je tudi pri nas, ki smo mejaši med Vzhodom in Zapadom. Do trgovsko-politične važnosti pa se je povzpela samo v saškem Vogtlandu in pa v vzhodnih kantonih (okrajih) šviške republike, deloma tudi na Francoskem, Angleškem in v severnih delih češkoslovaške republike. Vedno je pa bil Švicar za nekaj korakov spredaj.

V prvi vrsti gre pri veziljski obrti za belo vezenje na mušlin in tulj, ki tvori glavno maso proizvodov, pisano in belo vezenje na raznih drugih tkaninah je manjšega pomena.

Pripovedujejo, da sta prišli l. 1751 dve turški »dami« v Lyon na Francosko in sta izdelovali na bobniču ali veziljskem okviru prelepe cvetlice na svilnate tkanine za trgovce. Pa pride enemu poslednjih na misel: Ali bi se ne dale take vezenine izvršiti tudi na mušlinu? — Poslali so v Št. Galen blaga za poskušnjo; poskušnja je izpadla izvrstno, trgovci in kupujoči ženski svet se je kar trgal za nove vezenine. Iz tega nujno sledi, da so se pečali v Št. Galnu z veziljstvom že prej. Kakih 20 let po tem dogodku je zanesla neka Klara Nollain (Nolén) veziljstvo na Saško v Nemčijo; naučila se ga je bila v samostanu. Na obeh krajih so vezli na vzhodno-indijski mušlin kot podlago in pošiljali izdelke največ zopet nazaj v orijent. Pozneje so jeli dobivati tkanino tudi iz Anglije, slednjič pa se rešili tuje odvisnosti in Nemeč in Švicar sta jela izdelovati doma tudi vse potrebne surovine.

Iz Št. Galna se je razširila veziljska obrt po Predarlškem in nadalje po bavarskem in virtemberškem obrežju Bodenskega jezera. Pri tem vezenju niso uporabljali niti ploskega niti križnega, ampak skoro izključno poseben vbod, ki ga stari in srednji vek nista poznala, namreč *verizni vbod*, ki ni pripraven za finejše, nežnejše vezenine, ampak je še dandanes značilen za t. zv. *grobo vezenje*. L. 1765 je moralo biti v Št. Galnu vezenje že važna pridobitna stroka za prebivalstvo, kajti ko je hotel neki Erlihholzer zanesti to vezenje na Angleško in prepeljati več žensk-veziljk v London, je zavladalo splošno razburjenje med ljudstvom in mesto samo se je uprlo tej nameri. —

V 18. stol. je bilo veziljstvo v Vogtlandu daleč zadaj za šviškimi. Švicarji so imeli v rokah ves izvoz. L. 1773 je bilo v šentgalenskem kantonu 6000 vezilj. Polagoma pa postaja Vogtland močan tekmovalec Švici in pričinja se med obema stalna, časih trda konkurenca, ki traja še danes. Drugače pa je razvoj veziljstva v obeh deželah precej vzporeden. L. 1810 vpelje trgovec Krause v Vogtlandu ploski šiv, ki so ga uporabljali zlatsti pri izdelovanju t. zv. »mulrobe«, skoro istočasno se je zgodilo to v Švici.

Do druge polovice 19. stoletja je bilo veziljstvo skoro izključno *domača obrt*. Med delavkami po vaseh in hribih ter med trgovci po mestih so posredovali t. zv. »fergerji« v Švici, v Vogtlandu pa »faktorji«. V mestu so dobivali od trgovca z vzorci potiskane tkanine in mnogokrat tudi prejico (garn) ter nosili to v najbolj oddaljene gorske samote in doline delavkam, pri katerih so odjemali izgotovljeno blago in plačevali delo. Žal so pa ti ljudje jeli kmalu igrati vlogo krvososov med ubogim ljudstvom in goljufati obe stranki.

V to tako lepo in domačno življenje, dokler ga ni zastrupila »fergerska« lakomnost, pa stopi okoli leta 1850 stroj in napravi popoln prevrat v dose-danjem pridobitnem življenju ljudstva, ki se je pečalo z veziljstvom. Najprej je prišla zaradi strojev depresija, poslabšanje gospodarskega stanja, nato pa nečuden procvit, ki je povzročil pravcato mrzlico za stroje; prevelika produkcija pa je povzročila spet škodo veziljski industriji. (Prenizke cene blaga in premajhen zaslužek za delo.)

Vsa ta revolucija se pričinja s Heilmannovim strojem na ploski vbod, ki ga je iznašel

Švicar Heilmann leta 1829. Redno je jel delovati stroj šele okrog leta 1850; v Vogtlandu ga je vpeljala tvrdka Schnorr v Plavnem leta 1857. Ta stroj se je polastil takoj vseh predmetov, ki se izdelujejo v masah, posebno izdelovanja »vložkov« in »obšivkov«. Vezilje na roko so izgubile ta zaslužek in so si morale poiskati drugega dela, zlasti izdelovanja zastorov.

Okrog leta 1870 so jeli ljudje po svetu zahtevati vezenine v taki meri, da je nastal nenaden procvit v tej stroki. Strojev je kar deževalo in preko noči so rastle večje in manjše tovarne kot gobe v jeseni. V Švici n. pr. je bilo l. 1870 3000 strojev, l. 1882 pa že 20.000; v Vogtlandu l. 1861 870 strojev, l. 1882 pa že 2325. Pri tem pa opazujemo sledečo zanimivo prikazen:

Dočim ima stroj v drugih industrijah redno takoj za posledico *veleindustrijo*, velike tovarne s trumami delavcev, je pa romal ponosni Heilmannov veziljski stroj v majhne hišice kot pomočnik *domače obrti* in zašel v bližino večnega snega na šviških gorah in v najbolj samotne dolinice sveta. Vsaka veziljska družinica si je prizidala k statovanju majhno lično stavbico z eno samo prostorno sobo in postavila vanjo veziljski stroj, kupljen na obroke ali vzet v najem. Na mestu dosedanje vezilje, ki je delala dotlej ob svojem bobniču pridno in brez šuma, je rožljajal poslej ves dan, mnogokrat v pozno noč, veziljski stroj, ki mu je stregla vsa družina, gonil ga je pa družinski oče; prejšnja vezilja se je izpremenila v veziljca, njen veziljski okvir in igla pa v močno zamotan (kompliciran) veziljski stroj s 136 do 372 iglami. Ta izprememba je bila tako nagla, da je prišel v nekaterih krajih vzhodne Švice l. 1880 že na vsakih 20 prebivalcev po en stroj; cele vasi so se izpremenile v veziljske tovarne, kakor je opazoval to poročevalec l. 1911 na svojem potovanju po Švici, zlasti v okolici Št. Galna. Heilmannov stroj je močno vplival tudi na družabne razmere pokrajini, kjer so ga vpeljali, žal, ne vedno samo v dobrem smislu. Pri tem stroju morata biti vedno dve osebi: vezilec, ki stroj vodi s svojim umom in goni (gonilna sila), in pa vdevalka, ki vdeva niti v šivanke. Marsikaka družina je uporabljala pri tem stroju tudi nedoletne otroke in jim tako škodovala duševno in telesno.

Kar smo slišali doslej, velja za stroje, ki delujejo s *ploskim vbodom*. Leta 1865 pa stopi tudi vezenje z *veriznim vbodom* v znamenje stroja. Tedaj je namreč iznašel mehanik Hartmann veziljski stroj na verizni šiv z eno samo šivanko in njegov delavec Šac je stroj še izboljšal. Kmalu pa je izpodrinila ta stroj druga, boljša iznajdba, katere oče je Bonnaz. Ta stroj, zvan tudi *Cornely-jev* (ta je kupil patent in ga še v marsičem izboljšal), so vpeljali leta 1860 v Švici in Vogtlandu. Prav v tem času je iznašel tovarnar Voigt v Kappelu pri Kamenicah (Chemnitz) še tretjo vrsto istega stroja, ki je močno izpodrinil Cornely-ja in so ga vpeljali skoro povsod v Vogtlandu. Ta stroj, ki je čisto podoben navadnemu šivalnemu stroju, je *tamburirni stroj*, ki ropota po veziljskih podjetjih dan na dan in ga žene, kakor tudi prej omenjeni Heilmannov stroj, lahko tudi elektrika ali druga sila.

Lahko si mislimo, da veziljska industrija ni obstala pri teh strojih-začetnikih; vedno in vedno

Tvorniška dvorana „Store“ v št. Vidu nad Ljubljano.

so jih izpopolnjevali in iznajdovali druge sestave. L. 1862 vpeljejo stroj za festoniranje ali obrobovanje (Boy-aparat), leta 1868 stroj za vrtnanje lukenj v tkanine.

L. 1867 začno delovati prvi stroji s čolnički, ki jim pravi Švicar »šifli«-stroji. Bilo je to v tovarni Rieter v Winterthuri v Švici. Ti stroji delujejo sicer tudi s ploskim vbodom, a so narejeni na popolnoma drug način kot Heilmannovi. Prvi iznajditelj je najbrže zopet A. Voigt v Kappelu, ki je dobil l. 1865 patent nanj. Te stroje je precej od začetka gnala le mehanična sila (para ali elektrika); l. 1883 so jih vpeljali v Vogtlandu. Imeli so tudi svoje otroške bolezni in so se vedno bolj izpopolnjevali. Danes imamo že stroje, pri katerih ni treba nikakega »veziljskega okvira« oziroma »panto-

grafa«, s čigar pomočjo deluje vezilec, ampak vse gre samo od sebe s pomočjo elektrike in posebnih silno umetnih priprav (avtomatov), ki so izdelane na podlagi izuma Francoza Jacquarda. Človeku pripada pri teh strojih edino-le vloga skrbnega nadzorstva.

Dočim deluje s Heilmannovimi stroji s pantografom tvrdka Petrič na Bledu, pa vidiš pri »Stori« v št. Vidu vrsto avtomatičnih strojev na čolničke.

Tvrdka »Store« je pričela delovati v l. 1920 s 4–6 osebami; današnje število sotrudnic in sotrudnikov je že zelo veliko. Dosežen je glavni smoter, zavoljo katerega se je vpeljala v občino ta industrija: odpreti ljudstvu nov vir zaslužka, zaeno pa je to nov dokaz, kako so v Slovencih tla rodovitna za razvoj vsaktere industrije.

Družina — svetišče.

Svetišče ponosno na trdni skali...
obliva ga luči nebeških sijaj,
oživlja ga angelov ljubki smehljaj,
miru evangelijski se v njem zrcali.

Na svetem oltarju ognji gore...
Dni, noči
nad njimi bedi
družinske matere zvesto srce.

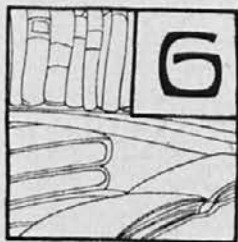
Družinski oče — svetišča čuvar...
Glej, tudi on daruje, moli!
V tihem svetišču nikoli, nikoli
ne bo ugasnil veselja žar.

M. Elizabeta.

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

7.

gotiška umetnost se je pri nas še dolgo ohranila, ko je v Italiji že dokaj časa kraljevala renesansa. Renesansa je pri nas le počasi prodirala in je našla le malo zastopnikov, ker ji razmere niso bile ugodne. Naš narod morda ni nikdar toliko

trpel, kolikor v dobi renesanse. Divji turški upadi so se vrstili leto za letom. Turki so plenili, požigali in morili po naši domovini. Kdo bi mogel misliti na umetniško delovanje, če se je moral boriti z vsemi silami za svoj vsakdanji kruh in je moral biti vesel, če si je mogel oteti vsaj golo življenje. Umetnost je zastala. Gotiško so pri nas zidali do konca 16. veka; istotako je tudi slikarstvo v naši domovini do l. 1600 še skoro vse gotiško; izjem je le malo. Za gotiko pa nastopa iz teh vzrokov skoro neposredno baročna umetnost.

Renesansa skuša tudi v manjših delih posnemati naravo. Človeka slikajo renesanski slikarji podobno v naravni obliki z vsemi značilnimi črtami. Obrazi so v vseh potezah posneti po življenju; oblačila iščejo naravne gube; celo snov obleke lahko ločimo na teh slikah. Slikar z barvo in senco popolnoma označuje svilo, sukno, platno, usnje in krzno. Pokrajine se prikazujejo v začetku še malo naravne, toda se vedno bolj izpopolnjujejo, čimbolj se umetniki seznanjajo z linearno in zračno perspektivo. Mesto simetrične kompozicije se uveljavljajo lično sestavljene skupine. Slike s celo vrsto dogodkov na eni steni ali tabli zginjavajo. Vsak dogodek je zase celota. Središče vse umetnosti je seveda človeško obličje, kjer se zrcalijo vsa čustva, kolikor jih more obseči človeško srce.

V sledeči baročni dobi pa so stremili umetniki, da bi čustvo kolikor mogoče krepko izražali, zato so pa tudi veselje in žalost, resno vtopljenost v pravo pobožnost včasih pretiravali. Vse osebe so morale biti dramatično živahne; vse se kreta, suče, maha z rokami, jih dviga v višavo ali na stran, z očmi strmi zamaknjeno proti nebu; nič ni mirnega, celo obleka srši na vse strani, kakor bi jo napihovala huda sapa; skoro povsodi čutimo neko neumljivo, pogostoma pretirano živahnost, vendar pa občudujemo umetnike, ker opazujemo, da se trudijo svoja čustva vdahniti svojim umetnim izdelkom in po njih vplivati tudi na nas. Ker so navadno mojstri v obliki, se jim ta namen največkrat tudi posreči. Ali se bomo torej čudili, če se je prav ta umetnost našemu narodu tako prikupila, da se le težko navaja na drugo mirnejšo in treznejšo umetnostno obliko?

Na historični razstavi slik l. 1922 smo videli le malo slik, ki bi jih mogli označiti kot renesanske, na pr. Kalvarijo iz Šmarja, štiri slike iz Mrzlave vasi: sv. Jurija, sv. Nikolaja, sv. Petra in sv. Ano; sv. Uršulo iz Srednjega Bitnja (G. B. F. 1616) in sv. Cecilijo iz kapucinskega samostana v Celju (1627). Te slike spominjajo še nekoliko na gotiški način slikanja, dasi se ga hoče slikar znebiti. Nasproti tem

redkim slikam je pa bilo videti na historični razstavi mnogo baročnih slik. O teh bo razgovor v prihodnjih poglavjih.

8. V tridesetletni vojski (1618—1648) je Nemčija tako strašno trpela, da se je spremenila skoro v puščavo. L. 1620 je štela 13 milijonov ljudi, l. 1650 pa samo še 4 milijone. Polje ni bilo obdelano; kužne bolezni so se širile, lakota je morila ljudi. Nad 12.000 sel je bojna furija požgala in porušila, od mnogih se ni niti ime več ohranilo. Mrtveci so ležali po mestnih ulicah in ni ga bilo, ki bi jih pokopal. Celo človeško meso so uživali, na pr. v Wormsu l. 1635.¹ Mnogo ljudi se je izselilo, ker doma niso mogli živeti. Južni kraji se te vojne niso tako udeleževali, zato se vojne posledice niso tako poznale. Ni torej čudno, če so nemški obrtniki pa tudi umetniki zapuščali svoje domove in hiteli na jug iskat si dela in kruha. Zato srečavamo v tej dobi nenavadno veliko število nemških umetnikov v Sloveniji, dočim domača imena kar zginjavajo med nemško množico. Vsi ti umetniki niso prvovrstni, ampak so bili le bolj kruhoborci, zato so njih imena v zgodovini manj znana. Nekaj imen hočemo tu naštet:

Joann van Berg je urezal v baker portret našega zgodovinarja Ivana Ludovika Schönlebneta leta 1676.²

Slikar Donat je živel v Ljubljani okoli l. 1637.³

Slikar Eisenhart (Eysenhardt) je stanoval v Ljubljani pred spitalskimi vrati med l. 1680—1691.⁴ L. 1688 so ga poklicali v Zagreb, da je poslikal in pozlatil oltar M. B. v stolnici.⁵

V Novem mestu je bival Ivan Juraj Engelschalk med l. 1643—1655.⁶

V Strahlovi zbirki v Stari Loki se nahaja velika slika sv. Hieronima iz okoli leta 1706 s podpisom Evlhauser.

Konrad Črnoogar sporoča, da je podpisal pobotnico za novi oltar M. B. na Primskovem na Dolenjskem 29. febr. 1644 Mihael Göppps (?).

Ivan Hardt (1685—1714) je za ljubljansko mesto prenovil sliko Križanega in napravil novo sliko M. B. s sv. Janezom in sv. Magdaleno za znamenje pri Sv. Petru l. 1687.⁷

Iv. Jak. Mönhardt je bival v Višnji gori in je poslikal in pozlatil lepi veliki oltar v Muljavi leta 1674.⁸

Sebastian Niederländer je stanoval kot slikar v Ljubljani na Glavnem trgu okoli l. 1686.⁹

Remaines je podpisan (1690) na sliki sv. Družine v rakovniškem gradu pri Št. Rupertu. Po imenu bi sodili, da je bil Francoz.¹⁰

¹ Günther, Deutsche Kulturgeschichte, 96.

² Mitteilungen d. MVK, 1894.

³ Matice stolne župnije.

⁴ Mitteilungen d. MVK 1890, 118.

⁵ Iv. Kukuljević-Sake., Prvostolna crkva zagrebačka, 1856. 29.

⁶ Steklasa, Zgod. šent-ruperske župnije, 260.

⁷ Mitteilungen g. MVK, 1890, 119.

⁸ Mitteilungen d. MVK, 1891, 9.

⁹ Mitteilungen d. MVK, 1890, 118.

¹⁰ Steklasa, Zgodovina šent-ruperske župnije, 167.

Tomaž Steger se imenuje med ljubljanskimi slikarji od leta 1654 dalje.¹¹ Umrl je 20. marca 1664 v 44. letu. Bil je ljubljanski meščan.¹² (Po primku bi utegnil biti tudi domačin Stegar.)

Elija Benedikt Stubenrauch je bil slikar v Ljubljani v l. 1677—1683.

Matija Wagner je deloval v Ljubljani od l. 1632 dalje. L. 1652 je sklenil s stolnim proštom in pičanskim škofom Fr. Maksimiljanom Vaccanom pogodbo, da pozlati in poslika oltar sv. Sebastjana v cerkvi M. D. v Polju. L. 1656 se je potegoval za poslikanje drugega oltarja. Doma je bil iz Niederalte.¹³

Weyssman Gašper je slikal v Ljubljani okoli l. 1657, Widman Simon pa l. 1639.¹⁴

Slikarjev domačega rodu je v tem času v primeri z nemškimi le malo. V Škofji Loki sta delala Janez in Jakob Jamšek. Janez Jamšek je napravil za Suho en oltar l. 1643, drugega 1652, velikega 1672. Bil je obenem tudi podobar. Jakob Jamšek je bil slikar in meščan v Škofji Loki in je l. 1652 pozlatil in poslikal veliki oltar v Crngrobu.¹⁵

¹¹ Mitteilungen d. MVK, 1890, 105.

¹² Smrtna matica v stolnici.

¹³ Mitteilungen d. MVK, 1890, 105. — Kapit. archiv. fasc. 37/11.

¹⁴ Mitteilungen 1890, 105.

¹⁵ Dom in Svet 1894, 628.

Andrej Janez Jamšek je slikal l. 1693 v Ljubljani, Filip Jakob Jamšek pa l. 1686.¹⁶

Thanitscher imenuje okoli l. 1700 nekega slikarja Kralja v Ljubljani: »znamenitega zgodovinskega slikarja«.¹⁷

Tomaž Kundišek je naslikal 1639 sliko žal. M. B. pri Sv. Florijanu v Ljubljani. Ker se ta priimek nahaja v 17. veku v Krškem, smemo sklepati, da je bil iz Krškega.

Vrecelj (Wrezel) Andrej je slikal v Ljubljani l. 1686—1688.¹⁸

Morda je bil po rodu domačin tudi Boštjan Jovada iz Radgone, ki je l. 1623 poslikal oltar sv. Janeza za cerkev Sv. Trojice v Slov. Goricah. Njegov sin Jurij je bil l. 1660 poklican v Gradec, da je slikal okraske ob sprejemu cesarja Leopolda II. Narisal je tudi naslovno podobo za knjigo Tractatus theologicus, ki jo je bil l. 1666 spisal dr. Jurij Püttner.¹⁹

Domačin je bil tudi Friderik Rain Strmolski, slikar in pisatelj, ki je bil sodni prisodnik v Ljubljani. L. 1680 je izročil cesarju Leopoldu I. velike rokopisne foliante o kemiji, ki jih je okrasil z lepimi podobami.²⁰ (Dalje prihodnjic.)

¹⁶ Mitteilungen d. MVK, 1890, 115.

¹⁷ Izvestja Muz. dr., 1900, 157.

¹⁸ Mitteilungen d. MVK, 1890, 119.

¹⁹ Wastler, Künstlerlexikon, Lj. Zv. 1896, 422.

²⁰ Valvasor, E. d. H. Kr., VI., 364.

Nagrobni venec.

† Dr. Ignaciju Kobalu. — France Bevk.

Ro smo dihali morski zrak starodavnega Kopa in gledali v čudne profile starodavnih hiš, ki so bile okrašene z beneškim levom, katerega zgodovine nismo poznali, smo imeli za kateheta dobrodušnega gospoda, kot ga nisem še srečal enacega pod solncem. Bila ga je dobrota sama, poosebljeno odpuščanje, nad katerim je lomila svoje kopje mladeniška vihravost in objestnost. Če bi pripovedoval zgodbe o njem, se bojim, da bi se dobri mož izprevergel v smešnost. Vsi smo bili ene misli o njem: dober je. Jaz vem samo eno: Tistikrat, ko me je pod platanami pogledal v plaho oko, mi del roko na ramo in me vprašal s tihim, mehkim glasom, če sem lačen, se mi je do smrti zapisal v srce. Bil sem res lačen. Saj nisem dobil kruha, ampak vprašanje je bilo, ki me je nasitilo.

Naenkrat je izginila ta čudovita šolska prikazen iz našega življenja. Obsoška prestolica je zarisala v naše nehanje marsikatero resnejšo in ostrejšo potezo. Tudi novega kateheta so nam napovedali. Odgovor na prvo vprašanje je pojasnil, da se je učil v Rimu in da je doktor. Vse drugo smo pričakovali.

Kot da se je zgodilo včeraj, se spominjam njegovega prvega prihoda v šolo. Bil je resen, dostojanstven. Meril je sobo s počasnimi koraki — počez pred katedrom in le tu pa tam pogledal skozi okno. Čez par minut je pričel razlagati. Govoril je jasno, napeto; pri tem se mu je le redko spremenila

poteza na obrazu. Kadar je vpletal v svojo razlago s satiro zabeljen dovtip, je pogledal bistro po vsem razredu in nasmeh mu je spremenil obliko nekoliko visečih ustnic. Tudi naši obrazi so se raztegnili v smeh. Do tedaj smo sedeli kot mrtvi. Nismo toliko poslušali njegovo razlago, kot smo merili njega v dno duše, tehtali njegovo dobroto, njegovo popustljivost, vse one hibe in vrline, katere navadno dijak sešteje in se imenuje rezultat: dober je. — Ko je planil v to napetost dovtip in celo nasmeh, se nam je zdelo, da je iztegnil mezinec. Pograbili smo zanj, da bi dosegli celo roko. Zasmejali smo se. Nekateri so se celo polglasno zahihitali. Eden je bil najdrznejši in je prasnjal za hip celo v glasen smeh.

Nato je zopet vse utihnulo. Katehetov obraz je bil zopet tako resen kot predmet, o katerem je nam predaval. Bili smo še vedno v temi. Treba je bilo tipati in dognati, kako daleč sega meja, ki loči dovoljeno od nedovoljenega.

Iz miru se je izločil naenkrat šepet, ki je postal glasnejši, a je ugasnil počasi v enem samem pogledu katehetovem. Nato se je izločil iz neslišnih šepetov zopet eden, ki je segel do katedra, a ga je udušil premolk, ki je nastal v razlagi... Zopet je bilo vse tiho... Sele ko je nov dovtip raztegnil naše obraze, je nastalo zopet šuštenje in dva najdrznejša sta se drže za ramo pogovarjala in zrla daleč nekam tja nad strehe hiš, kjer je visoko nad obzorjem plaval zrakoplav...

V tistem hipu je zagrmelo. Ena sama noga je udarila ob pod, da so se stresle stene. V sonornem glasu je zagrmelo kot silno povelje: Tiho! Nato je nastal molk, da še srca niso bila. Preko naših odprtih ust in zaprtih oči je izpraševal oster pogled, ki se je nazadnje zapičil v točko nad obzorjem, ki je padala niže in niže in nazadnje utonila. Šel je dvakrat molče od okna do vrat, nato je razlagal dalje, kot da nič ni bilo...

To je bil naš katehet. Tisti hip smo ga pregledali do dna in brali vse: strog je. Učiti se moramo!

In je v resnici čudno razmerje, ki vlada pogosto med katehetom in dijaki. Profesor računstva sme biti strog, tudi profesor zgodovine naj te zlasá, on je lahko dober vseeno; saj to mora biti. Da vemo, da je 2×2 štiri, je važno; vedeti: Ne ubij svojega bližnjega! je sramota. Zato se godi, da se človek ne moti, ko gre za številke njegovega pohlepa in telesne dobrobiti, zmoti pa se sto in tisočkrat, ko okrade ali ubije sočloveka. In kakor se moti, da bo rabil njen sin poštevanka, pogosto ne vé, da bo rabil zapoved božjo tudi...

Ne vemo, čegava je krivda. Vemo samo, da vera ne more biti samo suha črka in duhovnik ni orožnik in bi vsaj ne smel biti. Iz vseh zmot, ki so dota človekova, pa se izvije tista težka, s trnjem in krivicami posejana pot, ki rani marsikoga in mu jemlje kapljo za kapljo krvi in življenja.

Jaz se spominjam enega samega dogodka. Dijak, katerega socialne razmere so bile psa vredne in čigar duševno življenje zakriva zagonetka, je bil nastavljal pištolo na sence in se pognal v smrt. S svojim delom je preživljal sebe in mater ter zamujal šolo.

Dan prej so ga oblajali součenci kot šakali, ko je po tedenskem presledku zopet prestopil prag šole, dan pozneje so raztrosili bajko, da je gnala dečka v obup katehetova strogost, ki so jo izluščili iz istega niza nujnosti, kot se zdi vsem nujno, da slednja deklica konča svoje življenje radi ljubezni. Polblazna mati se je oklenila bajke kot rešilne bilke in je pljuvala na njegove stopinje.

Če bi znale govoriti vse krivice v svojem pravem jeziku, bi svet naenkrat spremenil svojo obliko, ljudje bi se strmé zrlili. Tako poravna vse račune samo odpuščanje in tisto spoznanje, ki ga odgrnejo leta in življenje. Včasih se človeku čez leta odgrne zagrinjalo, ki je zakrivalo njegov pogled. Če bi danes stali vsi učenci pred svojimi bivšimi učitelji, bi se pogledi povесili pred njimi, ki so žrtvovali svoje sile in svoje življenje in je pečat njih truda v nas in v vsem delu, ki izhaja iz nas.

Zato me ni sram, da pišem spomine svojim učiteljem in nisem napisal zadnjega. Danes ni več nevšečnih spominov, vse je izbrisal čas, ostali so samo trenutki, ki so dajali plodno seme. Skozi tihoto poslušanja je klesala njegova beseda v naše duše kot v mramor in se je trudila, da bi z ljubeznijo in z živo besedo prepričala, da človek ne more biti sit samo od kruha. Morda je ostala beseda v ušesih, a spoznanje je zakrivalo zagrinjalo. Odgrnilo se je bogvekdaj in bogve ob kateri priliki, morda ob najtežji preizkušnji. Iz dalje je zazvenela beseda, kot da je čisto blizu in čisto sveže izgovorjena in je ravno ob pravem trenutku zagrabila za ročaj pištole...

To bodi moj venec na preranem grobu, moja gruda prsti ob zamujenem pogrebu; vsakdo naj se oddolži s svojim bogastvom, jaz sem se s svojim.

Dogodek z „Večne poti“.

Magajna Bogomir.

Rozmarinka je plaho in boječe potrkala na visoka vrata gosposkega stanovanja.

„Naprej!“

Ódprla je in vstopila. Krog božičnega drevesa so stali trije otroci in se začudeno ozirali vanjo. Gospa je sedela na zofi in jo gledala vprašajoče. Rozmarinki je kri zalila obraz. Presenetil jo je svit stoterih svečk, presenetili so jo v bele haljice oblečeni otroci, presenetila jo je lepa gospa. Iz jaslic je zrl nanjo Kristus, otrok, pozdravljajoč jo molče s svojega preprostega ležišča.

„Kaj hočeš, otrok!“

Gospejin glas je bil prijazen; Rozmarinka se je opogumila.

„Mati mi je bolna. Jesti nima kaj, zebe jo. Prosim če, če bi...“

„Počakaj!“ Gospa je stopila k omari, vzela iz nje volnen šal in ga ovila Rozmarinki krog vratu in ramen. Ódprla je predal pri mizi, vzela iz njega bankovec in ga ji potisnila v roko.

„Ne izgubi ga! Materi lahko pomagaš z njim, da ozdravi. Zunaj je tema. Luči nimaš? Vzemi eno svečko z drevesa! Če materi ne bo bolje, pridi zopet!“

Samo s pogledom se je zahvalila Rozmarinka in gospa je bila zadovoljna.

Z božično lučko v roki je stopila Rozmarinka v noč. Z desnico jo je držala kvišku, z levico je pritiskala bankovec k sebi.

„Kupim ji juhe, kruha, drv. Mogoče je bankovec velik; pokličem zdravnika, da jo ozdravi. Mogoče je bankovec zelo velik; kupim ji jaslice, da bo pri nas, kakor je bilo v gospejini sobi. Da, tudi jaslice ji kupim.“

Stopala je naprej po snegu in ni niti čutila, da jo zebe. Začele so padati snežinke, počasi, enakomerno; najprej redke in majhne, pozneje goste in velike. Priplavala je ena, podrsala ob plamenčku, da je zaprasketal in bi svečka kmalu ugasnila.

„Snežinke! Snežinke padajo. Lahko mi ugasnejo lučko, lahko mi umre plamenček.“ Zaskrbelo jo je. Noč je ležala pred njo, črna in gosta in sneg ji je slepil oči. „Ne sme umreti lučka, ne pridem po temi domov in če bi umrla mama.“ Samo to jo je skrbelo sedaj, da si ohrani luč. Zakrila je plamen z levico in tedaj je videla, kako je nekaj zaplavalo čez globok jarek ob cesti.

„Bankovec! Kaj če mi uide. Bolna mati, kruh, zdravnik, jaslice — ne, ne uide mi, ne sme mi uiti. V jarek stopim in splezam na breg.“

Zasadila je lučko v sneg, se oprijela cestnega kamna in se spustila proti vodi. Prišla je do nje in preskočila potok. Na drugi strani je zabredla globoko v brozgo. Zazeblo jo je. Le s trudom se je vzpenjala, oprijemaje se snega po bregu. Že je bila skoraj pri bankovcu, tedaj je zapihal veter močnejše in ga odnesel naprej ob potoku. Obstala je in zrla nekaj časa za njim. „Uide mi v temo, ne dosežem ga, jutri bo zameten. — Mati. — Ne, za njim pojdem.“ Še nekoliko je postala, samo trenutek, kakor bi se hotela oddahnuti, in nato se je napotila za njim. Svečka je izginjala za njo v temo, komaj je še barval njen sij sneg krog nje. Globoko se je ta udiral pod njenimi nogami, kar jo je tako utrudilo, da je kljub mrazu začutila potne srage na čelu.

Končno je dospela k bankovcu. Bil je že ves moker in se je tesno oprijemal snega. Pobralla ga je in se vrnila nazaj proti luči. Zazdelo se ji je, da je ta zelo, zelo daleč od nje. Mimo luči so padale snežinke, kakor dolgi, beli trakovi so bile, in vsak trenutek grozile, da jo ugasnejo.

„Hiteti moram. Daleč je lučka in še bolj daleč je stanovanje.“ Majhni in trudni so bili ob povratku njeni koraki. Premočena in trudna je dospela do kraja, kjer je prej preskočila potok. Isto je morala storiti tudi sedaj. Preskočila je in zopet zajela vode, še več kot prej, ker je voda narastla in še povečala brozgo ob straneh. Rozmarinka se je hotela sedaj vzpeti nazaj na cesto, a spodrsnilo ji je in padla je nazaj k potoku. Poskušala je vstati, a ni mogla več. Noge so ji bile otrple.

„Trudna sem. Usedem se nekoliko in počijem. Samo če mi lučka ugasne! Ne pridem domov, če mi ugasne. Da bi sedaj prišel kdo in me odpeljal od-tod.“ Čutila je, da ji mokrota sili skozi obleko. „Res, če bi kdo prišel sedaj.“ Pomislila je, kako bi bilo lepo, če bi prišel lep, prijazen gospod, jo prijel za roko in jo odpeljal domov. „Ali te kaj zebe, Rozmarinka,“ bi rekel in nato bi odšla med bele hiše, kjer gore luči in ob katerih ni mrzlih in globokih jarkov.

Zazvonilo je: Din-don-din-don-din — —

„Zvonovi, jaslice, božič je. Jaslice ji kupim, mamici. Otrok, Odrešenik, bo v njih in angeli bodo peli krog njega. Čuj — ali ni nekaj slišati — čuj — Glorija, gloriya — čuj, ali ne pojo angeli — Glorija, glo-ri-ja — In nekdo stopa proti meni. — Din-don, glo-ri-ja, glo-ri-ja — din-don. Nekdo stopa naproti, dva sta, mati je in neki gospod. Za roko vodi mater. Smehlja se in prijazen je njegov obraz. „Ma-ma, ma-ma, tukaj sem — jaz, Rozmarinka, v jarku. Pa kaj, da si vstala, mama? Pojdi semkaj! Šal imam in jaslice ti kupim. Pojdi sem in gospod naj gre s teboj, da me dvigne!“

Nasmejal se je gospod, pristopil k njej, prav na rob jarka je pristopil in jo prijel za roko. „Bil sem pri tvoji materi, jaz, zdravnik, in sedaj prihajam k tebi. Rečem ti, vstani, gremo v Betlehem.“

Nasmejala se je Rozmarinka, nasmejala se je poslednjič. Nasmejala se je z njo lučka na cesti, nasmejala se je in ugasnila med snežinkami.

Enooki.

Judovska pravljica. — Lea Fatur.

Zelja po vedi je izvabila mladega Grka na visoko šolo v Jeruzalem. Tri leta je poslušal modroslovne nauke slavnih učiteljev, a duša mu je ostala prazna. Spoznal je: Čas tratim, vrnem se rajši domov in poiščem modrosti drugod.

Na trgu sužnjevi si je kupil moža, ki naj ga spremlja in mu služi na težavni poti proti domu. A toliko da je izročil zgovornemu trgovcu, ki mu je na vso moč hvalil vrednost sužnja, denar, je že zapazil, da ga je trgovec prevaral: suženj je bil slep na levo oko. Ogorčen se je branil takega blaga, toda trgovec je zmigal z rameni, spravil denar in izginil med ljudmi. Grk se je jezil sam nase:

„To je uspeh, ko sem se tri leta učil modrosti. Srečno sem si pridobil toliko, da sem si kupil za tako nevarno in dolgo potovanje slepca. A kaj hočem? — Ni človeka, katerega bi jaz mogel prevarati, da kupi sužnja od mene, jaz pa ne zmorem, da bi kupil še drugega.“

Pri pripravah na pot se je izkazal novi suženj zelo preudarnega. Ali kaj, ko je pri takih potovanjih vendar glavna reč oster vid in sluh. Gospodar se ni mogel sprijazniti s tem popotnim tovarišem in mu je kazal svojo nejevoljo. Nevarna samotna pot med skalami in slep spremljevalec in tri leta učenja modrosti!

Potovala sta molče. Grk je gledal s skrbjo predse in za sebe, češ: zanašati se morem samo na svoje oči. Previdnosti mi je treba. Toda preprevidni

ni prišel spešno naprej in suženj se je oglasil nekam zasmehljivo:

„Gospod, če se podvizaš, boš došel popotnika, ki ni daleč pred teboj.“

„Ne vidim nikogar!“ se je obregnil gospodar; suženj se je pikro nasmehnil:

„Tudi jaz ga ne vidim. Vem pa, da potuje pred nama. Razdalja med nama in njim so štiri milje.“

Gospodar je vzkipele: „Suženj! Meniš, da sem nor, ker sem kupil tebe? Še pred noge ne vidiš, pa boš vedel, kaj je štiri milje pred teboj!“

„Pred nama je popotnik na oslici, ki je kakor jaz slepa na levo oko; oslica bo imela dva mladiča in je natovorjena z dvema mehovoma; v desnem mehu je vino, v levem kis.“

Grk je vzkliknil srdito: „Bogovi! Zakaj me kaznujete? Ni dovolj, da kupim slepca, zdaj vidim tudi, da je iz rodbine Pripaljencev.“

Jezno je pognal konja, v diru je preletel veliko daljo in ko se je ustavil pri prvem počivališču, je našel popotnika z oslico. Bila je natovorjena z dvema mehovoma in tudi sicer taka, kakor jo je bil opisal suženj.

„Kaj je v mehovih?“ — je vprašal Grk urno popotnika. Odgovori mu: „V desnem je vino, v levem je kis.“

„Lopova sta in sta vedela drug za drugega! Kako bi sicer vedel neroda tako natanko vse to?“

Začuden popotnik se je priveril, da ni videl še svoj živ dan suznja, suženj sam se je poklonil: „Dovoli, gospod, da ti pojasnim: Koliko je popotnik pred nama, sem spoznal iz tega, ker ni bil še zabrisal veter sledi. Trava je bila pomuljena samo na eni strani poti, dokaz, da je žival popotnikova slepa na eno oko. Žival je počivala v pesku in na odtisu se je poznalo, da je samica, ki bo imela dva mladiča. V pesku se je poznal tovor, razlilo se je par kapljic, po kisu se je napel pesek kakor goba, od vina so se naredili drobni mehurčki.

Tako zna brati in videti v daljavo tudi enooki, tako zna sklepati iz znakov tudi preprosti suženj in ti, gospodar, nisi napravil najslabše kupčije, ko te je prevaral in ne prevaral zviti žid.“

„Bogovi!“ — je vsklikal osramočen slušatelj modrijanov, „nikdar več ne bom cenil človeka tako na prazno. To mi je boljša šola kakor tri leta poslušanja jeruzalemskih pismarjev. Ni vedno slabo, kar spoznamo prvi hip za tako, in tudi ti, prijatelj, se motiš, če si sodil svojega gospodarja po njegovem dosedanem vedenju.“

[3]

Roparji na slovenski zemlji.

Zgodovinske drobtine. Zbral Leopold Podlogar.

Vredni vrstniki Devinskih so bili vitezi rodbine grofov Strassoldo. Ti so imeli obširna posestva severozahodno od Ogleja. Obvladovali so trgovsko pot med Furlanijo in Kranjsko. Pred njimi je posebno vztrepetavala duhovščina. Nihče ni bil varen pred njimi, celo viteška gospoda ne.¹

V začetku 15. stoletja so kranjski trgovci veliko trpeli pred Tržačani. Ti bi jih bili radi prisilili, da bi vse avstrijsko blago prišlo v tržaška skladišča. Kranjskim trgovcem so bolj ugajala beneška primorska mesta v Istriji: Muggia, Capodistria, Isola in Pirano. Da bi zagrenili kranjskim trgovcem to trgovsko potovanje, so jih začeli napadati Tržačani sami. Imeli so pa tudi najete roparske viteze, ki so s tako silo nadlegovali trgovce, da so trgovanje z istrskimi mesti opustili. Benečani niso mogli preboleti občutne škode, napovedali so Tržačanom vojsko (1463). Trst je podlegel v kljub posredovanju papeža Pija II. (Piccolomini), ki je bil poprej tržaški škof. Tudi posredovanje in pomoč cesarjeva ni nič izdala.

Kar so počeli Devinski in Strassoldo v velikem obsegu, to so posnemali v manjšem manj močni in to v nemalem številu tudi v naši deželi sami. Takih roparskih gnezdišč tudi pri nas ni manjkalo. Škoda, da nimamo kaj posebnega poročati. V starih letopisih in deloma v ustnem izročilu so zaznamovani naslednji gradovi kot roparski:

1. Blagovica. Na Velikem hribu pri vasi Gaberje je stal v srednjem veku grad roparskih vitezov. Obvladali so trgovsko pot, ki je vodila iz Ljubljane čez Savo pri Črnučah na Mengeš, Trojane, Celje in Ptuj.²

2. Bohinjska Bistrica. Pri vasi Bitnje je hrib, imenovan Ajdovski gradec. Naši starinoslovci so dognali, da so že Rimljani ta grič utrdili. V srednjem veku si je zgradil tam gori grad roparski vitez. Prežal je na trgovce, ki so tovorili čez Bohinj v Cerkno in Tolmin.³

¹ Mittheil. 1890, 98.

² Schumi, Archiv I. 246.

³ Costa, Reiseerinn. 179.

3. Hrenovice. V župniji se je v srednjem veku nahajal grad posebne vrste. Imenoval se je Jama, danes pa Predjamski grad. Vitezi so si poiskali varno zavetje v pripravnih kraških jami ali votlini. To so spremenili v udoben grad s tem, da so jamo prezidali in vhod tako zavarovali, da so ga primerno zazidali.

V 15. stoletju je gospodoval tukaj glasoviti Erazem Predjamski. Bil je izprva mnogočisljan junak, katerega je cesar Friderik III. pozval celo na svoj dvor in ga imel med svojim spremstvom. Toda vročerkvni vitez se je nekoč sprl s cesarskim maršalom Papenhajmom in ga zabodel. Zasledovali so ga kot morilca. Erazem je zbežal v svoj varni grad. Postal je roparski vitez, prava nadloga za vso Notranjsko. Iz tega varnega zavetja je ropal na blizu in daleč, plenil in požigal. Cesar je ukazal tržaškemu glavarju Ravbarju, naj oblega Jamski grad in ujame drznega roparja. Ravbar je prišel z močnim vojaškim krdelom pred grad in pričel obleganje. Hotel je Erazma in njegovo posadko izstradati. Toda iz grada je vodil skrivni podzemeljski rov v Vipavsko dolino, odkoder si je Erazem preskrboval živeža. V zasmeh je vrgel včasih kar četrt pečenege vola ali svežeža sadja med oblegovavce. Toda slednjič ga je vendar zadela usoda. Neki grajski hlapec je podkupljen razodel Ravbarju, da hodi Erazem vsak večer v sobo grajskega vratarja; obljubil mu je, da bo dal z baklo znamenje, kadar se bo mudil zopet tamkaj. Ko se je zvečer zbleščalo dogovorjeno znamenje, nameri Ravbar top proti onemu kraju. Kamenita krogla je prodrla grajski zid, ki je pod svojimi razvalinami pokopal roparja-viteza, zadnjega svojega rodu (1483).

4. Knežak. Na Kalcu so v 14. stoletju prebivali roparski vitezi Štembergi. Napadali so trgovce po Notranjskem in po Istri. V gradu so se shajali pogosto razni taki klativitezi, ki so napravljali skupne roparske pohode po državi oglejskega očaka.⁴

(Dalje prihodnjič.)

⁴ Primeri: Izvestja M. dr. 1895, 217.

⁵ Izvestja M. dr. 1891, 26.

Po okrogli zemlji.

Pregled svetovne politike. Na obzorju svetovne politike se vedno hitreje pode temni oblaki, votel grom se oglašča sedaj od vzhoda, sedaj od zahoda in nihče ne ve, če ne pridrevi nenadoma nad ves svet huda ura, hujša od katerekoli prejšnje. Ni čuda, da je skrbni oče vseh narodov, papež Pij XI. v očigled raznim nič dobrega obetajočim znamenjem naslovil na generalnega vikarja mesta Rima, kardinala Pompilija, pismo, v katerem pravi, da z veliko skrbjo in z nezmernim strahom vidi pred svojimi očmi vstajati grozoto novih sporov in spopadov.

Na lozanski konferenci, kjer se sklepa ne le turško-grška mirovna pogodba, temveč — in to je glavno — se odločuje, v koliko bo kapitalistična zapadna Evropa mogla še izkoriščati neizčrpano bogastvo vzhodnih zemelj in v ta namen držati orientalske narode z njihovo pokroviteljico Rusijo vred na vajetih, se pogajanja v resnici niso še premaknila z mrtve točke, pač pa so se celo prekinila. In parkrat je celo precej glasno zarožljalo s sabljo na turški in angleški strani, pa zaenkrat se zapadne vlade ne upajo še tvegati vojske — zakaj narodi sami so siti preliivanja krvi — in kdor danes izgubi vojsko — izgubi svojo glavo.

Gre v glavnem za tri reči v pogajanjih med Turčijo in zapadnimi velesilami. Najprvo za kapitulacije, t. j. za varstvo in pravice inozemcev in inozemskih podjetij v Turčiji. V tem oziru so Angleži že veliko odnehali, če pa odnehajo popolnoma, so izgubili bitko in kar je več kot bitka — ogromne milijone dohodkov. In pri tem Angleži ne bodo popustili čez gotovo mero. Obžalovati je le, da brezsrčni kapital pri tem samo nase misli, prav nič pa na stotisoče kristjanov, v prvi vrsti Armencev, ki so na milost in nemilost izročeni turškim nasilstvom. Drugo vprašanje so morske ožine, s čemer misli Anglija Rusiji na prste stopiti, kadar ne bo dovolj pridna. V tem oziru je Turčija precej popustila. Tretji oreh pa je Mosul — petrolejski vrelci. Tu pa niti Turki niti Angleži niso za las popustili — znamenje, da je tam glavni vir blaženega kapitala. Zato se je na konferenci sklenilo, da se to vprašanje odgodi in se pozneje sklene posebna tozadevna angleško-turška pogodba.

Glavni vzrok neuspeha pri lozanski konferenci je precejšnja napetost med Francozi in Angleži. Slednji se nič kaj ne navdušujejo za francosko zasedbo Porenja, kar daje Nemcem precejšnjo moralno oporo, zato pa Francozi na lozanski konferenci Angležem v isti meri

vračajo. Kadar so Angleži hoteli na Turke najbolj pritiskati s tem, da so povdarjali popolno solidarnost, ki da vlada med vodilnimi osebami zaveznikov v veliki antanti, tedaj pa so Francozi Turkom povedali tako na glas, da so po celem Londonu slišali: Francozi smo pripravljene tudi sami pogoditi se s Turki, četudi Angleži ne odnehajo. To je bil za Angleže sunek v hrbet in ni čuda, da Turki pridno izrabljajo to angleško-francosko nesoglasje in pritiskajo na obe strani. Za vsak slučaj pa so stopili radi izkoriščanja naravnih bogastev v Mezopotamiji (kjer leži tudi Mosul) v pogajanja tudi z ameriškimi dolarskimi milijonarji, ki obetajo Mezopotamijo spremeniti v raj, če se jim podele potrebne koncesije. Angleži seveda na vse to z veliko ljubosumnostjo gledajo, Turki pa se smejejo in delajo lepe obraze.

Drugi vzrok neuspehov v Lausanne pa je najbrž tudi Rusija, ki ima s Turčijo tako tesne zveze, da je le-ta nikakor ne more pustiti na cedilu. Rusija pa nikakor ne bo dopustila, da bi v Lausanne prišli do sklepov, ki bi njej hodili v škodo.

Pogled vsega sveta pa je danes obrnjen v P o r e n j e, najbogatejše nemško ozemlje, ki so ga zasedli Francozi. Kakor znano, so Nemci prenehali z odplačevanjem vojne odškodnine, češ, da je več ne zmorejo. Zato so Francozi vedno in vedno zahtevali na seji veliko-antantnega sveta, da naj se izvede radi nemške odpornosti zasedba Porenja in sicer desnega brega, takozvanega Poruhrja (ki je del Westfalskega, kjer dela v rudnikih tudi mnogo Slovencev). Levi breg Rena je itak že zaseden po verzajski mirovni pogodbi in sicer južni del (od Mainza do Koblenza) za 15 let, srednji (od Koblenza do Bonna) za 10 let in severni del (do nizozemske meje) za 5 let. Francoski zahtevi so se pa vztrajno upirali Angleži in ko Francozi niso nič več upali, da bi Angleže omehčali, so v zvezi z Belgijci na lastno roko zasedli desni breg Rena, takozvano Poruhrje (ozemlje ob reki Ruhr).

Kdor pozna ogromni gospodarski pomen Poruhrja za Nemčijo, ta ve, kako globoko in smrtnonevarno so Francozi s tem urezali v meso nemškega naroda. Če pomislimo, da je Poruhrje srce nemške industrije, da se n. pr. od 119 milijonov ton premoaga, ki ga Nemčija na leto izkoplje, 115 milijonov ton dobiva samo iz Poruhrja in da se skoro vsa umetna gnojila, s katerimi Nemčija vsako leto prisili svojo zemljo, da ji daje še enkrat toliko pri-

delkov kot sicer, morejo izdelovati samo v Poruhrju, potem imamo vsaj nekoliko pojma o tej žili dovodnici za nemško gospodarstvo.

Kaj hočejo Francozi s svojo zasedbo? Njihovi nameni so silno dalekosežni, zato so v ukrepah tako neodjenljivi.

Prvi njihov namen je, zagotoviti si s Poruhrjem nemško odškodnino. Brez te bi morala Francija finančno propasti. Ogromna armada na eni strani, na drugi strani pa uničeno francosko ozemlje na severovzhodu, ki ga je treba obnoviti, požira velikanske množine denarja. Brez nemške vojne odškodnine ga ni mogoče nikjer dobiti in posledica bi bila — zmanjšanje armade in propast razdejanega ozemlja. To pa bi samo Nemcem prav prišlo, ki bi se med tem gospodarsko opomogli, vojaško okrepili in prej ali slej Francoze napadli. In poslednje bi bilo hujše od prvega.

Drugi namen je za stalno preprečiti, da bi se Nemčija katerikrat opomogla. Zakaj močna Nemčija pomeni smrt Franciji. Glavno svojo moč pa dobiva Nemčija iz Poruhrja, tam je doma njeno bogastvo, tam je tudi njena glavna — orožarnica, dasi se stroji za izdelovanje orožja vrte drugod. Francozi so zaslutili, da Nemčija v zvezi z Rusijo z neko nervozno naglico obratuje v tej orožarnici in ker je Nemčijo vojna odškodnina pri tem delu ovirala, jo je kar preprosto odpovedala. Zato hočejo Francozi to orožarnico za vedno odtrgati od Nemčije in jo, če že ne priklopiti Franciji, vsaj dobiti pod svoj vpliv. Odtod v Porenju gibanje, ki so ga zanetili Francozi, da se Porenje odtrga od ostale Nemčije in ustanovi samostojna država. Seveda so Nemci tudi pregledali ta načrt in zato to gibanje med Nemci ne najde odmeva.

Francozi so v zvezi z Belgijci z močnimi vojaškimi oddelki zasedli vse Poruhrje z mesti Essen (436.000 prebivalcev), Düsseldorf (417.000 preb.) in Dortmund (300.000 preb.). Italijani so samo v toliko sodelovali pri zasedbi, da so poslali v zasedbeno komisijo svoje inženirje, ki naj bi pazili na to, da se za Italijo namenjeni premog redno odpošilja. Anglija se zasedbe z ničemer ni udeležila, Amerikanci pa so celo odpoklicali svoje čete, ki so jih imeil do sedaj na levem bregu Rena.

Zasedba je od začetka povzročala Francozom znatne težave, ker je nemška vlada dala svojim uradnikom nalog, da ne smejo prav v ničemer iti Francozom na roke. Ker so ves arhiv združenih premogovnih podjetij pravočasno prepeljali iz Essena v notranost Nemčije, so stali Francozi pred težko nalogo. Sami niso mogli voditi ogromnega upravnega aparata, ker jim je manjkalo potrebnih zapisnikov, nemški uradniki so izjavljali, da so pokorni samo nemškemu oblastem, nemška vlada je dala nalog, naj se vse dobave premoega Franciji in Belgiji ustavijo. Toda Francozi niso obupali. Pozvali so nemške uradnike na delo, v slučaju nepokorščine so jih postavili pred sodišče, istotako so obsodili velikega premogovnega podjetnika Thiessena, vse ruhrsko ozemlje so obkolili in zabranili vsak uvoz v nezasedeno Nemčijo. Železničarje, ki stavkajo, so nadomestili s francoskimi in zdi se, da bodo uspeli. Nemci so poslali Angliji in Ameriki odločne proteste proti kršitvi verzajske pogodbe in izjavili, da Francoske zasedbe, ker je krivična, ne bodo nikdar priznali, toda Anglija in Amerika se ne ganeta, dasi v srcu nista na strani Francije. Tako se bije med Francijo in Nemčijo najhujša gospodarska vojska. Gorje mu, kdor bo premagal!

Dasi se zdi, da bo Francija na celi črti uspela, vendar bi bilo tako prerokovanje prezgodnje. Nemčija

se namreč bori za to svoje gospodarsko srce tako enodušno in vzajemno, da je občudovanja vredna. Predpustom so velika mesta prepovedala vse plese, vsepovsod pa so prireditve, kjer se zbira denar za stavkujoče železničarje in rudarje. Na vratih trgovin groze napis: Francozom vstop prepovedan! Po gledališčih, varietjih, v kinopredstavah so vsak večer navduševalne prireditve, ki goje v narodu trdno zavest, da mora Nemčija zmagati. Razen tega zveza med Nemčijo in Rusijo postaja tem tesnejša, čim bolj Nemčijo pritiskajo na zapadu. In ruski kolos je za evropsko politiko vedno nekaj nepreračunljivega. Kamor bo stopila Rusija, tam se bo poznalo. Teden za tednom pa pišejo časopisi, kako mrzlično se Rusija oborožuje, kako sklepa zveze z muslimanskimi in indijskimi narodi, kako dosledno povdarja, da ne bo priznala nobenih sklepov evropskih državnikov, ki bi njej bili v škodo. Nemčija se pomika proti vzhodu in kadar bo popolnoma tam, takrat se bo ravnotežje v Evropi prevrnilo — potem pa Bog pomagaj!

Najjužnejši del nekdanje Rusije ob Vzhodnem morju tvori danes republiko Litvinijo (približno štirikratna Slovenija z dobrimi 3 milijoni prebivalci). Med Litvinijo in Vzhodno Prusijo, ki pripada Nemčiji, pa je ob reki Nijemen (Memel) ozek obmorski pas niti za pol Kranjske velik, ki ga ni antanta še nikamor pridelila, pač pa ga je dosedaj še sama upravljala. Po zemljepisni legi spada ta pas Litviniji. Pa tudi Poljaki so vedno ljubosumno pazili, kaj se bo zgodilo s tem koščkom zemlje, dasi mu niti sosedje niso, pač pa imajo po reki Nijemen pripraven dohod k morju.

Litvinska vlada si sama ni upala zasesti tega ozemlja, pač pa je na tihem najela dobrovoljce, ki so na svojo pest vkorakali v Memel, zasedli glavno mesto istega imena in zavlada. Poljska je glasno ugovarjala in grozila z vojsko, litvinska vlada pa se je izgovarjala, da je pri vsem tem nedolžna in da je to privatna zadeva litvinskih »fašistov«, Rusija pa je takoj namignila Poljski, da je zanjo najboljšje, če ugrizne v to kislno jabolko, zakaj ruske čete še vedno stoje na poljski meji. Zavezniki sô sicer poslali litvinski vladi ukaz, naj se Memel takoj izprazni, toda litvinska skupščina je sklenila, da se Memel priklopi Litviniji. Zaveznikom bo najbrže prav, ker imajo v Evropi dovolj drugega, važnejšega posla kot prepirati se za košček zemlje na severovzhodu.

Po drugih državah ni bilo ta čas posebnih novosti. Na Češkoslovaškem je neki komunist Soupal streljal na finančnega ministra dr. Rašina in ga tako nevrano ranil, da je kljub največji skrbi zdravnikov umrl za rano. Njegov naslednik je inženir Bogdan Bečka. Vzrok napada je bil ta, ker se je dr. Rašin zadnje čase zelo izpostavljal zoper socialiste in komuniste. Vlada je svoje vaje za vzdrževanje reda še bolj nategnila.

Rusija se je prelevila v zvezo štirih popolnoma neodvisnih zveznih republik, od katerih vsaka sme ob vsakem času izstopiti iz zveze. To so: ruska sovjetska republika, Belorusija, zveza kavkaških republik in Ukrajina. Velik madež sedanje Rusije je, da je začela zopet na najsilnejši način preganjati pravoslavno in katoliško cerkev ter javno na bogoskrunski način širiti brezboštvo. Pri vernem ruskem ljudstvu rodi to početje samo odpor in se zato versko življenje krepi in obnavlja.

Za Jugoslavijo, ki je sedaj v najživahnejšem volilnem vrvežu, je najvažnejše, da se je v italijanskem državnem zboru sprejela rapalska pogodba oz. st. margheritska pogodba in se bo končno vendarle uredilo

razmerje med Italijo in Jugoslavijo. Razmerje do Mažarske se je po diplomatskem nastopu obeh antant v Budimpešti nekoliko umirilo, pač pa je precej napetosti med Jugoslavijo in Bolgarijo radi rednih upadov četniških organizacij v Macedonijo.

Ob stoletnici rojstva Luis Pasteurja. Po vsem kulturnem svetu se je obhajala stoletnica Pasteurjevega rojstva (roj. 27. dec. 1822, umrl 28. sept. 1895) s slovesnostjo in hvaležnim spominom njegovih del, ki so pokazala nova pota v raziskovanju najmanjših, prostemu očesu nevidnih, ali vendar živih bitij. Vse naše ozračje, zemlja, predmeti, med katerimi se gibljemo, so jih polni; toda mi jih ne vidimo, ker so tako majhni, da je potreba posebnih povečevalnih priprav — drobnogledov (mikroskopov) — ki nam s tisočkratno povečavo pokažejo šele oblike in slike teh neznatnih zastopnikov rastlinstva. En milimeter dolžine je za nas že neznatna mera; če pa pomislimo, da znaša dolžina ene take rastlinice — glive, kakor jih imenujemo — 1 do 10 tisočink milimetra, potem si šele moremo predstavljati, kako majhne so in da upravičeno govorimo o »neizmerno majhnih živih bitjih«. In vendar imajo prav ta najmanjša živa bitja velikanski in usodni pomen v življenju. Pasteurjeva zasluga je, da je pokazal človeštvu vzročno zvezo med temi glivicami in obolenjem živalskega in človeškega telesa.

Naj v par kratkih potezah osvetlim Pasteurjevo delo in njegov pomen za človeštvo.

Ob času Pasteurja je vladal med znanstvenim svetom hud spor, nanašajoč se na naravo vrenja. Da nekatere tekočine, kakor mošt, očet, mleko in druge vrejo, je bila stara, že davno znana stvar. Slo je pa za vprašanje: kaj je vrenje po svojem bistvu, odkod prihajajo one snovi, ki povzročajo vrenje, in kakšne so. Pasteur je dokazal, da so neznatne, prostemu očesu nevidne rastlinice, glive kvasovke, povzročiteljice vrenja; da samo tedaj nastopi v moštu, octu oni pojav, ki ga imenujemo vrenje, če imajo dostop do tekočine te nevidne glivice. Prihajajo pa iz zraka; prah, s katerim je ozračje prenasičeno, kar mrgoli od samih takih nevidnih, živih glivic. Ker se zrak giblje, pridejo v odprto ali slabo zamašeno posodo glive kvasovke, se naselijo v tekočini in se začno s čudovito naglico razmnoževati. Posledica tega je, da začne tekočina naraščati in prekipevati v posodi in postane motna. Te neznatne glivice so torej vzrok, da začno nekatere tekočine vreti.

Pasteur pa je dokazal, da so podobne glivice, istako majhna rastlinska bitja, tudi vzrok, da se vino kvari. Da bi preprečil bolehanje in kvarjenje vina, ga je segrel Pasteur za kratek čas na 60 stopinj toplote. S tem je uničil vse glive v vinu, pokončal torej povzročitelje kvarjenja in vino se ni več kvarilo. Ta preprosti način ohranjanja, ki ga uporabljajo razen pri vinu posebno še pri mleku, je še danes splošno uveljavljen in se imenuje izumitelj na čast: *pasterizacija*.

Ko je Pasteur izrekel misel, da so tudi bolezni človeka povzročene po najmanjših živih bitjih, bakterijah, ter dokazal, da zamoremo ohraniti vse one predmete, na katerih s toploto ali drugimi sredstvi uničimo ta živa bitja, se je poprijel teh Pasteurjevih naukov z vso vnamo slavni angleški zdravnik Lister. Do tistih časov je bila namreč usoda operiranih ljudi silno žalostna. Po srečno uspeli in prestani operaciji se je začela rana gnojiti in se gnojila brez konca in kraja često tako dolgo, dokler ni

Luis Pasteur.

bolnik izdihnil. Pojavljala so se številna zastrupljenja krvi in terjala nešteti človeških žrtev. Zdravniki so si zastoj ubijali glave in poskušali preprečiti te žalostne posledice operacij, a pomoči niso vedeli.

Kaj čuda, da so se ljudje bali bolnice in operacije bolj kot največje nesreče in so umirali rajši doma brez zdravniške pomoči, namesto da bi šli v bolnico. Strah pred operacijo in bolnišnico, ki je ukoreninjen v našem narodu, je še ostanek iz tiste žalostne dobe in ga ni mogoče popolnoma pregnati, čeprav so se razmere od tedaj temeljito spremenile. Angleški zdravnik Lister je namreč, spodbujen po Pasteurjevih naukih, začel izpirati rano in njeno okolico s karbolovo raztopino, prekuhal je obvezila in instrumente, pral roke s karbolom, celo v zrak je dal potom brizgalke razpršiti karbolovo raztopino. In kaj se je zgodilo? Rane se niso več gnojile in zastrupljenja krvi so ponehala. Danes lahko smelo trdimo, da gnojenja in zastrupljenja krvi po operacijah ni več.

Neki znameniti učenjak je rekel: »Soho iz suhega zlata zasluži tisti, ki bi znal preprečiti gnojenje ran po operaciji.« Tista dva moža sta se našla; zaslužita jo Pasteur in Lister.

Najznamenitejše in najbolj znano Pasteurjevo delo pa je odkritje cepiva proti pasji steklini. Kdo še ni slišal o Pasteurjevem cepljenju, o Pasteurjevih zavodih? Če je koga ugriznil stekli ali stekline sumljivi pes, odide za dva tedna v Pasteurjev zavod, se da cepiti in brez skrbi se lahko vrne domov k svojemu navadnemu delu, prepričan, da se je s cepljenjem rešil strašne, neozdravljive bolezni, ki se konča z gotovo smrtjo. Kako grozne pripovedi so se ohranile iz prejšnjih časov, ko je človek zbesnel po ugrizu steklega psa in postal nevaren sebi in okolici; divjal je, kričal, begal okrog ali se zvijal v strašnih krčih. Zdaj takih nesrečnežev ne vidimo več; in če je morda še kje kateri, gotovo spada med one

maloštevilne, ki zaradi nevednosti ali malomarnosti niso bili pravočasno cepljeni. Kakor povsod, tako velja tudi v tem slučaju pravilo: čim prej, tem bolje; pravočasno cepljeni so z gotovostjo obvarovani pred steklino. Pasteurjeva dolgotrajna, težavna raziskovanja na tem polju so rodila človeštvu tisočerihih blagodejnih sadov. Odvzela so ugrizu steklega psa poprejšnjo grozoto in dala zanesljivega leka s cepljenjem. Dočim so bili poprej vsi ugriznjeni zapisani gotovi smrti prej ali slej, je znašalo število smrtnih slučajev po uvedbi Pasteurjevega cepljenja manj kot pol odstotka, torej na 200 slučajev niti eden smrtni. Všteti pa so v to število tudi oni, ki so umrli za časa cepljenja na kaki drugi bolezni, in oni, ki so prišli prepozno, pri katerih je torej izbruhnila steklina že v dobi zdravljenja.

Prvi Pasteurjev zavod je bil otvorjen v Parizu l. 1888. Zgrajen je bil iz prostovoljnih darov francoskega naroda kot zavod za proučevanje in pobijanje stekline in drugih nalezljivih bolezni. Danes so podobni zavodi razširjeni že po vsem svetu. Tudi Jugoslavija ima že štiri, in sicer v Nišu, Novem Sadu, Zagrebu in kot podružnico zagrebškega v Veliki Gorici. Vsi ti delujejo po Pasteurjevih navodilih in njegovi metodi za blagor človeštva, za rešitev nesrečnih.

Z iznajdbo cepiva proti steklino je Pasteur oveko-večil svoje ime med človeštvom in neminljiva vrednost njegove iznajdbe je najlepši spomenik, ki si ga je postavil sam s svojim umom.

Kar se tiče Pasteurjeve osebnosti, poudarjajo njegovi življenjepisci posebno njegovo vztrajnost, marljivost in smotrenost v delu; njemu ni bilo dovolj, da je odkril nekaj novega; on je preiskal, predelal in izčrpal vsako stvar

Pasteurjev spomenik.

Od steklega psa ugriznjen deček prosil pomoči učenjaka.

do dna. Svojim učencem je bil očetovsko naklonjen prijatelj in bodrilec k delu; po naravi nežen in rahločuten je ljubil iskreno svoje roditelje in vse, ki so ga uvajali v znanstveno delovanje. Bil je navdušen Francoz in rodoljub in bil je globoko veren katoličan.

Doktorica Malka Šimec.

Bivše pokopališče v Gorici. Bivše veliko in lepo pokopališče v Gorici, ki se je nahajalo na koncu ogromnega drevoreda na strani pri Kronbergu, je nudilo tik po vojni eno najgroznejših in najžalostnejših slik. Saj ni čuda, ko je tam divjala ena najstrašnejših bitk. Granate so izkopavale mrliče, vojaki so napravili jarke med visokimi cipresami, ki so bile ponos starega pokopališča. Neredko se je zgodilo, da so pometali vojaki krste iz grobnic in se v njih »udobno« nastanili. Po vojni tega pokopališča ni kazalo obnoviti, ker je kraj nekoliko močvirnat in je bilo razdejanje preveliko. Goričani imajo novo pokopališče, ki je za silo urejeno, daleč zunaj mesta na polju v smeri proti Mirnu.

Razdejano goriško pokopališče.

Obnova Gorice. Precej naglo, lahko trdimo, je vstala Gorica iz razvalin. Redke so hiše, ki bi danes ne bile popravljene ali znova dozidane. Tudi mali trg »Placuta«, kot mu pravijo Slovenci, je že pozidan, v razvalinah je še edino cerkev sv. Vida, kot je stala prve dni po vojni. Edino stolp stoji skoraj nedotaknjen in zvonovi glasno oznanjujejo, da je tu stala nekdanja lepa cerkev. Trdè, da ne bodo več pozidali cerkve na starem mestu, ampak drugje, ker je kraj neprimeren. Kam bodo deli razvaline, ki glasno pričajo o barbarstvu vojne?

Rdeče znamenje. Zadnja »Mladika« je prinesla kratek popis vojaških pokopališč na Primorskem. Omenjeno je bilo tudi ogromno pokopališče v Redipulji, kjer počiva nad 40.000 vojakov vseh narodnosti. Naj opišem v par potezah prizor, ki ga nudi to pokopališče ponoči. — Če se pelješ z večernim vlakom iz Gorice proti Trstu, zagledaš na desni strani blizu postaje v Redipulji žareti iz teme rdečo luč. Spočetka ne moreš razločiti, odkod prihaja ta krvavordeči svit. Toda kmalu razločiš jasno, da prihaja s holma, ki leži ves obdan z žičnimi ograjami in grobovi v globoki temi. Le z ogromnega obeliska, ki stoji na vrhu holma, se sveti rdeča električna luč — rdeče električne žarnice so vdane v spomenik v obliki latinskega križa. Vlak beži mimo, rdeči križ se

Razvaline cerkve sv. Vida v Gorici.

premika, oži, izgine in ob strani se pojavi drugi, potem tretji... Na vsaki strani spomenika je po en križ, ki sveti na vse štiri strani sveta in še v nočni temi in viharju zaznamuje prostor, kjer leže tisoči, ki so odtrgani od doma ter tiho objokovani. Ta prizor je nekaj lepega, v temni noči tako svečanega, da še potniku v vlaku nehotе zastanejo misli pri tisočih na holmu.

Cigaretni dim na Mount Everestu. Alkohol, tobak in takele stvari športniki bolj po strani gledajo in pravijo, da so te naslade telesu škodljive ter da zmanjšajo našo odporno silo. Tem zanimivejši so podatki, ki jih izvemo iz govora G. Fincha, voditelja letošnje ekspedicije na Mount Everest, najvišjo goro sveta, 8880 metrov. Govoril je v londonski geografski družbi in je rekel, da vpliva kajenje cigaret v velikih višavah neverjetno olajševalno. Ko je šotoril z dvema tovarišema v višini 7620 metrov, so silno trpeli na pomanjkanju zraka, kar dušilo jih je. Vedeti moramo, da z veliko višino ponehuje kisik, ki je za dihanje neobhodno potreben, zraka nam začne primanjkovati, glava nas boli, slabo nam prihaja, skozi ušesa, nos in usta se udara kri. Vsi obupani so začeli kaditi cigarete in so bili naravnost očarani, tak je bil učinek. Ko so potegnili dim parkrat globoko vase, jim je postalo tako lahko in prijetno, da so se kar spogledovali. Pljuča so delovala popolnoma normalno, so se čisto vživela v naravno življenje in niso več otežkočala mišljenja. Delovala so naprej kakor v navadnih razmerah in niso več zahtevala običajne paznosti. Finch je med drugim tudi dejal, da bodo prihodnje leto gotovo prišli

na vrh; letos so prišli do 8321 metrov in so morali nazaj, tako silni so bili viharji. Profesor Halbane v Londonu pravi, da je omenjeno lahko dihanje posledica ogljikovega oksida, ki se razvija pri kajenju; ravno v velikih višinah se ta nenadni učinek seveda bolj pozna. Naši turisti te olajšave ne poznajo, višine so premajhne.

Obvezno delo. Eden najbolj glasnih klicev izmed vrst onih, ki delajo, duševno ali telesno, je zahteva, kakor jo je že davno zapisal sv. Pavel: »Kdor ne dela, ta naj tudi ne je.« — Torej obvezno delo. Nemčija zahteva, da se vsak dijak, vsak visokošolec po počitnicah izkaže, kaj je delal. Zato hodijo visokošolci pomagat kmetom, revnim vdovam kosit, drva napravljat, vrte obdelavat itd. Dijak, ki se vrne s počitnic in ne prinese takega potrdila, izgubi pravico do kakršnekoli državne podpore.

Še bolj pa je obvezno delo doseglo vzvišeni cilj na Bolgarskem. Po določbah mirovne pogodbe Bolgarska ne sme imeti stalne obvezne vojske. Vlada Stamboljskega se je tem določbam sicer postavno uklonila, a vendar je hotela na korist domovine še nadalje uporabljati pripravljenost ljudstva, da odpošilja vsako leto svoje mlade sinove od domačih ognjišč v službo domovine. Zato je vlada sklenila zakon, s katerim je izpremenila obveznost vojaške službe v obveznost dela za občni blagor. Ta zakon obvezuje vsakega bolgarskega državljana, moškega in ženske, k delu za javnost in sicer moške od 20. do 40. leta, ženske od 16. do 30. leta. To obvezno delo traja za moške od 3 do 8 mesecev, za ženske 4 mesece.

Kaj delajo ti vpoklicanci in kako? Obvezno delo je razdeljeno po okrajih; vsak okraj tvori zase zadružo za obvezno delo. Vsaka zadruža ima po tri skupine. Prva skupina je proizvajalna: Ta skrbi za prehrano vpoklicancev. V njej so vrtnarji, peki, mesarji, kuharji. Vse te stroke se obenem poučujejo po strokovnih mojstrih, obvezanci pa so učenci, ki zaeno oskrbujejo vse druge vpoklicance s prehrano. Druga skupina skrbi za prevoz, za stražo, za orodje, za obleko. Tretja skupina je oddeljena za tehnična dela. V njej so tesarji, kleparji, kovači, zidarji, mizarji, slikarji, tudi šoferji in mehaniki.

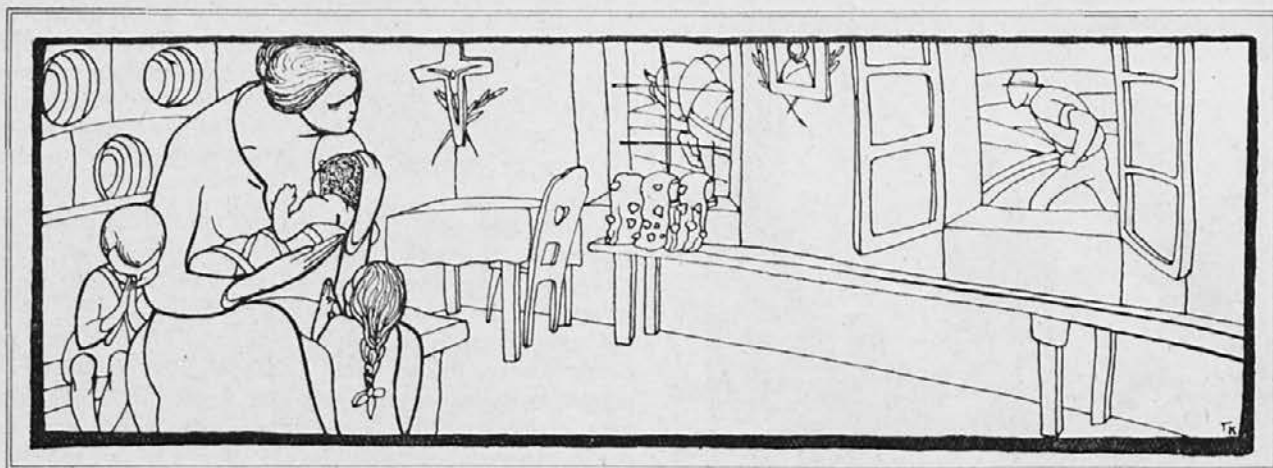
Razen teh glavnih skupin so ustanovljene po krajevnih razmerah posebne postaje: za svinjerejo, za ribolov, za živinorejo, za čevljarje, za krojače, za apne-nice itd.

Mnogi, zlasti gosposki državljani, so spočetka pisano gledali to postavo. Danes se ji vse z veseljem klanja. Celo car sam gre na delo in odsluži predpisane mesece v splošno korist.

Uspehi so velikanski. Krog mest so se izpremenili pustí pašniki v rodovitne in cvetne vrtove, zgradili so nove železnice, popravili ceste, regulirali reke, izboljšali travnike — poleg tega pa mnogo ljudi navadili dela in izučili obrti. Očividci trdijo, da ni nobena država po vojski tako silno napredovala, kakor Bolgarija.

Poročila pravijo, da so tudi ženske vpoklicali, česar sprva niso storili. Ženske so zaposlili v pisarnah, v bolnišnicah, gospodinjstkih šolah, v tečajih za šivanje, čebelarstvo, svilorejo, perutninarstvo, sadjarstvo in drugod.

Tako obvezno delo je v primeri z množicami vojaštva, ki nič ne stori za splošno korist, res pravi blagoslov.

Gospodar in gospodinja.

V sadovnjaku. Marec je pravi sadjarski mesec. Ko se jame priroda probujati k novemu življenju, je najugodnejši čas za sajenje in požlahtnjevanje sadnega drevja. S snaženjem nadaljujemo in najkasneje do konca tega meseca končamo to delo. Največ preglavice nam dela starejše zanemarjeno drevje. Zato pa prizanašajmo debelejšim vejam kolikor mogoče in skušajmo kako drugače razredčiti vejevje. Kjer pa vendarle mora pasti kaka debelejša veja, jo odžagajmo pravilno in skrbimo, da se bo rana čimprej zacelila. To dosežemo, ako žagamo veje tik pri deblu ali tik pri pazduhi in ne puščajmo tistih grdih čepov, ki se nikdar ne zacelijo, ampak sčasoma odgnijejo in provzročajo votline po deblu in vejah. Vsako vejo odžagajmo vedno v zdravem lesu in tako, da se ne začesne. Čim starejše je drevo, tem počasneje celi rane. Da pospešimo zdravljenje, moramo rane, ki imajo čez 5 cm v premeru, obrezati vsaj ob robu z ostrim nožem in zamazati s cepilno smolo. Votline na starem drevju zazidajmo s cementom ali apneno malto in jih pokrijmo z deščico, da deževnica ne more zamakati v votlino. Ozeblina po deblu mladega sadnega drevja in ranę, ki jih je naredil zajec, je treba zamazati s cepilno smolo, preden se les posuši in jame pokati. Kdor nima smole, naj maže z mešanico iz ilovice in kravjaka, potem naj pa deblo tesno povije z vrečevino. Pod tako obvezo, ki jo pustimo na drevesu tako dolgo, da začne odpadati, se koža obnovi in drevo je rešeno. Ko drevje snažimo, imamo najlepšo priliko, da pokončamo gosenične zapredke po vejah, zimsko zalego listnih ušic po poganjkih mladih jablan, bolhače po hruškah in razne druge škodljivce. Mlademu drevju z napeto gladko kožo je treba puščati tako, da z ostrim koničastim nožem prerežemo kožo po deblu v ravni črti od vrha do tal na dveh, treh straneh. Paziti pa moramo, da ne zaidemo z nožem v les, ampak da prerežemo samo kožo. Pri saditvi mladega sadnega drevja na stalno mesto je upoštevati zlasti sledeča pravila: Sadi čimprej, pa v lepem vremenu, nikdar ne v dežju! Najprej zabij v dno jame kol, potem nasuj v jamo zemlje in ruševine in sploh dobro prst, da je jama skoro polna. Preden drevo posadimo, obrežimo korenine in vrh. Posebno koščicastemu sadnemu drevju moramo prav na kratko obrezati vrh. Sadimo drevje rajši bolj plitvo, nego pregloboko, zlasti na vlažnih tleh in na plitvinah. Prvo leto drevo samo narahlo pripnemo h kolu, trdno ga privežemo šele drugo pomlad. Kolobar okrog

drevesa obložimo z drobnim gnojem, ki ga pokrijemo z vejami. Ako je pomlad suha, je treba na novo posajeno drevje zalivati.

Marec je najugodnejši mesec za požlahtnjevanje pečkastega sadnega drevja. Kdor ima veliko divjakov ali več drevja za precepljenje, naj si preskrbi primeren zaboječek s kljuko. Vanj se zloži potrebno orodje, brusni kamen, smola, vezilo in cepiči, zaviti v vlažno krpo. Prav drobne divjake cepimo z dolažo, kot prst debele na sedlo, še debelejšo pa v zarezo, v razkol ali precep.

Na vrtu. Ako je bil februar za setev neugoden, moramo na vsak način v prvi polovici marca meseca sejati redkvico, petersilj, korenje, čebulno seme, špinačo, grah, bob, solato in potakniti čebulek in česen. Kdor hoče pa pridelati bolj rano zelenjad in okrasiti vrt s cveticami, naj hiti s toplo gredo, kamor poseje kolerabe, rano zelje, ohrovt, karfijole, zeleno, paradižnik, por; ako je dovolj prostora, seje nanjo tudi solato, vmes pa redkvico. Nekoliko prostora odločimo za poletne cvetice: za astre, balzamine, šeboje, petunije, nageljne, floks, cinije, verbene itd. V zavetnih legah ob kakem južnem zidu sejemo tudi že na planem na sejalne gredice kapusnice, rdečo peso, solato in redkvico. Setev je treba zaliti in dokler ne vzkali, pokriti z vejami, da je v senci in zavarovana pred hudim mrazom. Zadnje dni marca že lahko presajamo solato iz tople grede na vrt in sadimo rani krompir. Semensko rastlinje (kapusnice, korenje, repo, čebulo itd.) je tudi treba posaditi na solčne gredice. Na stalno mesto sejemo v tem mesecu še pomladansko repico, rdečo peso, presajamo drobnjak, hrenove korenine in rabarbaro.

Koncem marca je čas, da je vrt tudi osnažen, pota uravnana in na novo posuta, drevje in grmičevje obrezano. Ako vreme dobro kaže, odkrijemo tudi vrtnice, če mogoče, ob oblačnem, deževnem vremenu. Na kol jih še ne smemo privezati. Ako pade sneg, jih lahko pritisne zopet brez škode k tlom. Nekaj stopinj pod ničlo jim nič ne škoduje.

V čebelnjaku. Najvažnejše opravilo pri čebelah v tem mesecu je pomladno pregledovanje — revizija — plemenjakov, ki se mora izvršiti šele potem, ko so se čebele popolnoma osnažile in pričele redno izletavati. Tege dela se lotimo ob toplem in mirnem vremenu. Razmeroma lahko delo ima čebelar, ki

goji čebele na premakljivem delu. Panj narahlo odpre, bodisi odzgoraj ali od zadnje strani, kakor je pač narejen, in najprej očisti dno. Potem pregleda stranske ali zadnje sate, da se prepriča, kako je z medom, in šele nazadnje, če se mu zdi potrebno, poseže previdno prav do gnezda, da vidi, kako daleč je panj z zalego. Ne morem odobravati postopanja nekaterih čebelarjev, ki pri pomladnem pregledovanju razdenejo vse plodišče in ga celo zlože iz panja zgolj zato, da pasejo svojo radovednost. Iz vedenja čebel takoj lahko spoznamo, ali je panj v redu, ne da bi bilo treba trgati gnezdo narazen. Kvečjemu vzamemo iz panja en ali dva stranska sata, ki nista zasedena, da si napravimo prostor. Potem pa previdno samo razmaknemo toliko satov, da pridemo do zalege in se prepričamo o njeni razsežnosti in o živalnosti panja. Ko se o vsem potrebnem poučimo, poravnamo satje, panj zapremo in zopet dobro odenemo, ker v tej dobi potrebujejo čebele največ toplote.

Revizijo kranjskih (kmečkih) panjev dela več preglavice. Tu moramo vsak panj potegniti iz čebelnjaka in ga položiti na mizo ali klop. Z dletom odrinemo, kar mogoče brez sile, dno, privzdignemo panj brez dna in ga narobe položimo na mizo. Nato hitro osnažimo s strguljo dno in ga postavimo na stran. Sedaj pogledamo v notranjost panja, kolikor se pač da. Živalnost presodimo po tem, koliko satja čebele obsedajo, zalogo medu precenimo po teži. Bolj težavno je ob tem času presoditi zalego. Vendar tudi v tem oziru dosežemo, kolikor je treba, ako z dimom poženemo žival v notranjost panja in previdno nagremo satje v sredi gnezda vsaksebi, da vidimo precej globoko v notranjost. Ko na ta način presodimo stanje družine, pritrdimo zopet dno na panj in ga hitro denemo nazaj na staro mesto. Kdor ima več panjev, mora sproti za vsakega posebej zabeležiti, kar je opazil, zlasti kako je z medom, muho, zalego in matico, sicer se vse pozabi in pregledovanje je brez pomena. Da že vnaprej preprečimo ropanje, ki se ob tem času kaj rado razvname, delajmo hitro, mirno in sigurno. Ne razlivajmo medu, brezmatične panje takoj združimo in žrela imejmo priprta prav na ozko. M. H.

O naši prehrani. „Nazaj k preprostosti!“ čuješ vedno glasneje iz vrveža potratnosti in luksusa. Toda ne le glede na razkošne zabave, razkošno obleko itd., ampak tudi glede prehrane velja isti opomin.

Da tudi v prehrani ni vse prav, je največ krivo nepoznanje hrane, namreč kaj je njena naloga, kako jo dosežemo, in sicer z najmanjšimi stroški spričo sedanje draginje. — Ni namen teh vrstic, izčrpno obdelati tozadevno snov; le nekaj smernic bodi podanih, kako gospodinja razmišljaj o prehrani in jo potem uredi, da se bo družina telesno dobro počutila in da bo obenem njeno gospodinjstvo varčno.

Človeško telo raste in se vedno obnavlja, razkroj in obnova dušičnate stanične snovi se venomer vršita; razen tega oddaja telo svojo toploto okolici, ki ga obdaja; v obliki dela pa izgublja mnogo žive sile, moči. Za vse to mu je treba nadomestila, treba mu je hrane.

Naloga hrane je torej, da telesu dovaja potrebnih snovi, ki jih je porabilo pri razkroju, za rast in obnovo, in da nadomešča izgubljeno toploto in živo silo, moč. V prvo svrhu je treba telesu beljakovin, za toploto pa toščice in ogljikovih vodonov (t. j. škroba in sladkorja). — Vedeti moramo, da tudi beljakovina lahko proizvaja telesno toploto, da tako lahko nadomešča toščice in ogljikove vodane; toščica in ogljikovi

vodani pa nikdar ne morejo nadomestiti beljakovine; med seboj se pa toščice in ogljikovi vodani lahko nadomeščajo.

Ker so vse te redilne snovi zmožne, telesno toploto proizvajati, vzamemo tudi toplotno mero, kalorijo,¹ kot mero, da zvedemo, koliko hrane potrebujemo.

1 g toščice nam da 9'3 kalorije,
1 g ogljikovih vodonov 4'1 kalorije,
1 g beljakovine pa 4'1 kalorije.

Dognali so tudi, koliko kalorij približno rabi človeško telo; pri srednje težkem delu je treba 3000 kalorij, pri težkem delu se porabi 4000—5000 kalorij, če pa človek ne dela, zadostuje 2000 kalorij dnevno.

Nikakor si pa ne moremo vseh teh kalorij pridobiti le po toščici, škrobu in sladkorju; kajti človeško telo ne rabi hrane le za razvoj toplote, žive sile, moči, — kakor je že bilo zgoraj rečeno, — ampak tudi za nadomestitev obrabljenih snovi in ker pri tem niti toščice niti ogljikovi vodani ne morejo nadomestiti beljakovine, se mora med dnevno zaužito hrano vedno nahajati tudi kaka beljakovina. Koliko beljakovine je pa človeškemu telesu za rast in obnovo potrebno, je precej natančno dognano. Po Voitu znaša dnevna poraba redilnih snovi pri odrastlem človeku in pri srednje težkem delu:

56 g toščice,
500 g ogljikovih vodonov,
118 g beljakovine.

Hindhede pa po svojih poizkusih govori zoper toliko množino beljakovine ter stavi potrebno dnevno množino beljakovine na 60 g. Za to razpravo vzmimo naslednja števila — nekako zlato sredo:

Povprečna vsakdanja poraba redilnih snovi pri odrastlem človeku pri srednje težkem delu je:

80—100 g beljakovine (v obliki jajc, mesa, fižola ...), kar da . . .	328—410 kalorij,
56—60 g toščice (v obliki masti, olja, surovega masla ...), kar da . . .	520—558 "
500 g ogljikovih vodonov (v obliki sladkorja, moke ...), kar da . . .	2050 "

torej dnevno kalorij: 2898—3018.

To število kalorij, ki jih mora proizvajati zaužita hrana, je nekako srednje okroglo število. Lahko jih pa mož porabi več, žena manj in še manj otroci. Ker je za varčno in obenem za previdno gospodinjstvo silne važnosti, koliko in kakšne hrane mora imeti povprečno vsak odrastli človek, da ne hira njegovo telo, bomo sestavili za en teden jedilnikov, in sicer za 7 dni mesne (navadne meščanske hrane), za 7 dni pa skoro brezmesne hrane, kakor jo uživajo navadno na kmetih. Jedilniki so sestavljeni za štiri odrastle osebe dnevno — torej povprečno za eno družino. Ker v nobeni družini ne porabljajo vsi enako veliko hrane, nekateri več, nekateri manj, zato se razlika izenači. Pri tem podrobnem računu pa imamo sledeči namen: Račun naj pokaže, koliko hrane (mesne ali brezmesne) mora imeti družina (če je številnejša od 4 članov, si to vsak sam izračunaj), da je prehrana zadostna in da se ne pojavijo zle bolezenske posledice stradanja. Pri jedilnikih bomo ocenili vrednost dnevne hrane po današnjih tržnih cenah. Iz teh vsot pa vsak sklepaj, kolik mora biti zaslužek družinskega očeta ali pridelek na zemljišču, da more oskrbeti svojcem samo golo hrano brez obleke, stanovanja, kuriva, luči itd. (Dalje prihodnjič.)

¹ Kalorija t. j. ona množina toplote, ki jo rabimo, da segrejemo 1 liter vode za 1° C.

Riž z ohrovtom. Majhno ohrovtovo glavo zreži na široke rezance, deni v kozo za žlico masti, par koscev čebule in ohrovt in duši pokrito s par žlicami vode; ko se ohrovt nekoliko zmehta, mu prideni pol litra riža, zalij s poldrugim litrom juhe ali gorke vode in kuhaj še 15 do 20 minut. Na mizo postavi s čisto juho za prikuho ali kot samostojno jed.

Fižolova solata z zelenim peteršiljem. Fižol skuhaj, še gorkega odcedi, stresi na krožnik, potresi z drobno zrezanim peteršiljem in zabeli z oljem in kisom.

Fižol z vinom in slanino. Skuhaj četrt litra fižola; razgrej v kosi 5 *dkg* drobno zrezane slanine; ko se razbeli, prilij ji osminko litra rdečega vina, vlij na kuhani fižol in dodaj še par žlic fižolovke. Ko vse še četrt ure vre, je jed gotova.

Krompir z jabolki. Skuhaj olupljen, na debele zrezke zrezan krompir, ga osoli, posebej pa kuhaj kislolupljena jabolka, ki jih zreži na zreske; ko je krompir kuhan, ga odcedi in k jabolkom prideni, naj se vse skupaj nekoliko pokuha; zabeli z mastjo, v kateri si zarumenila žlico drobtin. (Krompirja kuhaj še enkrat toliko kakor jabolka.)

Jabolčno praženje. Vlij v lonec tri osminke litra mleka, ubij dve jajci v mleko, osoli, prideni eno žlico sladkorja, $\frac{1}{2}$ litra moke in štiri jabolka, ki si jih prej olupila in na liste zrezala, ter vse skupaj dobro zbrodi. To zmes vlij na obrobljeno ploščo (pleh), v kateri si razbelila par žlic masti; postavi v pečico; ko je praženje na vrhu rumeno, ga obrni in še peci četrt ure. Pečeno praženje zdrobi z vilicami, stresi na krožnik in postavi s čežano na mizo.

Makaroni s suhim svinjskim mesom. Nalomi v skledo 20 *dkg* makaronov na dva prsta dolge koščke in jih polij z vrelo vodo. Odcedi jih in kuhaj v vreli, slani vodi 20 do 25 minut. Nato jih stresi na rešeto in polij z mrzlo vodo. V kozo deni eno žlico masti in košček čebule. Ko čebula zarumeni, prideni dve žlici drobno zrezanega, suhega mesa ali klobase, nekoliko premešaj in prideni odcejene makarone. Vse skupaj še duši par minut in večkrat premešaj. Makarone postavi kot samostojno jed s solato na mizo.

Rezanci s prekajenim svinjskim mesom. Napravi široke rezance, skuhaj jih kakor makarone in vse prav tako kakor makarone pripravi.

Kosmetika. Beseda kosmetika je grška in pomeni olepšavanje, okras, nakit, olepotičenje. Kosmetična imenujemo vsa sredstva, bodisi notranja ali zunanja, za povzdigo ali ohranjenje človeške telesne, zdrave lepote. Kosmetika je torej nauk o negovanju lepote. Naš spis pa se ne bo pečal pod tem naslovom samo z navodili za barvanje las in pripravlanje mazil in belilnih voda, ampak zlasti kako se je treba oblačiti, obuvati, živeti po pameti in po zakonih narave in bo govoril tudi o glavnem: o dušni izobrazbi, ki naj odseva iz vedenja, besede in obleke človeka.

In tako pridemo najprej do besede toaleta, ki je pri nas znana že v vsaki hribovski vasi, pa se rabi dostikrat neprimerno. Beseda toaleta prihaja iz francoske (toile, toale) in pomeni platno, tkanino. Toaleta je pomenila

poprej stvar obvitno ali pokrito s tkanino, imenovali so tako posamezne dele pohištva, tako tudi s tkanino obšit stol, ki je bil v spalnicah, ko še ni bilo po hišah in palačah angleških stolov. Od pohištva se je razširilo ime na sobo, kjer so se oblačile gospe; v našem času pa ne pomeni beseda toaleta samo obleke in vsega drugega, kar ima oblečen človek na sebi, ampak tudi kar ima sploh obleke. Francozi in za njimi ves civilizirani svet razlikuje obleke za različne nastope kot majhna, velika in gala toaleta. Majhna toaleta je gladka, preprosta obleka za sprehod ali obiske pri domačih; velika toaleta je za slovesne prilike in obiske, gala pa za državne praznike; tedaj si nadene moški svet redove in pasove, ženske najlepši pernat klobuk, zlatnino, svilo. Na kmetih bi morda razdelili to tako-le: delavniška obleka, praznja obleka in svatovska. Naše narodne noše so res prava gala-toaleta.

Obleka dela človeka pa ga tudi razodeva. Način, kako se oblačimo, kaže večinoma naš okus, premoženje, nrvnost. Gole nas je poslala narava na svet. Narava nam je dala čut potrebe po obleki neglede na mrz in mokroto, ki nam veleva, da se oblačimo; obleka je nekako izpopolnilo človeka. Ne da bi se razgalil, da se zavije in pokrije je segel človek po listju dreves, po živalski koži, po dragocenih tkaninah. Kakršna naj je že bila noša v teku stoletij, lepa ali neokusna, karkoli je zahtevalo podnebje, plemenska in stanovska razlika — toaleta ali obleka je imela vedno namen, da prvič pokriva in olepšava človeka, da mu drugič zavaruje telo pred vremenskimi vplivi.

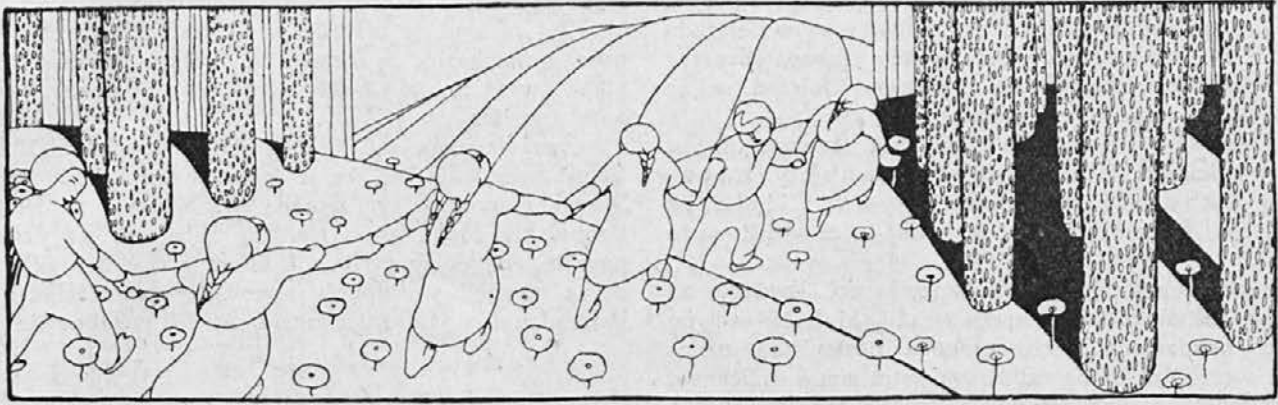
Obleka dela človeka. Marsikatero dekle te ne zanima, ako je srečaš v navadni, modni obleki, če pa obleče narodno nošo, se ne moreš obrniti od nje. Gube, barve, kroj so kakor glas godbe, kakor svit solca, obraz dobi živahen soj, telo druge kretnje. Je mnogo ljudi, ki niso lepega obraza in telesa, pa znajo s primerno obleko zakriti vse svoje napake. Dokler ne pretirava tak človek, zares ne zapazimo njegovih napak, če se pa grbato dekle obloži s kričečimi barvami, če pokrije kozava žena zelen klobuk, če ima kdo nerodne noge in prav kratko krilo — potem poveča njegova obleka vse te napake, dočim ima obleka vendar namen in pomen skrivanja, pokrivanja. Pri indijancih in drugih nekulturnih narodih nadomešča obleko barvanje telesa s prstjo, tetoviranje, pasovi iz ptičjih peres, pripasi iz živalskih kož. Divji rodovi hitro zaljubijo obleko, ako se seznanijo z Evropejci, naj je kraj še tako vroč. Obleka da pač človeku nekaj, kar ga dopolni, mu je, kar je vojaku orožje.

Lišp ali lepoticje, kakor zlatnina, srebrnina, dragulji spadajo tudi k toaleti. Učeni možje pravijo, da je bilo prvotno vsako navešanje na vrat ali v ušesa le nekako religiozno dejanje ali v slavo bogu, katerega so čistili, ali v obrambo zlih duhov. In črte in križi, ki se vidijo v kakih prastarih izkopanih obeskih pomenijo baje močno besedo, ki uniči moč zlih duhov.

Slovanski rodovi so ljubili in ljubijo še bogat lišp. Lepi so koraldeži Hrvatice, djevdani naših južnih sester. Tudi na Slovenskem je bila navada ovijati si vrat s koraldežem. Narodne pesmi nam pripovedujejo, kako si je natikala deklica prstane, kako si je ovila život z zlatom vezanim modrcem, pas s sklepancem, vrat s koraldežem, ruto je pripela z zlato zaponko s črno glavo, v ušesa si je navesila dolge, cingljajoče uhane in šolne si je zapela s srebrno prejeljo. Taka je bila en grand' toilette — v svatovski obleki.

Lea Fatur.

Pisano polje.

[3] Sličice iz Belgrada.

Piše prof. Ivan Dolenc.

Slovenci v Belgradu.

V januarju 1921 se je vršilo v Jugoslaviji ljudsko štetje. Takrat so našli v Belgradu brez predmestij 111.740 prebivalcev, med njimi 61.393 moških in 50.347 žensk. Tujih državljanov je bilo takrat v mestu 4720 (uradniki raznih poslaništev, tuji podjetniki, strokovni delavci itd.) Po veri je bilo 95.205 pravoslavnih, 9203 katoličani rimskega obreda, 133 katoličanov grškega obreda, 948 protestantov, 1316 muslimanov, ki imajo v mestu svojo džamijo, 4800 judov, ki imajo dve lepi sinagogi, in 86 pripadnikov drugih veroizpovedi; brez konfesije jih je 49. Po narodnosti jih je bilo 97.929 Srbohrvatov, 1230 Slovencev, 3103 drugi Slovani, 299 Rumunov, 186 Italijanov, 3677 Nemcev, ki so posebno med rokodelci dobro zastopani, 1346 Madžarov, 528 Arnavtov in 3442 pripadnikov drugih narodnosti. Že iz teh števil je razvidno, kako pisano mesto je Belgrad v narodnem in v verskem oziru. Temu se ne bomo čudili, če pomislimo, da imajo v sedaj še razmeroma majhnem mestu vse večje svetovne države svoje zastopnike in da prižene želja po zaslužku v Belgrad vsak dan nove priseljence iz vseh pokrajin države. Približno en procent belgrajskega prebivalstva tvorimo tudi Slovenci.

Slovenci, oziroma Slovenke so v Belgradu zlasti zastopani v dveh stanovih: med uradniki in med — služkinjami. Kot uradniki služijo po vseh ministrstvih in zavzemajo deloma odlična mesta. V najvišjem uradu: v državnem svetu sta dva (dr. Sačadin, ki predava tudi na vseučilišču, in dr. Skarja), v glavni kontroli eden (Hilarij Vodopivec). Načelnikov v ministrstvih je več Slovencev. V državnem gledališču poje naš Rijavec, igra naša rojkinja Marija Vera in dirigira Brezovšek.

Toda saj ni treba, da bi ti našteval vse slovenske uradnike v Belgradu; pojdiva v nekatera njih zbirališča, pa boš lahko govoril s katerimkoli ali vsaj izvedel, kje ga lahko dobiš!

Največje središče belgrajskih Slovencev je restavracija Triglav v Kraljice Natalije ulici. Če vstopiš med kosilom ali večerjo, slišiš skoro samo slovensko govorico. Slovenski uradniki hodijo po večini sem na hrano. Pa

tudi drugi Slovenci, ki prihajajo v Belgrad, se oglašajo predvsem v Triglavu; kajti tam dobe informacije glede marsikake skrbi, ki jih je prignala v Belgrad. Prijazni gostilničar Križnar je že sam prvovrsten zvedenec v vseh vprašanih, ki se tičejo belgrajskih Slovencev. Večino jih pozna osebno ali vsaj po imenu.

Manjše slovenske skupine obedujejo tudi pri Zlatem burencu blizu Triglava — restavracijo Zlatno burence ima v zakupu Slovenec Pavel Majcen — pri Slobodi v Masarykovi ulici in pri Topoli (nasproti železniškemu ministrstvu).

Največ udobnosti pa uživajo glede prehrane tisti belgrajski Slovenci, ki so člani takozvane »menze« v Kosojski ulici 37. Poslanec dr. Simrak je najel namreč že l. 1919 vso hišo z vrtom in vrtno kuhinjo vred. (Ker vlada v Belgradu poleti navadno strašna vročina, imajo hiše, ki ne stojijo prav v sredini mesta, kjer so stavbišča predraga, kar po dve kuhinji: eno v poslopju za zimski čas, drugo pa na dvorišču za poletje.) V tej hiši stanuje nekaj poslancev Jugoslovanskega kluba in šest slovenskih in hrvaških visokošolcev. Spodnji prostori so pa porabljeni za privatno menzo, ki je nekaka zadruga. Denarno gospodarstvo vodijo člani menze sami. Kuhinjo in red v hiši vzdržujeta na primerni višini dve Slovenki.

To poslopje je postalo malo zbirališče slovenskih služkinj v Belgradu. Slovenske služkinje so v Belgradu v splošnem prav priljubljene. Cenijo jih radi snažnosti v hišnih opravilih in radi poštenosti v denarnem oziru. Posebnost je, da so skoro vse služkinje v mestu prečanke: Švabice, Madžarke, Hrvatice, Slovenke. Kajti Srbkinja iz Srbije ne gre zlepa služiti; če le more, ostane v domačem kraju; dežela je v splošnem rodovitna, a ne gosto naseljena, tako da ima prebivalstvo doma dovolj kruha. Zato našim dekletom navadno ni težko dobiti v Belgradu službo. Sicer imajo pa po večini ob prihodu v Belgrad službo že preskrbljeno. Srbi jih spoznajo poleti na Bledu, v Rogaški Slatini in po drugih letoviščih in jih pregovorijo, da gredo z njimi v Belgrad. Tako se množi vsako leto število slovenskih služkinj v prestolici ob Savinem izlivu. Spoznajo se med seboj na trgu — Slovenca spoznaš navadno že po obrazu — v cerkvi, v nedeljo popoldne na Malem Kalemegdanu, kjer je podobno življenje kakor v toplih mesecih v Latermanovem drevoredu v Ljubljani. Mnoge so zelo zapuščene in močno pogrešajo domače družbe. Vesele so, če pridejo ob

nedeljah v slovensko družbo. Tako je postala tudi hiša v Kosovski ulici 37 malo shajališče belgrajskih Slovencev. Tu se je tudi sprožila misel, naj se ustanovi v Belgradu dekliško društvo. Ustanovitev takega društva se že pripravlja. Slovenke, ki prihajajo v Belgrad, naj se oglase za informacije v Kosovski ulici 37.

Ker smo že pri društvih, naj takoj omenim, da se snuje v Belgradu tudi Jugoslovansko katoliško akademično društvo sv. Cirila in Metoda. Upamo, da bo o veliki noči društvo že priznано.

Več Slovencev je tudi včlanjenih pri Društvu za gradjenje katoliške cerkve u Beogradu, ki hoče sedanjo kapelico nekdanjega avstro-ogrškega poslaništva nadomestiti s cerkvijo, ki bo zadoščala potrebam katoličanov, katerih število danes gotovo že znatno presega 10.000. Preden bo nova cerkev dograjena, bo Belgrad že davno največja katoliška župnija v naši državi.

Zastopani so pa Slovenci v Belgradu tudi v neodvisnih poklicih. Odvetnik dr. Janko Olip ima svojo pisarno poleg hotela Moskve, dr. Fran Jež pa v palači Bristolu v pisarni Pavla Moravca. V lesni trgovini Veble in drug v bližini hotela Bristol ob Savi najdeš našega rojaka Tevža iz Gornjega grada; ob nedeljah se tam

zbira večja slovenska družba. Nekateri Slovenci so tudi trgovci, mizarji (Mihelj) in drugi obrtniki.

Boj za kruh je privedel v Belgrad Ribničana s suho robo, slamninarice iz Domžal in okolice, privedel je bolniške strežnice, mizarске pomočnike, šoferje, tesarje, natarkarje itd.

Zunanje znamenje širečega se slovenskega življa v Belgradu je tudi to, da je prevzel že l. 1920 župnik Wagner poverjenstvo Družbe sv. Mohorja za Belgrad. Belgrajskih Mohorjanov Koledar sicer še ne izkazuje posebej, ampak jih prišteje k udom v raznih krajih, toda ko se razvijejo v Belgradu slovenske organizacije, bo pa Belgrad tudi v tem oziru kmalu zaslužil posebno številko.

† **Dr. Ivan Tavčar.** Dne 19. februarja 1923 je umrl v Ljubljani slovenski pisatelj dr. Ivan Tavčar, čigar sliko objavljamo v tej številki »Mladike«. Ivan Tavčar je bil rojen leta 1851 v Poljanah nad Škofjo Loko, je študiral gimnazijo v Ljubljani in Novem mestu, nato pravne vede na Dunaju in je postal l. 1884 advokat v Ljubljani. Trojno delo označuje njegovo življenje: pisateljsko, pravniško in politično.

Pisateljstvo je začel zelo zgodaj, že kot gimnazijec, in je to delo opravljal še dolgo, reči moremo, skoraj do smrti; potem, ko se je že vsemu drugemu odrekal, ko je odložil vsa častna mesta in javne posle, je njegov duh z mladeniškim ognjem snoval, kako bi zaključil svoje pisateljsko delo. V svojih spisih, s katerimi je dolga desetletja polnil razne starejše časopise, je opisoval slovensko preteklost in sedanost, včasih mirno pripovedujoč, včasih šegavo-zbadljivo, včasih z mogočno razgibanim čuvstvom, vedno pa z vso ljubeznijo do slovenske zemlje in ljudstva, ki živi na njej. Samo največjim umetnikom je usojeno, da ohranijo ustvarjajočo moč do pozne starosti. Ivanu Tavčarju je to bilo usojeno. In še več! Potem, ko je bil že v visoki starosti, je napisal svoji zadnji in najboljši povesti »Cvetje v jeseni« in »Visoško kroniko«, na katerih ni nič opaziti starostne trudnosti, ki sta marveč tako sveži in srčno topli, a obenem krepki, da med Slovenci ob istem času nič enakega ni nastalo.

Kot politik je bil Ivan Tavčar vodja nekdanje Narodno-napredne stranke, ki ga je volila za poslanca v bivši deželni zbor vojvodine Kranjske, v državni zbor dunajski, za župana mesta Ljubljane in v konstituanto kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Kot pravnik si je Ivan Tavčar pridobil odličnih zaslug v boju za pravice slovenskega jezika pred sodiščem, pa tudi kot ljudski pisatelj s »Slovenskim pravnikom«, ki ga je izdala Mohorjeva družba.

Huda bolezen v drobnoju ga je priklepala zadnji dve leti na bolniško posteljo; dolge ure trpljenja mu je sladila le iskrena ljubezen njegove družine, dokler mu ni smrt končala muk. Z njim je odšel izmed nas nele odlični slovstvenik in izkušen politik, marveč tudi človek plemenitega srca, radodarne roke in poštenega življenja.

Novel|knjige.

Fran Milčinski: **Zgodbe kraljeviča Marka.** V Ljubljani 1923. Tiskovna zadruga. Str. 100. Vešana knjiga Din 15, po pošti Din 1.50 več. (V knjigi sta dve ilustraciji S. Santla.)

Ivan Tavčar

Dočim je k Srbom po svetovni vojni kraljevič Marko prišel že drugič (prim. »Kraljevič Marko po drugi put medju Srbima.« Čas 1923, str. 125), je prišel k nam Slovincem — vsaj v široke sloje — sedaj prvič, zato pa ga je pripeljal mojster v pripovedovanju narodnih pravljic in pripovedek, Fr. Milčinski. — Kraljevič Marko, sin kralja Vukašina, je vladal v letih 1371—1394 nad majhno pokrajino s središčem Prilepom. Bil je turški vazal. Ko je l. 1394 šel sultan Bajazid nad kristjane (v Valahijo in Dobrudžo), ga je moral tudi Marko spremljati. Turki so v krvavi bitki (10. okt. 1394) zmagali; med drugimi pa je padel takrat tudi Marko. Nerad se je vojskoval zoper kristjane. Njegov življenjepisec je zapisal, da je Marko pred vojno tako-le molil: »Naj Bog pomaga kristjanom, jaz pa naj prvi padem kot žrtev zanje.« Po bitki so Turki, združeni s Srbi, opustošili županijo Temešvar. — To je skoro vse, kar vemo iz zgodovine o kraljeviču Marku. Zdaj pa poglejte v gori omenjeno knjigo, da boste videli, kaj je domišljija srbskega naroda kmalu po smrti Markovi in potem v kakih sto letih naredila iz njega! Naredila je iz njega prvega srbskega junaka, ki se vse žive dni bije s Turki. Na stotine je nastalo junaških pesmi o njem, ki so jih srbski guslarji prepevali narodu v žalostnih časih turške sužnosti in s tem neprestano netili ogenj upanja v svobodo in boljše čase. Iz stotine pesmi jih je Fr. M. izbral 19, ki jih pripoveduje slovenski mladini. Ohranil je precej besed izvirnika (dolama, kalpak). Ali bodo razumljive? Tisti stavek (str. 98), kjer vila napoveduje Marku smrt: »Nad teboj je Bog, stari krvnik, po njegovi volji te zajame smrt.« — je sicer res v izvirniku, ampak sliši se bogokletno. Pisatelj naj bi ga bil omilil in razložil.

Debevec.

M. Bajuk, Pevska šola. Odobrena od višjega šolskega sveta. Cena 45 Din. Izdala »Pevska zveza« v Ljubljani. V Slovincih se zelo goji pevska umetnost; toda ona bi bila še mnogo bolj napredovala, da smo imeli dobro, temeljito in obširno pevsko šolo. Zdi se, da smo jo sedaj dobili, kajti Bajukova pevska šola hodi v resnici novo, pedagoško pot. Šola ima dva dela: vadnico in razlago ali slovnico.

I. **Vadnica** prične najprej z vajami za dihanje, seznanja učence z notami, vzbuja ritmični čut z diktati, taktiranjem in petjem, napeljuje učence k samostojnemu mišljenju in delovanju z nalogami, ki jih ima pevec pravilno dopolniti z notami ali nehaji (pavzami), razvija polagoma glasbeno teorijo o notah, pavzah, intervalih, lestvicah, duru in molu, razloži trizvok in ga naredi za podlago mnogim praktičnim vajam, jemlje obzir na zmožnosti nižjih in višjih glasov (alt, sopran, tenor in bas), obravnava vse intervale in ima za moške glasove posebne vaje, ki so večinoma imitatorični in vsled tega velike umetnostne vrednosti, olajša in osladi z ljubkimi pesmimi ves nauk in se pri vseh vajah po potrebi sklicuje na razlago in citira v to svrhu dotične paragrafe.

II. **Razlaga** se najprej bavi s pevskim organom, ki ga popolnoma popiše in tudi slika; govori o nastavku, o mutaciji, o posluhu in daje pevcem prav modra navodila. — Silno zanimiv je zgodovinski razvoj not, taktov, črtovja, ključev, lestvic, solmizacije in jako nazorne so tabele, ki kažejo geometriko intervalov in enharmonične tone. Nadvse praktičen je Batkejev glavnik, ki se postavi na risano klavijaturo in omogoči vsakemu učencu, da sigurno najde vse tone katerekoli lestvice. K sklepu obravnava še stare cerkvene tone, daje pravila za predavanje, raztelesi pesmico »Po jezeru« v stavke, polstavke in motive, poda popolno analizo Nedvedovega

»Popotnika«, omenja kratice in opiše glasbene olupšave. Na koncu se nahaja podrobno stvarno kazalo po abecednem redu, dalje seznam porabljenih tujk in pregled razlage po paragrafi.

V tej pevski šoli je vse, prav vse, kar mora dober pevec vedeti. Posebne vrednosti je slovenska terminologija, katere se bodo starejši pevci težko privadili, mlajšim pa bo dobrodošla. Je pa terminologija premišljeno delo profesorjev-jezikoslovcev, ki bo zelo olajšala pouk. Glasba je namreč silno abstraktna umetnost in le tisti učitelj bo kaj opravil, ki bo prišel pred učence z domačimi izrazi in z nazornim poukom.

Kateremu učnemu zavodu pa je namenjena pevska šola? Menim, da vsem, začenši z ljudsko šolo, pa gori do visoke šole konservatorija.

Toda ne samo učnim zavodom. Za vsa pevska društva, za vse zборе, za vsakega pevovdja v zadnji gorski vasi je ta knjiga pravi pevski katekizem, korenito potreben za razvoj in razmah petja v Slovincih.

P. Hugolin Sattner.

Most v življenje. Spisal Anton Čadež, duhovni svetnik, katehet. V Ljubljani 1923. Založila Prodajalna KTD (Ničman). »Kako učiti, utrjevati in oboroževati mladino, da se ne zaplete v zanke prevar, da se ne izgubi v gošči zmot in grehot, to hoče povedati ta knjiga.« Tako označi pisatelj sam namen te vzgojeslovne knjige. Sedanji čas, ki nosi pečat vojnega razdejavanja še vse huje v nravnem nego v materijelnem svetu, kriči po dobri vzgoji. Svetovne univerze so pomnožile stolice za pedagogiko, po velikih mestih so ljudska predavanja o vzgoji, sami dokazi, kako nam je ta veda potrebna. Neveste se uče vsemogočih reči za svoj bodoči materinski in gospodinjski poklic — samo skoro ničesar ne zvedo o vzgoji. Kako naj daje mati kasneje otrokom, česar sama nima? Zato je ta preprosta vzgojna knjiga, ki v glavnih obrisih daje vsa poglobljena navodila o vzgoji vse hvale vredna in naj bi našla odprta vrata in smisel za pravo vzgojo v vseh družinah.

Liturgika. Spisal Alojzij Stroj. S 40 slikami. Tretja izdaja. V Ljubljani, 1922. Založila Jugoslovanska knjigarna. Natisnila Jugoslovanska tiskarna. Cena 17 Din. To je vreočna šolska knjiga za meščanske in srednje šole. Kljub temu pa bi bilo zmotno misliti, da je ta knjiga pripravna samo za učence in učenke. Sploh se mi zdi, da imajo šolske knjige, vsaj nekatere, premalo veljave za povprečne izobražence. S koliko skrbjo in s koliko vestnostjo sestavljajo naši najboljši šolniki knjige za šolski pouk! Vem, da po taki knjigi ne bo segel strokovnjak, izobraženec. Toda za človeka, ki mu ni bila dana prilika, da je akademično izobražen, je pa šolska knjiga srednjih šol najpripravnejša pot do splošne naobrazbe, nekaj kajipot, da z veseljem seže po širših in globljih strokovnih delih ter jih tudi doume. Zato omenjam tu Liturgike. Vsak vernik, ki se udeležuje cerkvenih obredov, naj bi prodril v globoki pomen simboličnih obrednih dejanj, doživel vso lepoto verske poezije, ki ožarja vsak obred, in bi tako versko vse gorkeje čustvoval. Tembolj je taka knjiga pripravna sedaj, ko je že preveden latinski rimski obrednik v slovenščino in se čim preje natisne, da bo mogoče obredno slovilo tudi vsem vernikom razumeti.

S prav tega stališča opozarjam tu na drugo šolsko knjigo istega pisatelja, na **Kratko zgodovino katoliške cerkve**, z 20 slikami. Cena 26 Din, iste založbe, druga izdaja. Obe knjigi sta pregledno, premišljeno delo, ki ga poživlja mnogo slik.

Krščansko devištvo. Molitvenik, 345 strani, izdala Družba sv. Mohorja na Prevaljah. Stane vezan za člane Din 20, za nečlane Din 27. Škof Slomšek je izdal prvokrat ta lepi molitvenik l. 1834. Doživel je osem izdaj, še preden ga je l. 1893 izdala Družba sv. Mohorja. Uredil ga je M. Lendovšek. Molitvenik je pisan s pristržno gorkoto, ki je last Slomškovega slogu in sreč, kakor ga ni dosegel doslej še noben pisatelj nabožnega čtiva. Razen krščansko-vzgojnega dela za dekleta je v njem 52 življenjepisov — zgledov svetnic. V dobi povojne vihravosti, zablod in materijalističnega uživanja je ta klicar k vzorom krščanstva kakor nalašč: Deklice, vzemite in berite!

Breskev in marelica. Navodilo, kako ju vzgajamo in oskrbujemo. Priredil M. Humek, v. sadjarski nadzornik v Ljubljani. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Breskovo sadno drevje je pri nas skoro popolnoma propadlo. Odkar so obnovili vinograde, nimajo breskve pravega mesta, kjer bi mogle rasti in se razvijati po svoji naravi, in če pojde tako dalje, kmalu ne bomo poznali breskev drugače nego po imenu. Kako bi bilo postopati, da se izognemo tej gospodarski izgubi, nas točno pouči zgoraj omenjena knjižica. Nič bolje ni z marelico, ki samo klavrno živo-tari ob kakem zidu, namesto da bi nas leto za letom razveseljevala s svojim zlahnim pridelkom. Ako bi sadjarji hoteli upoštevati nasvete in navodila v tej knjižici, bi kmalu prenehal uvoz breskev in marelic iz tujih dežel, ker bi prav lahko založili naš sadni trg z domačim blagom. Knjiga je okrašena z 22 slikami in z 2 barvnima prilogama.

Sadje v gospodinjstvu. Kratek navod o ravnanju s sadjem, o domači sadni uporabi in o konserviranju sadja in zelenjadi. Za gospodinje in dekleta priredil M. Humek, v. sadj. nadzornik v Ljubljani. Pojasnjeno s 13 barvnimi prilogami in 42 slikami. Druga, pomnožena in popravljena izdaja. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani.

Ta knjiga obsega vsa potrebna pravila, kako ravnajmo s sadjem, da nam bo čim več zaleglo, in kako ga predelujemo, da pri njem ničesar ne izgubimo.

V istem založništvu je pravkar izšla knjiga: Anton Janša, **Nauk o čebelarstvu**, priredil Fran Rojina, z dostavkom Albertijev - Žnideršičev panj (A.-Ž. panj) in kako v njem čebelarimo, priredil M. Humek.

Vse tri knjige toplo priporočamo.

France Zbašnik: **Drobne pesmi.** (Z risbami — 10! — okrasil Rajko Šubic.) V Ljubljani, 1922. Cena?

Dan za dnevom bolj spoznavamo, kakšne ljudi je v svetovni vojni izgubil naš mali narod. Čim lepše zmožnosti je naš fant imel, na tem bolj nevarno mesto ga je postavil poveljnik. Tako se je zgodilo n. pr. nepozabnemu našemu E. Mlakarju („Rožici s Krasa“), ki bi bil postal brez dvoma sloveč misijonar; tako se je zgodilo našemu Francetu Zbašniku, ki bi bil postal brez dvoma odličan pesnik slovenski. Samo 15 pesmic je zbral v tej drobni knjižici stric-pisatelj dr. Fr. Zbašnik, da jih pokloni slovenski mladini, a že iz teh čutimo dih genija. (Večja zbirka iz pesniške zapuščine Zbašnikove je izšla l. 1921 pod naslovom „Fr. Z., Pesmi.“) Rajnik (rojen v Dolenji vasi pri Ribnici l. 1897, umrl ubit od granate l. 1918) bi bil najbrž največ opeval prirodo, in to humoristično, kakor to vidimo v pesmicah „Oblačka“, „V pomladni noči“, „Gozdna bajka“, „Poletnu pravljica“.

Imel je prelep dar humorja (saj je bil ribniško detel!); ali obenem je pa tudi znal kratko povedati najglobokejšo bolest, n. pr. v „Zimskih pesmih“ o gladnih otročičih (str. 26) ali v „Poletnem večeru“ (str. 22), o trudnem kmetiču, zlasti pa je genljivo izrazil žalost toliko in toliko slovenskih mater, žalujočih med vojno za svojimi sinovi, v pesmi „Svetonočna“. Pesmica „Naročilo“ (str. 36) spominja na Župančičevo „Dete čeblja“.

S tiho žalostjo smo odložili to — z zanimivimi risbami opremljeno — mladinsko knjižico, ko smo jo prebrali in vzdihnili (prim. „Silvi“):

„Zakaj, zakaj, poeš si šel od nas?“ J. D.

Narodopisne črtice.

Objavil dr. Fr. Kotnik.

„Narodopisne črtice,“ bodo pestra slika narodnega življenja na severni meji slovenskih dežel. Enkrat to, drugič drugo. Enkrat iz tega, potem iz drugega kraja, iz štajerske Slovenije in s Koroške.

1.

Veliko lepih običajev hranijo Slovenske gorice, ki jim je rojak rekel, da so živa pratika, ker se kraji imenujejo po samih svetnikih. Bogato na običajih je tudi Mursko polje. Zlasti mnogo običajev se je ohranilo ob ženitvah in na svatovščinah. Objavljamo vabilo, kako pozavčina vabita na gostijo. Pisano je deloma v narečju.

Vabilo na ženitovanje v radgonski okolici.

(Iz narodopisne zbirke Velčkega v Mariboru.)

Mija (midva) sva šla od najinega doma in glejte, prikazala se nama je zvezda, katera zmerom teče od izhoda proti zahodu ter krepča in razveseljuje vsako najmanjšo stvar kakor tudi človeško srce, v katerem prebiva duh božji in po ktere svetlobi sva tudi mija k vam prišla.

Pohvaljen bodi Jezus Kristus! Dobro jutro vam Bog daj!

Ne kaj bi naji naglem gor sprijeli; kajti čula sva praviti, da vi takše neznane ludi gor prijemlete; midva van (vam) pokaževa pisme, od kod sva in kaj bi rada, in tudi „pos“, kai (ki) vidi „skoz“ in vam poveva, kak sva mija k van prišla.

Midva sva šla k vašej hiši doj po Hujkovem strnišči in bukovem kopišči, doj po Jojšovoj prahi, po zelenoj trati do kolena po blati.

Na vratah sva najšla eno mlado deklič s šestdesetimi leti, da je na praprotovem porobi sedela in bezgove gožice vujala (trte vila). Mija sva njo prosila: „Deklič! Pokaži ti nama s tote grabe pot!“ Ona nama ne mogla dopovedati z rečjo in ne pokazati z rokoj. Zabliskalo se je, kaj sva vidla tijan (tja) k van domo. Mija bi mogla tudi ta prititi, gde so trije kotovje, v ten štrten pa peč stoji, tak kak je tudi pri vas. Mija čeva van povedati, od kod sva in kaj bi rada. Pred pa, kak van kaj dale poveva, van poveva evangeli:

Midva sva poslana od našega hišnega oče in matere, od našega ženiha in neveste, vas na gostüvanje povabit. Tak prite vsi od malega do velkega, tudi psa seboj prižente, kaj de (bode) čunte (kosti) vün nosa (nosil), in mačaka, kaj de sklede mujva (pomival), naše dekcle ne do (bodo) vtegnole. Samo to vas

prosiva, tistega cecátnega kebra (sesajočega ščurka), ker se je ravno včeraj skota, doma púste, kaj njemi ne bi to (kdo) na nogo stopa in njemu nohet doj zbija, morebiti ne bi dohtora k redi bilo. Mija z gospodom pajdašom pa neva (ne bova) vtegnola po njega iti. Vi bi si mislili, na gostúvanje nas vabita, pa nam ne poveta, če mo kaj jesti in piti meli ali ne. To se nič ne bojte. Jestu in piti de po najnen malen račúni vún zadosti.

Mi smo že poslali pred 14 dnevi 9 mesarov ta doj k Belemu gradu juncof kupovat, pa so oni norci namesto junca enega bika kupili, pa so ga ne domo prignali, da so se bojali, če bi se njim kakšna nesreča zgodila. Moj pajdaš je splel iz ščetin šest klaftrov dolge vože (vrv) in smo tak srečno bika domo prignali.

Drugi den zaran ga gremo klat. Jaz ga vdarin po bedri noj gosp. pajdaš pa po rebri in se prevrže na ti kosmati tal. V ten trenutku se je tudi zasedena krv pod repom prikazala, naši mesari pa so nasekali devet kadi in devet prepadi. Tak midva trdno misliiva, ka de govedine zadosti. Svinskega mesa de tudi zadosti. Mi smo dobili od Rázkrižja enega tak debelega prašička, ka so se sledovje z mastjoj zalevali, gda smo ga domo gnali. To vete, da je tota svinja ne sloka bila. — Jaz in moj pajdaš in mija obadva greva v hlev prašička lovit. Dekla pa je dveri držala in živali nisva mogla najti. Dekla da hitro grablje notri. Moj pajdaš pridno išče in grablja in sva ga le ne mogla najti. Potem nama da metlo in sva zmetala in prašiček skoči izpod borovega lista, buši dveri in drapne (oprasne) dekle.

Tudi perutnine de zadost. Jaz in moj gosp. pajdaš no mija obadva sva šla od Vildona do domi in dobila sva eno senico, veliko kakor telico in najvejšo vtico (ptico), kero že devet bab devet dni skubi. Že so tri parme (parne) polne perja, to zdaj vete, da de (bode) takih pečenk tudi zadosti.

Tudi rib mo zadosti imeli. To ven, da ste čuli praviti, ka je Múra vsahnola, Vrženci pa so vrgli vlak; riba se zbrcne in vdari pri Radgoni repom tak, kaj je pri Rázkrižji most podrla. To si morete misliti, da je velka bila. Zdaj sva dala tri voze rib pripelati, namreč eden voz krapov, eden voz ščuk, eden voz pa menkáfcev. Krapu bodo za može, ščuke za žene, a menkáfci pa za ledik deklina.

Vino pa smo kupili na Vinskem vrhu, dva polovnjaka od Štrtinjakovega sina. Jaz sem vino fizera (viziral = meril), enega je falilo na en motični štil, enega pa malo več. Mi smo tisto vino v en lagvič (sodček) vkup spravili, kateri lagvič ima tri pipe. Iz te gornje bomo točili za moške, tam je čedno; iz te druge za deklina, tam je sladko; iz te tretje pa za kuharice. Tam je celo slabo, ka se ne bi keroj kakšna nesreča zgodila, kak se je negda v Vrbovci.

Vrbovčovjoj Minki, gda je surovega purana s púntlom vred (še zvezanega) ženihi in nevesti na mizo prinesla. To sami vete, da bo dobro, če bomo točili s te zadnje pipe kuharicam.

Vi bi znali reči: piti in jesti bi po vajnem račúni zadosti bilo, pa lahko ne bi meli nožof in vilic. Tistih imamo zadosti. Nam so delali deset kovačev, deset dni so kovali v zapečki na bezgovem strženi s črnimi suknamj in s črnimi mustači, kak se rečejo kebri (ščurki), tak vete, da bo tote meštrije (orodja) zadosti.

Nikarte ne mislite, da ne bi bili dobre volje, da ne bi imeli igrovcev ali godcev. Tistih bode dovolj.

Le vzemite seboj globoke žepe pa bistre noge! Če imate kako staro srebro, vzemite seboj! Mi bomo imeli tam take ludi, da van to vún zbekslajo.

Zdaj pa van ne veva več, da sva ove pisme zgúbila, gda sva hodila v Beč, kerih sva nigdar ne mela.

Zdaj pa podajte roko,
kaj za gvišno bo.

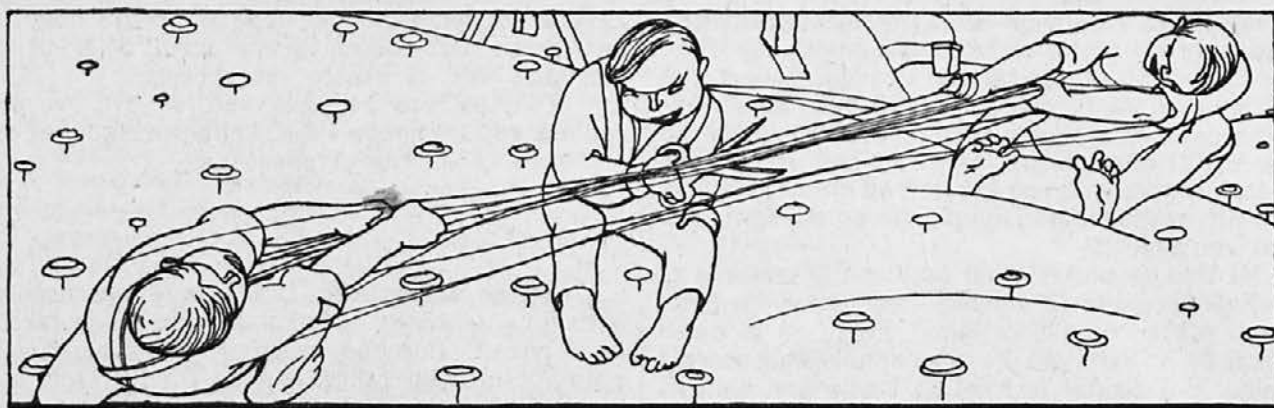

Sulec ali sulač. Drava in druge naše reke skrivajo v globinah marsikatero ribo, ki je taka, da bi jo vikal! Posebno veseli so ribiči na Ptujskem polju, če ujamejo kakega sulača. Predlanskem so jih vlovili več; največji je tehtal 9 kg. Lani pa je imel

Jurij Pihler v Ptuj.

lastnik kavarne „Evrope“ Jurij Pihler v Ptuj posebno srečo. Dne 11. decembra 1922 je ujel na desnem dravskem bregu sulača, ki je tehtal 11 kg. Dolg pa je bil 1 m in 3 cm. Ujel ga je na umetno vabo, ki ji pravijo domači ribiči „štamposi“. Nemeč pa ji pravi „Neun-Augenköder“. Slika nam kaže srečnega ribiča z lepim plenom. — Sulec je mehkopluta riba in je podoben postrvi, seveda je veliko večji. V rekah, ki se izlivajo v Severno in Vzhodno morje, ga ni. Tam prihaja v reke losos vsako leto na drstenje, preskakuje jezove in slape ter sili v mirne potoke. (Glej Poljanec, Prirodopis, str. 132, in Macher, Prirodopis živalstva, str. 128!) Veščak-prirodopisec ali pa večš ribič naj bi nam opisal sulčevo življenje v naših vodah! K.

ZANJKE - UGANKE - MEH ZA SMEH -

Jakec rokodelčič.

S culo oprtan jo je mahnil Jakec po svetu za kruhom. Svet je lep in velik, a kruhek se ne valja po tleh. Jakec je trkal in trkal, ponujal sebe in svojo obrt, pa do kruha se kar ni mogel dokopati. Pot ga pripelje v malo mesto, kjer je sredi trga stal zverinjak. Jakec je pozabil, da je lačen, tako se je bil zaveroval v zverine — naslikane. Noter seveda ni mogel, ko ni imel božjaka v žepu. Kar ga ogovori nekdo:

- »Fante, pojdi noter in poglej!«
- »Nimam denarja.«
- »Zakaj ga ne zaslužiš?«
- »Ko me nihče ne mara v službo.«
- »Pojdi služiti k meni!«
- »Grem.«

In Jakec jo je moško urezal za debeluharjem, ki ga je vabil v službo in izginil v zverinjaku. Grdo je zarenčal tigar, ko je šel mimo njegove kletke, opica pa mu je segla po kapo, da jo je komaj otel.

»Kakšna bo moja služba?« je vprašal zavaljenega ravnatelja.

»Za leva boš.«

Jakec je debelo gledal.

»Da, za leva. Naš lev je poginil; odrli smo ga in v

ta meh zašijemo tebe. Hrano boš imel in dvajset kron. Ali velja?«

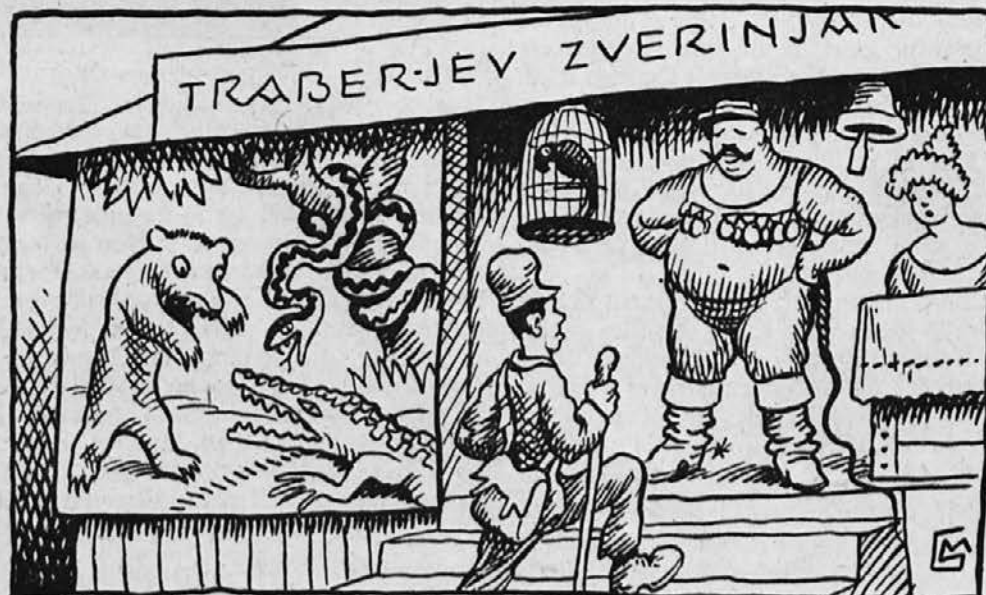
Hudo čudna se je zdela Jakcu ta služba. Toda kruh je kruh, do njega mora, čeprav v levji meh.

Udarila sta: »Velja.«

Jakec je godel in grčal in brundal in pihal kot lev, da se ga je balo veliko in malo. Imenitno se mu je zdelo. Vsak dan se je pa razkazoval krotitelj zveri pred občinstvom. Drzno je šel v kletko k medvedu, igral ringaraja z opicami, celo k tigru si je upal in mu vtikal roko v žrelo. Spustil je celo tigra k «levu» — Jakcu — levu je bilo to presneto neprijetno — ga tepel z bičem, da so se gledavcem ježili lasje.

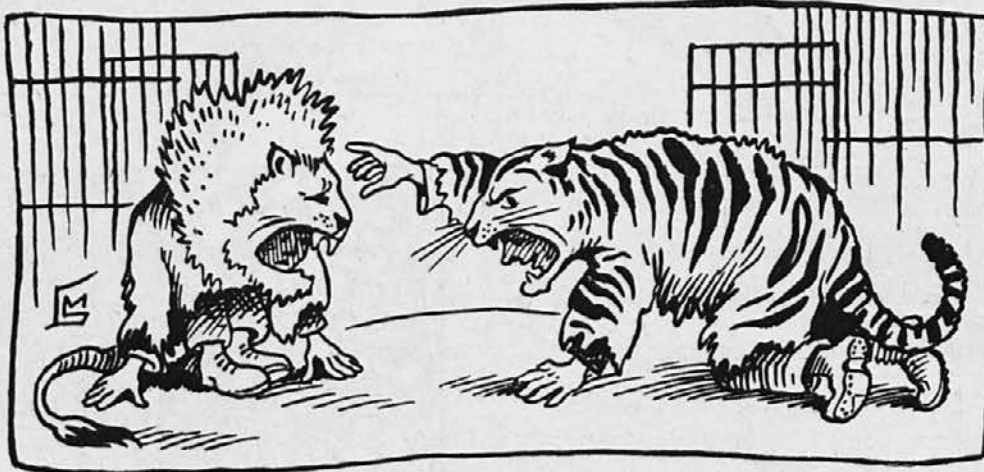
Pa se primeri ta dan — prvi dan Jakcove službe, da je silni krotilec šel iz kletke in pozabil zapreti vratca, ki so vodila od tigra k levu.

Jakcu je zastala sapa. Zakričati ni smel, da ne izda «leva». Občinstvo je vrelo ven, tigar je grčal. Ko zapusti zadnji obiskovalec zverinjak, opazi tigar odprta vratca in se začne plaziti proti levu. Jakec bi bil zakričal — toda ni več mogel. Strah in obup sta mu zadržnili besedo. Stisnil se je v kot, pomislil še enkrat na svojo mater, obudil kes in že kar tonil v večnost. Tigar se je plazil počasi, previdno proti njemu. Tik njega se je potuhnil. Zdaj bo planil name, je razsodil Jakec in za-

mižal. Toda tiger ni planil, ampak izpregovoril s človeškim glasom:

»Ti, fant, ali imaš tudi samo dvajset kron na dan kot jaz?«

Hud poper.

Mlad pesnik je prosil Lessinga, naj mu pregleda zvezek pesni in naj napake zaznamuje s križem. Ko pride pesnik po zvezek in lista v njem, vzklikne v zardosten: »Kako, nikjer nobenega križa?« — »Ali mislite, da bom iz Vašega rokopisa napravil pokopališče?« pravi Lessing.

Pesnik — prepisovavec.

Mlad pesnik je bral Voltaire-u svoje verzze, da bi mu le-ta povedal svojo sodbo o njih. Med branjem se je Voltaire večkrat odkril. Ves v zadregi vpraša mladi mož, kaj to pomeni. »Imam tako navado, da se vselej odkrijem, kadar srečam kakega starega znanca,« reče Voltaire, ker je bilo mnogo verzov prepisanih.

Vera in ljubezen.

Neki škotski presbiterijanec je šel vselej iz sobe, kadar je vstopil zgodovinar in filozof Hume, ki je bil znan kot velik svobodomislec. Nekoč, ko je spet hotel oditi, ga prime Hume za roko in mu reče: »Le ostanite, le, ljubi moj, kedaj bova itak skupaj; kajti bojim se, da bova oba v peklu; jaz, ker nimam vere, Vi pa, ker nimate ljubezni.«

Koncert na prostem.

Stražnik: »Bodite tiho, ali ne veste, da je prepovedano peti ponoči na cesti?«

Pijanec: »Saj nimam toliko denarja, da bi si najel veliko dvorano v hotelu 'Union'!«

Mladi izdajalec.

Peter: Pepi, pri nas imamo pa srebrn nož z napisom: »V spomin!«

Pepi: Pri nas imamo pa srebrn nož z napisom »Hotel Union.«

Snaga.

Gospod, (ki se hoče prepričati, je li pek, od katerega jemlje žemlje, dovolj snažen) vajencu:

»Ti mali, povej mi, je li pa tudi v Vaši pekarni vse snažno, nič prahu, nič smeti?«

»Kako pa drugače, saj pride vse to v žemlje in kifelce.«

Prednost.

»Janezek, umij si vendar že svoja umazana ušesa!«
»Ne; če so umazana, mi učitelj nikoli ne navije ure!«

Zlobnež.

A: »Moj šef mi je danes rekel, da sem tepec!«

B: »Tako? Potem ga pa lahko tožiš, ker je izdal uradno tajnost.«

Vzpodbuda.

»Zaigrajte nam kaj, gospodična Stefi! Le nič se ne sramujte — saj mi tudi nič ne znamo!«

Srečen zakon.

Barba: »Ah, Mana, ali si se res zopet omožila? Že četrtič?«

Mana: »Res!«

Barba: »Kako boš kaj s tem možem vozila, ko si bila s prejšnjimi vedno navskriž?«

Mana: »S tem pa izvrstno. On je namreč nočni čuvaj. Podnevi ni mene doma, ponoči pa njega ne — in tako je mir pri hiši.«

Črnilo in pivnik.

Mathews, nekoč ponos angleškega odra, je imel zdrav humor, ki ga tudi na smrtni postelji ni zapustil. Strežnik mu je vlil namesto zdravila žlico črnila v usta. »Nič ne dé,« pravi Mathews mirno, »bom pa še en pivnik požrl in stvar bo v redu.«

Nehvaležnost.

Ko je igralec Coupigny slišal, da se ga slavni Talma v testamentu ni nič spomnil, je jezen vzkliknil: »Ali je to mogoče? Nič, prav nič mi ni zapustil in vendar sem celih dvajset let vsak teden dvakrat pri njem kosil? Grda nehvaležnost!«

Cylinder.

V londonskem časopisu »Times« je bilo l. 1796 priobčeno sledeče poročilo o cilindru: »Johna Hetheringtona so včeraj pripeljali pred lordmayorja — župana —, ker je uganjal grde reči in povzročil cestne nemire; plačati je moral 500 funtov poroštva. Dokazali so mu, da je hodil po cesti s klobukom na glavi, ki ga je imenoval svileni klobuk; bila je to vsoka zgradba z bleščečim sijajem, pripravna, da ustraši bojzljiva bitja. In res je nekaj policistov izpovedalo, da je več žensk omedlelo, ko so ta klobuk zagledale, da so otroci plašni vpili in da je sina Tomaža Gordwinnerja nabravša se množica vrgla na tla in si je zlomil roko.«

Uganke:

Križ. — Malka Staretova.

	a	m	o	t	a	
s		r	e	ž	j	
s	i		o		e	n
p	o	č		t	e	k
s	t		a		e	g
s		r	u	g		r
	t	r	a	ž		a

Če spolniš besede, dobiš navskriž ime pesnika.

Kvadrat. — Ig. Cuderman.

a	a	d	d	pijača,
e	e	e	e	ptica,
l	l	o	o	materina ljubezen,
r	š	t	v	moško ime.

Iste besede čitaš od vrha navzdol in od leve na desno.

1. Geografična uganke.

a, ceč, din, dras, en, er, ga, glej, go, ig, ja, je, ka, kvi, la, le, lem, lo, ma, mok, na, ni, ni, no, o, rad, ru, ti, vi, vrh, za, zi.

Sestavi iz teh zlogov besede, ki pomenijo: 1. mesto ob naši severni meji; 2. latinsko in slovensko ime kraja v zasedenem ozemlju; 3. deželane na Koroškem; 4. veliko mesto v britski Indiji; 5. mesto ob Kotorskem zalivu; 6. sveto mesto; 7. slovaško industrijsko mesto; 8. reko v Srbiji; 9. trg v Sloveniji; 10. dolino v Švici. — Začetnice navzdol in končnice od spodaj navzgor značijo mednarodno upravo za ureditev novih držav. Eg—.

2. Besedna uganke. (Domen.)

Sprava, povelje, obljuba, treznost, blisk, pohlepnost, najemnina, vsemogočnost, starejšina, velikost, poželenje, ljubezen, slonokosten, klepetavost.

Po tri zaporedne črke dajo pregovor.

3. Besedna uganke.

Napačno bo, če jo zgubiš,
ker bi bilo potem vse ugibanje zastoj.
Zamenjaj glavo le in že dobiš
besedo prvo.
V lepem, ubranem petju
dvičuje druga nam srce;
in če spojiš jo s prvo,
može zaslužne z združenko slave.

E—a.

4. Imamo tako deklico, ki je vsa vhiši, samo predpasnik ima zunaj.

5. Hišica okrogla
zrnic sto ima,
vsaka zrnja mnogo
drobnega nam da.

6. Prijeten, tanek glas je moj,
sad truda mojega sladak,
ki vživa rad ga človek vsak,
a jeze moje le se boji!

7. Beseda prva moško je ime,
navadna ni, a slišal si jo že.
V besedi drugi pa dobiš moža,
ki z brati v tužni Istri je domá.
Iz dveh beseda ena ti pové
ime poeta, ki ga vsi časté!

Skrivalnica.

Rešitev ugank v 2. številki.

- Oreh.
- Veriga.
- Podoba.
- bla, gor, muk, ise, spo, čij, evč, rni, zem, lji, vBo, gus, pi.
Blagor mu, ki se spočije, v črni zemlji v Bogu spi.

Šarada: 1, 3 — mla-ka
2, 3 — di-ka
1, 2, 3 — mladika.

Steber: Peter, gruda, Božič, Jenko, glava, sliva,
maslo, meter, burka, brana! = **Tužna Istra.**

Konjček: O vsevideči Ti čuvaj,
bedeči nad zvezdami,
Ti domovine zlati raj
varuj in čuvaj z nami.

Skriti pregovor: Zunaj lep, znotraj slep.

Rebus se glasi: Ni lonca tako zveženega, da ne bi bilo pokrova zanj.

Uganke so prav rešili:

- Cuderman Ignacij, Tupaliče pri Kranju.
 - Ferjanc Lovro, Strahinj, p. Naklo.
 - Modic Roman, Ljubljana.
 - Podgoršek Ignac, Vodice nad Ljubljano.
- Nagrada se je izžrebala za Ferjanca Lovrenca.

Imena onih, ki bodo vse uganke prav rešili, priobčimo. Rešitev v zaprtem pismu mora biti do 15. vsakega meseca poslana: „Mladika“, Prevalje (za Jugoslavijo); „Mladika“, Gorica, via Carducci 4 (za Julijsko krajino). Izžrebani rešilec dobi za nagrado knjigo: „Brtje iz vrtov slov. pesništva“.